

۲

رشد

معلم

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی
برای معلمان، دانشجو معلمان و
کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
دوره ۴۴ | شماره پیاپی ۳۷۲
آبان ماه ۱۴۰۴ | ۴۸ صفحه

ISSN: 1606-9129

www.roshdmag.ir

زدانش

دل پیر

بگریزنا بود

استکبار جهانی

روز ملی مبارزه با

از نظر هانتینگتون، از این پس امور جهانی بر اثر کنش و واکنش هفت یا هشت تمدن بزرگ غربی، کنفوسیوس، ژاپنی، اسلامی، هندو، اسلاو، ارتدکس آمریکای لاتین و درحاشیه نیز تمدن آفریقایی شکل خواهد گرفت. (برخورد تمدن‌ها، ۱۹۹۳)

آنچه در دنیای کنونی شاهد هستیم، گذر از دنیای تک قطبی به جهان چند قطبی است که زمینه‌های آن فراهم شده و همه کشورهای مسلمان برای رسیدن به تمدن بزرگ اسلامی، در پیچ تاریخی مهمی قرار دارند.

(صفحه ۱۴ را بخوانید)

عکاس: عابدین طاهر کناره

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

مجله رشد

www.roshdmag.ir

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی برای معلمان،
دانشجو معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش | دوره ۴۴
شماره پیاپی در پی ۳۷۲ | آبان ماه ۱۴۰۴

خانواده مجلات رشد همه تلاش خود را کرده است تا این مجلات
در دسترس عموم جامعه آموزشی و تربیتی کشور قرار گیرد و همه
مخاطبان در میهن عزیز اسلامی مان امکان تهیه آن را داشته باشند.
قیمت: ۳۰۹۰۰۰ ریال

مدیر مسئول: سیدسعید بدیعی
سر دبیر: دکتر عباسعلی مظفری
شورای برنامه ریزی:
دکتر حامد عباسی
دکتر جعفر چراغیان
دکتر مختار ذاکری
دکتر لیلا میرزائی
دکتر منوچهر فضلی خانی
دکتر عبدالامیر گیلیک
مدیر داخلی: الهام الیکایی
ویراستار: کبری محمودی
مدیر هنری: کوروش پارسا نژاد
طراح گرافیک: معجبی زند
دبیر عکس: اعظم لاریجانی

نشانی دفتر مجله:

تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۷۰

صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۶۵۸۶

تلفن: ۰۲۱-۸۸۴۹۰۲۳۲

نمابر: ۰۲۱-۸۸۳۰۱۴۷۸

پیامک: ۳۰۰۰۸۹۹۵۲

وبگاه: www.roshdmag.ir

رایانامه: moallem@roshdmag.ir

نشانی امور مشترکین:

تهران، صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱

امور مشترکین:

۰۲۱-۸۸۸۶۷۳۰۸

پیام نگار: ۰۲۱-۸۸۴۹۰۲۳۳

چاپ و توزیع: شرکت افست

نشانی کانال مجله رشد
معلم در پیام رسان ها:
@roshdmag

وبگاه نظر سنجی
مجلات رشد

یادداشت سردبیر تربیت اجتماعی و اقتصادی / دکتر عباسعلی مظفری * ۲

طراحی آموزشی طرح درس: کام اول معلم توانمند / دکتر مرتضی مجدفر * ۴

مکمل های رشد و یادگیری کودکان / فرزانه نوراللهی * ۴۶

درس زندگی درس های نهج البلاغه برای امروز / دکتر عباسعلی مظفری * ۸

فناوری های نوین شخصی سازی هوش مصنوعی / دکتر حامد عباسی، حمیده عباسی * ۱۰

از تخته سیاه تا صفحه نمایش (بخش اول) / زهرا سادات الطافی * ۳۳

عوامل کارآمدی پروژه های کار و فناوری / دکتر مختار ذاکری * ۳۸

به سوی تمدن بزرگ اسلامی روز ملی مبارزه با استکبار جهانی / دکتر لیلا میرزایی، دکتر عباسعلی مظفری * ۱۴

مهارت های معلمی معلم دوم (بخش اول) / دکتر محمد نیرو * ۱۸

ادبیات اوان کودکی: پیوند احساس، خیال و دانش / محمد دهریزی * ۲۲

آینه های موج دار / حنا سرحسابی * ۳۰

انگیزش یعنی پیشرفت / آرزو شیخ زاده * ۳۵

تجربه های معلمی مسابقه خودباوری / زینب سادات موسوی * ۲۱

سبک زندگی خوراک مغز / شیما مظفری * ۲۴

مربیان بزرگ کار کودک بازی است / دکتر عبدالامیر گیلیک * ۴۰

بهداشت و سلامت فراتر از سوخت رسان / اسداله زارع * ۴۲

بهداشت روانی معلم تمام عیار / مونس بازوکی * ۴۴

یادها و خاطره ها تقویم آبان / دکتر لیلا میرزایی * ۴۷

کافه کتاب آنچه یک جوان باید بداند: ویژه پسران * ۴۸

قابل توجه نویسندگان و مترجمان

مقاله هایی که برای درج در مجله می فرستید، باید با اهداف و رویکردهای آموزشی، تربیتی و فرهنگی این مجله مرتبط باشند و قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشند. مقاله های ترجمه شده باید با متن اصلی هم خوانی داشته باشند و متن اصلی نیز همراه آن ها باشد. چنانچه مقاله را خلاصه می کنید، این موضوع را قید بفرمایید. حجم مطالب ارسالی حداکثر ۱۰۰۰ کلمه باشد. اثر مقاله باید روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه های علمی و فنی دقت لازم مبذول شود. محل قرار دادن جدول ها، شکل ها و عکس ها در متن مشخص شود. شماره تماس و نشانی الکترونیکی نویسنده حتماً نوشته شود. مجله در رد، قبول، و ویرایش و تلخیص مقاله های رسیده مختار است. برای آرای مندرج در مقاله حاضر ورتسا مبین نظر دفتر انتشارات و فناوری آموزشی نیست و مسئولیت پاسخ گویی به پرسش های خوانندگان با خود نویسندگان مترجم است.

برای اشتراک مجلات رشد
پوشش کنید

دکتر عباسعلی مظفری

لابه لای مطالب کتاب‌های درسی، آیاتی از قرآن کریم وجود دارند و گفته‌هایی از بزرگان نیز به سیر در طبیعت اشاره می‌کنند که در پشت آن‌ها نکات آموزنده فراوان و عمیقی نهفته‌اند و عمل به آن‌ها نیز ساده و جذاب است، اما بهره‌مندی اصولی و کاربردی از این آیات نورانی زندگی بسیار مهم است. از جمله می‌توان به آیه ۲۰ سوره مبارک عنکبوت اشاره کرد: **قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ:** «بگو در زمین سیر کنید و بنگرید بدانچه خداوند همین‌گونه آفرینش را آغاز کرده است؟ سپس (به به‌یقین خدا بر هر چیز تواناست.» در این آیه، خداوند به انسان‌ها امر می‌کند در زمین سیر کنند و به چگونگی آغاز آفرینش و قدرت خداوند در ایجاد آن توجه کنند تا به معاد و قیامت ایمان بیاورند. بر ماست که برای این منظور، به خصوص در مدرسه و کلاس درس، ساز و کارهایی جذاب فراهم کنیم.

نگاهی دیگر به تربیت اجتماعی
و اقتصادی دانش‌آموزان

اجتماعی تربیت و اقتصادی

چند سالی است که گرایش و بازگشت به طبیعت با سرعت به نسبت زیادی آغاز شده است و نحوه بهره‌مندی صحیح از آن برای دانش‌آموزان و همکاران از اهمیت زیادی برخوردار است. بسیاری از مردم از حضور در طبیعت از جمله ساحل‌های زیبای کشور، جنگل‌ها، سرمایه‌گذاری در روستاها و شهرهای کوچک، بوم‌گردی، سفر به کویرهای وسیع کشور، سفر به روستاهای دور و نزدیک، ورود به مزرعه‌ها و باغ‌های میوه، تجربه‌هایی شنیدنی و زیبا نقل می‌کنند. اما کمتر دیده می‌شود که دانش‌آموزان به اتفاق مدیر، معاونان، مربیان و دبیران و حتی والدین، با هم در طول سال از این فرصت‌ها بخصوص اردوهای باغی و دیدن مزارع بهره‌مند شوند؛ حتی در تابستان و پایگاه‌های تابستانی. در این نوشتار، تنوع بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی عمومی^۱ مورد تأکید اسناد فرادستی، برای غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است. توجه و پرداختن به مراحل کاشت، داشت و برداشت، احترام به طبیعت، محیط‌زیست، تربیت اجتماعی و اقتصادی و در نهایت کارآفرینی و رشد اقتصادی کشور با توجه به ظرفیت‌های فراوان، از اهمیت زیادی برخوردار است.

این برنامه با اهداف رشد اجتماعی، افزایش شادابی و نشاط در مدرسه‌ها، آشنایی با مشاغل، ارائه آموزش‌های عملی و کاربردی در طبیعت به دانش‌آموزان، زمینه‌سازی به زراعی، کارآفرینی و تحول در کشاورزی، باغداری و دام‌داری در نظر گرفته می‌شود.

نیک می‌دانیم که قبل، حین و بعد از اردو و سیر در طبیعت، اقداماتی لازم‌اند، از جمله: طرح موضوع در جلسه آنجمن اولیا و مربیان و جلسه شورای دبیران؛ درخواست مجوز اردو و بازدید؛ صدور ابلاغ برای همکاران و تقسیم وظیفه؛ بازدید قبلی از باغ‌ها و مزرعه‌ها و هماهنگی کامل برای اعزام دانش‌آموزان؛ برگزاری جلسه‌های توجیهی؛ تشکیل چند کارگروه مشترک معلمی و دانش‌آموزی، به طوری که هر فرد مسئولیتی داشته باشد؛ بررسی تمامی دستورات العمل‌های اردویی و رعایت قوانین؛ اطلاع‌رسانی؛ تشکیل کانال در پیام‌رسان‌های داخلی و انجام امور تبلیغاتی؛ پیش‌بینی برگزاری جلسه پاسخ به سؤال‌های دانش‌آموزان؛ مشاوره؛ نشست‌های علمی و کارگاهی؛ تقدیر از دانش‌آموزان؛ دعوت از مالکان و کارگران برای گفت‌وگو با دانش‌آموزان در زمینه کاشت، داشت و برداشت؛ آشنایی با موانع و مشکلات باغداری و کشاورزی؛ ارائه راه‌حل توسط همکاران و دانش‌آموزان؛ پیش‌بینی و اجرای رویدادهای هنری؛ پیش‌بینی محل پخت غذا و

تجهیزات و اقلام مورد نیاز و ترجیحاً پخت غذا با کمک دانش‌آموزان با رعایت نکات ایمنی و زیر نظر معلمان و اولیای حاضر؛ پیش‌بینی جعبه به تعداد دانش‌آموزان برای جمع‌آوری میوه توسط دانش‌آموزان و برای استفاده در منزل؛ نظرسنجی مجازی از دانش‌آموزان؛ تنظیم گزارش، سوق دادن طرح‌های پژوهشی مدرسه‌ها به سمت کشاورزی، باغداری و دام و طیور؛ بیان تجربه و خاطره در زمینه‌های زیست‌محیطی؛ فرهنگ‌سازی برای ترویج این نوع از اردوها در مدرسه‌های سراسر کشور.

چقدر خوب است که بابت هر مقدار میوه که برای شرکت‌کنندگان در نظر گرفته می‌شود توسط دانش‌آموزان برداشت می‌شود، به قیمت تولید، مبلغی به مالک باغ یا مزرعه پرداخت شود؛ ابداً بهیچ وجه است اردویی باغی در مزرعه‌های گوناگون، در طول سال، متناسب با محصول و میوه فصل توصیه می‌شود و بهتر است اردوها مبتنی بر پایه تحصیلی و کلاسی و نیز متناسب با ظرفیت باغ‌ها و مزرعه‌ها انجام شود. اما همه این فعالیت‌ها باید در راستای پاسخ به سؤال‌های مهم زندگی باشند؛ پاسخ به سؤال‌هایی که مبنای برنامه‌ریزی راهبردی در مدرسه، کلاس درس و حتی خانواده هستند. اردوی کوچک باغی و در طبیعت می‌تواند به معلمان و دانش‌آموزان سپرد: «کی هستیم؟ چرا به وجود آمده‌ایم؟ در مدرسه چه نقشی داریم؟ قرار است در جامعه چه نقشی ایفا کنیم؟ چه گره‌ای از جامعه باز می‌کنیم؟ کجایم؟ خواهیم برویم؟ آینده مطلوب و آرمانی ما کجاست؟ کجا قرار داریم؟ چه نقاط قوت و ضعفی در راه رسیدن به آرمان‌هایمان داریم؟ در چه محیطی فعالیت می‌کنیم؟ در راه رسیدن به آرمان‌هایمان چه فرصت‌ها و تهدیدهایی وجود دارند؟ راه رسیدن به اهداف کدام است؟ از چه راه‌هایی به اهداف می‌رسیم؟ میدان و زمین بازی ما کجاست؟ شیوه بازی چگونه است؟ پیشرفت در فعالیت‌هایمان را اندازه بگیریم؟ راهبردهای مادر مسیر مناسب قرار دارند؟ چگونه از لحظه لحظه زندگی و مواهب طبیعی بهره‌مند شویم؟ وظیفه مادر قبل خود، خداوند، دیگران و طبیعت چیست؟ لذت کمک به هم‌نوعان خود را چگونه تجربه کنیم؟ و در پایان بهتر است درباره این‌گونه سؤال‌ها و در راستای چگونگی کسب مهارت‌های زندگی و آداب اجتماعی با هم ببیندیشیم و برای آن‌ها پاسخ داشته باشیم که حتماً وجود و حضور ما را در این جهان معنادارتر و لذت‌بخش‌تر می‌کند. ❁

پی‌نوشت

۱. سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور سند تحول بنیادین، آذرماه ۱۳۹۰

در اردوی باغی و بازدید از مزارع توجه و پرداختن به مراحل کاشت، داشت و برداشت، احترام به طبیعت، محیط‌زیست، تربیت اجتماعی و اقتصادی و در نهایت کارآفرینی و رشد اقتصادی کشور با توجه به ظرفیت‌های فراوان، از اهمیت زیادی برخوردار است

عکاس: تنظیم‌الریحانی

طرح

درس:

گام اول

نکته‌های کلیدی
درباره طراحی
آموزشی و طرح درس

معلم

توانمند

دکتر مرتضی مجدفر
کارشناس و پژوهشگر آموزشی

* مقدمه

طراحی آموزشی و تدوین، نگارش و اجرای طرح درس‌های سالانه و روزانه در کلاس‌های درس از وظایف اصلی همه معلمان در همه دوره‌های تحصیلی هستند. عده‌ای معتقدند، حرفه‌ای‌گری معلمان، از مسلط بودن آن‌ها به مهارت طراحی آموزشی نمایان می‌شود و توجه به این مقوله، نوعی فرصت‌سازی توأم با برنامه‌ریزی است که می‌تواند معلمان را کارآمدتر و مسلط‌تر کند. از نخستین روزهایی که تدریس را شروع کردم، همواره مورد تمسخر برخی، از جمله معلمان با سابقه، قرار گرفته‌ام که: «بابا اول کن این قرتی بازی‌ها را! معلم قوی و با سابقه که طرح درس نمی‌خواهد... طرح درس معلم باتجربه در ذهن اوست، نه روی کاغذ!» و من در جواب می‌گفتم: «اگر شما مهندس معمار

برج‌های بزرگ و شیک باشی و در شمال شهر تهران، بناهایت را با دست نشان بدهند، و بخواهی یک برج دیگر بسازی، نمی‌توانی با شهرداری وارد جر و بحث بشوی و با دعوا بگویی خجالت نمی‌کشید از من که چنین برج‌هایی ساخته‌ام، طلب نقشه می‌کنید؟ در هر صورت، قطعاً به رفتارت خواهند خندید و باز از تو نقشه خواهند خواست. منتها این نقشه می‌تواند خیلی جزئی نباشد و فقط به کلیات اشاره کند. معلمی هم چنین است و هر چه سابقه ما افزایش می‌یابد، طرح درس‌هایمان کم‌حجم‌تر و کوتاه‌تر خواهد شد.»

هر چند رفتار خیلی از معلمان تغییر نکرده است، ولی در طی ۴۰ و اندی سال، درباره طراحی آموزشی و طرح درس به ۱۲ نکته رسیده‌ام که دوست دارم آن‌ها را با همه معلمان به اشتراک بگذارم.

/ طراحی آموزشی چیست؟

طراحی آموزشی عبارت از فرایند پیش‌بینی روش‌های آموزشی برای رسیدن به اهداف خاص، برای فراگیرندگان خاص و در شرایط خاص است. وقتی گفته می‌شود پیش‌بینی، یعنی معلم باید این توانمندی را داشته باشد که در پله‌های روزهای پایانی شهر یورماه بایستد و چشم‌انداز کلاس خود تا انتهای سال تحصیلی را نظاره کند. به عبارت دیگر، طراحی آموزشی، فکر کردن و برنامه‌ریزی در مورد کاری است که هنوز شروع نکرده‌ایم.

/ وقتی از چشم‌انداز کلاس سخن گفته می‌شود، منظور چیست؟

چشم‌انداز کلاس براساس پیش‌بینی و نه پیش‌گویی، به دنبال تحلیل مأموریت است که باید به عملکرد

وسپس وظیفه تبدیل شود. برای وظیفه، «وسایل یا رسانه» و «روش و ابزار» را به کار می‌گیریم. انتخاب روش بر مبنای اهداف عملکردی صورت می‌پذیرد و روش‌ها و فنون تدریس ابزار کار قرار می‌گیرند. در این تحلیل مأموریت، مدت‌ها صرفاً «محتوای تدریس» مطرح بود که بعدها به «چگونگی یا روش تدریس»^۱ و در نهایت، در تعریف‌های جدید طراحی آموزشی، به تدریس «چه چیزی و برای چه کسی»^۲ تبدیل شد. به این ترتیب، در طراحی آموزشی جدید، یادگیرنده است که روش تحلیل آموزشی و بالتبع، روش تدریس ما را تعیین خواهد کرد. بنابراین، در طراحی آموزشی، نگاهی کل‌گرایانه (هولستیک) داریم و به صورت ریز و جزئی وارد ماه‌ها، هفته‌ها و روزها نمی‌شویم. ولی می‌دانیم که در طی سال تحصیلی پیش‌رو چه خواهیم کرد؛ با چه دانش‌آموزانی و با چه ویژگی‌هایی روبه‌رو می‌شویم؛ از چه روش‌هایی در تدریس بهره خواهیم برد؛ علاوه بر فضاهای آموزشی کلاسیک و ثابت و سایر فضاهای موجود در مدرسه، چه اردوها و بازدیدهایی خواهیم داشت؛ چه پژوهش‌ها و تکلیفی را به دانش‌آموزانمان واگذار خواهیم کرد؛ نقش دانش‌آموزانمان به صورت انفرادی و گروه‌های دانش‌آموزی در اداره کلاس چگونه خواهد بود؛ آزمون‌های ما چه ویژگی‌هایی خواهد داشت؛ چه فیلم‌ها و ابزارهای آموزشی دیگری را به کار خواهیم گرفت؛ جایگاه فضاهای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی در تدریس ما چه خواهد بود و کتاب‌های کمک‌درسی، مکمل، کاربرگ‌ها و مواد آموزشی همراه و تکمیلی مادر طی سال چه چیزهایی خواهد بود. همچنین باید از استانداردها و مفیدبودن آنچه پیش‌بینی کرده‌ایم، مطمئن باشیم و بدانیم آیا برنامه‌های عملیاتی برای مدیریت زمان در طی سال تحصیلی تهیه کرده‌ایم؛ در چه شرایطی و با چه سطحی از نمره‌ها و نتیجه به دست آمده، دانش‌آموزان مادر وضع مناسب یا رو به پیشرفت قرار دارند؛ آیا برای ارزیابی از تدریسمان تحلیل‌هایی دوره‌ای پیش‌بینی کرده‌ایم؛ آیا قرار است در یک فعالیت مشارکتی دسته‌جمعی با همکاران مدرسه‌ای و دیگر معلمان، به بهسازی تدریس خودمان بپردازیم و پرسش‌هایی از این دست.

آیا طراحی آموزشی همان تدوین و نگارش طرح درس است؟

طراحی آموزشی مجموعه است، ولی تدوین و نگارش طرح درس سالانه و روزانه، یکی از زیر مجموعه‌های آن. گفته شد که طراحی آموزشی بیشتر پیش‌بینی، دست به فکر شدن و تفکر درباره آن چیزهایی است که قرار است در کلاس اتفاق بیفتند، در حالی که طرح درس دست به قلم شدن توأم با تفکر است. یعنی باید ابتدا تحلیل آموزشی انجام دهیم، هدف را تعیین،

تحلیل و اهداف عملکردی و آموزشی را مشخص و اولویت‌بندی‌ها را تعیین و سپس بر اساس اولویت‌ها، برای آن محتوا روش و رسانه تعیین کنیم. البته در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران که تولید محتوا تقریباً متمرکز است، تحلیل محتوا، محاط‌شدن به آن و نیز تعیین محتواهای تکمیلی بر اساس توانمندی‌ها و تفاوت‌های فردی، فرهنگی و اقلیمی دانش‌آموزان، از وظایف معلم در طراحی آموزشی و سپس تدوین، نگارش و اجرای طرح درس است.

البته بسیاری از پرسش‌هایی که در طراحی آموزشی و تدوین، نگارش و اجرای طرح درس مطرح می‌شوند، مشابهت زیادی با یکدیگر دارند. اگر هر یک از این پرسش‌ها و ایده‌ها را به صورت کلی و در شکل پیش‌بینی‌گونه پاسخ دهیم، پای در وادی طراحی آموزشی گذاشته‌ایم، ولی اگر هر یک از این پرسش‌ها و ایده‌ها را (که نمونه‌ای از آن‌ها در فراز قبلی مطرح شد) به یک جلسه محدود و پاسخ آن‌ها را در جلسه‌های تدریسی خود در طی سال جست‌وجو کنیم، دیگر از طراحی آموزشی فاصله گرفته‌ایم و پادر نگارش طرح درس و تعیین تکلیف برای جلسه‌هایی با تاریخ معین می‌گذاریم.

با این توضیحات، آیا طراحی آموزشی اقدامی تحلیلی فلسفی است و تدوین و نگارش طرح درس، اقدامی عملیاتی؟

اساس هر دوی این‌ها رخداد یادگیری است که در هسته مرکزی تمام مباحث روان‌شناسی یادگیری، فناوری آموزشی، برنامه‌ریزی درسی و بالتبع طراحی آموزشی قرار می‌گیرد. اگر معلمی صرفاً و به صورت مکانیکی و بدون آگاهی از مبانی فلسفی یادگیری، که بر ونداد اصلی تدریس وی در کلاس درس است، به طراحی آموزشی و تدریس روی بیاورد، حاصل چیزی نخواهد بود که مطلوب ماست. شاید مثالی در این زمینه رهگشا باشد و آن تعریفی است که معلمان باید از یادگیری، به عنوان بن‌مایه و ملات پیونددهنده عناصر طراحی آموزشی، در ذهن خود داشته باشند.

اگر همین الان با مراجعه به یک جامعه آماری تصادفی از معلمان، از آن‌ها بخواهیم «یادگیری» را تعریف کنند، در کنار تعریف‌های به‌طور عمده نادرست، سه تعریف قابل قبول هم خواهیم شنید:

یادگیری عبارت است از تغییر رفتاری که قابل مشاهده و اندازه‌گیری باشد.

یادگیری عبارت است از ایجاد تغییر در ساختارهای ذهنی.

یادگیری عبارت است از خلق معنا در ذهن.

هر یک از این سه تعریف برگرفته از نوعی نگاه معرفت‌شناسی، نظری و فلسفی به یادگیری و بر اساس آن به فرایند تدریس و به ترتیب شامل سه رویکرد تاریخی و به تدریج تکمیل‌شونده، یعنی «رفتارگرایی»، «شناخت‌گرایی» و مطالعه فرایندهای ذهنی» و در نهایت «ساختن‌گرایی» در روان‌شناسی یادگیری است. اگر هر کدام از این سه تعریف را بپذیریم، روش‌ها، ابزارها، محیط‌های یادگیری و روش‌های ارزشیابی تغییر خواهد کرد. لذا ناگزیر در طراحی آموزشی به فهم و دریافت یک مجموعه رویکردها و نگاه‌های فلسفی به فرایند تدریس و رویکردهای کلاس درس مجبور هستیم و تا همه این مرحله‌ها را حس نکنیم، به آن‌ها اشراف نداشته باشیم و ریشه‌های فلسفی تحول‌های یادگیری را بازنمایی نکنیم، طراحی آموزشی و تدوین، نگارش و اجرای طرح درس، نه فلسفی خواهد بود، نه عملیاتی، و تنها به شکل یک اقدام صوری خود را نشان خواهد داد؛ چیزی که متأسفانه در برخی یا بهتر است بگوییم در اغلب واحدهای آموزشی دیده می‌شود.

از لحاظ زمانی، طراحی آموزشی چه هنگام باید انجام شود؟

طراحی آموزشی یک فعالیت فرایندی است و می‌تواند در همه ماه‌های سال تحصیلی صورت پذیرد. ولی بهترین زمان برای طراحی آموزشی هر یک از مواد درسی‌ای که تدریس می‌کنیم، تابستان منتهی به شروع همان سال تحصیلی و در نهایت پایان هفته اول آغازین سال تحصیلی است. به عبارت دیگر، معلمی که بر اساس تعریف طراحی آموزشی، برای تدریس خود در طی سال تحصیلی روش‌هایی را پیش‌بینی نکند، تدریس هدفمندی را آغاز نخواهد کرد. معلمی که با طراحی آموزشی وارد سال تحصیلی جدید می‌شود، صاحب فکر است، از کلاس خود تحلیل دارد، به آنچه تدریس خواهد کرد، آشنا و آگاه است و مخاطبانی را که با آن‌ها کار خواهد کرد، می‌شناسد. اگر یاددهی یادگیری، حرفه ۹ ماهه معلمان در طی سال تحصیلی است، طراحی آموزشی هوشمندانه در فصل تابستان، مکملی بر این فعالیت‌ها و سرآغاز ورود قدرتمند به سال تحصیلی جدید است.

آیا می‌توان برای طراحی آموزشی مرحله‌هایی متصور شد؟

در کتاب‌های طراحی آموزشی در دسترس، الگوهای متعددی برای طراحی آموزشی مطرح شده‌اند که هر یک گام‌ها یا به عبارتی مرحله‌های گوناگونی دارد. برای مثال، در الگوی معروف هیلدا تابا (برنامه‌ریز درسی ژاپنی - آمریکایی) که به «الگوی ۴ مرحله‌ای،

۱۰ فعالیتی» معروف است، به طور مشخص چهار گام «قبل از تدریس، بیرون از کلاس درس»، «قبل از تدریس، داخل مدرسه»، «حین تدریس» و «بعد از تدریس» به چشم می خورد. در سایر الگوها هم چنین تقسیم بندی هایی وجود دارند. ولی در همه الگوهای طراحی آموزشی، به طور مشخص دو گام یا فصل اصلی و قابل تفکیک به چشم می خورد: فصل درنگ، فصل برنامه ریزی و طراحی.

در فصل درنگ، به مقدمات طراحی آموزشی می پردازیم. درنگ بهترین روش تحلیل آموزشی برای معلم و درس آموزی از تجربه های پشت سر گذاشته شده است. می گویند، اگر معلمی یک سال به یک روش نادرست تدریس کند و برای مثال ۲۰ سال این روش خود را تکرار کند و انتظار داشته باشد به او بگویند معلمی با ۲۰ سال سابقه کار، ره به خطا رفته است.

فصل درنگ با تعمق آغاز می شود. یک سال فعالیت پر شور و شری و فعالانه با بچه ها، استفاده از انواع و اقسام کار برگ ها، آزمون ها، نمونه سوال ها، فیلم های آموزشی، پرده نگارها (پاورپوینت ها)، روش های گوناگون یاددهی یادگیری، پژوهش های دانش آموزی، تکلیف های انفرادی و گروهی که در طول سال برای فراگیرندگانمان تعیین کرده ایم و ده ها مورد دیگر، از جمله مواردی هستند که می توان در فصل درنگ به تحلیل آن ها پرداخت و با طرح پرسش درباره کارآمدی یا ناکارآمدی و تأیید، تغییر و اصلاح آن ها در طی سالی که پشت سر گذاشته شد، تصمیم گرفت. معلمان موفق، در همین فصل، بسیاری از نمونه سوال ها، کار برگ ها، فیلم های آموزشی و پرده نگارها را دور می ریزند. این ها غالباً نمونه هایی هستند که در کلاس از آن ها باز خورد های مناسبی نگرفته ایم و فراگیرندگانمان ارتباط خوبی با آن ها برقرار نکرده اند. یعنی یا بسیار آسان بوده اند یا بسیار سخت؛ یا جذابیت نداشته اند یا فراتر از سطح مخاطبانمان بوده اند. اینجا یکی از مهم ترین نکات طراحی آموزشی، یعنی مخاطب شناسی، به کمکمان می آید. این ابزارها و روش ها مانند علف های هرزی هستند که باید وجین شوند. ولی برخی از ابزارها و روش ها به دور انداخته شدن نیاز ندارند. کافی است تنها آن ها را هرس کنیم تا یک سال دیگر نیز در کلاس های درسمان باقی بمانند. حتی برخی از ابزارها و روش ها، مانند گل ها و گیاهانی که سال ها باغبانچه ما را می آریند، با رسیدگی درست، می توانند سال های سال یاور ما در هنگامه تدریس باشند. همین ایام فرصت مناسبی برای

مطالعه و به روز آوری دانش، توانش و بینش های معلمان نیز هست. شاید قبول این موضوع برای بسیاری از معلمان سخت باشد، ولی با توجه به تغییرات گسترده ای که مرتب در حوزه کار معلمی و روش های تعلیم و تربیت رخ می دهد، وارد شدن به مهر ماه، بدون روز آمدی، نامهربانی در حق خود و دانش آموزانمان است.

فصل برنامه ریزی و طراحی، وقت هدف گذاری و پیش بینی همه آن چیزهایی است که قرار است در طی سال در کلاس به اجرا در آیند. معلم هوشمند همه بار سفر طی سال خود را با درنگ بر گذشته، گشت و گذار در فصل تابستان و بازار تازه های آموزشی، همچون توشه ای برای طی مسیر سالانه خود، به همراه بر می دارد. البته ممکن است پرسیده شود آیا واقعاً می توان از پله آخر شهر یورماه و برای دیر کرده ها از پله روزهای پایانی هفته اول مهر ماه، همه چیز را تا پایان سال تحصیلی پیش رو دید؟ پاسخ مشخص است. گفتیم که این دیدن، دیدنی از نوع چشم انداز و دوردست بینی است. ممکن است توانسته باشیم تمامی جزئیات مسیر را درست تشخیص دهیم. ممکن است دانش آموزان سال جدید مان متفاوت تر از فراگیرندگان سال قبل باشند، ممکن است در طی سال، از لحاظ جسمی و روحی، با فراز و نشیب ها و حتی چالش هایی رو به رو شویم، ممکن است مدیر و مجموعه کارکنان مدیریتی مدرسه محل خدمتمان، امسال پر شورتر و علاقه مندتر از قبل باشند یا برعکس، و ده ها امکان پیش بینی نشده دیگر. این ها مواردی هستند که فرایندی بودن طراحی آموزشی را به مادیکته می کنند و در طول راه باید همواره به آن ها بیندیشیم؛ درست مانند مسافری که در عید نوروز قصد سفر به بندرعباس می کند و تازه در مقصد متوجه می شود برخلاف پیش بینی او، هوا سرد است و به اجبار به تهیه پوشاک زمستانی اقدام می کند.

تدوین و نگارش طرح درس چه موقع از سال تحصیلی باید صورت پذیرد؟

تدوین و نگارش طرح درس سالانه توسط معلمان، حداکثر باید تا پایان هفته اول آغازین سال تحصیلی صورت پذیرد. البته در مدرسه هایی که برنامه کار، روزهای تدریس، کلاس یا کلاس ها و مواد درسی معلمان مشخص است و تحت هیچ عنوانی تغییر نمی کند، حتی می توان انتظار داشت طرح درس سالانه زودتر هم تدوین شود. ولی تدوین و نگارش طرح درس روزانه (یا هفتگی) به دلیل ضرورت باز خوردگیری از روند تدریس و فرایندی بودن این رویداد در طی سال تحصیلی، بهتر است تدریجی و حداکثر یک هفته زودتر از فرارسیدن زمان اجرای همان طرح درس تدوین شود.

آیا بهتر نیست مدرسه ها همان اول مهر ماه از معلمان خود طرح درس های تمام هفته ها و ماه های سال را طلب کنند؟

این کاری توجهی به باز خوردگیری از روند تدریس است. در تعریف طراحی آموزشی و بالتبع در تشریح ضرورت تدوین و نگارش طرح درس، از عبارت «پیش بینی» استفاده کردیم. هر گاه این عبارت به «پیشگویی» تغییر یافت، آنگاه می توان از مدیران و مسئولان امور آموزشی مدرسه ها و راهبران آموزشی اداره های آموزش و پرورش انتظار داشت همه طرح درس های یک سال یک ماده درسی را از معلمان طلب کنند.

با توجه به تأکیدی که آموزش و پرورش به انجام طراحی آموزشی و تدوین و نگارش طرح درس دارد، چرا مرکز یا مراکز تأسیس نمی شوند که طراحی آموزشی همه برنامه های درسی را انجام دهند و مجموعه های از طرح درس ها را برای اجرا تدوین کنند و به همه معلمان ابلاغ کنند؟

تدریس یک رویداد «منحصربه فرد» و به قول برخی از کارشناسان آموزشی معاصر، بر «دنا» (دی ان ای) معلمی که تدریس می کند متکی است. یعنی در آغاز، حین و پایان تدریس هر معلمی، امضای ویژه یا اثر انگشت او با کمی دقت مشاهده می شود. از این گذشته، تفاوت های فردی دانش آموزان، اختلاف های فرهنگی، اقلیمی، زبانی و قومی دانش آموزان در مناطق گوناگون، اختلاف اندازه و نوع مدرسه ها و کلاس های درس، سطح متفاوت خانواده هایی که فرزندان آن ها در کلاس های درس مناطق گوناگون کشور حضور پیدا می کنند و بسیاری از دلایل دیگر، مانع از این می شود که بتوان طراحی آموزشی یکسان و طرح درس های مشابهی را برای همه معلمان در همه جای کشور ارائه داد. ولی چند سالی است در برخی از کشورها، سازمان ها و مراکز در آموزش و پرورش رسمی یا بخش خصوصی تشکیل شده اند که بخش هایی از طراحی آموزشی هر ماده درسی را به همراه یک طرح درس سالانه پیشنهادی و قسمت هایی از طرح درس های روزانه یا هفتگی منتشر می کنند و در اختیار مدرسه ها و معلمان قرار می دهند. این کار به ویژه در کشور ما که نظام برنامه ریزی درسی متمرکز دارد، مناسب تر است. برای مثال، چون تدوین محتوا به صورت متمرکز صورت می پذیرد، لاجرم استخراج هدف ها، شناسایی و ترسیم ارتباط های عمودی و افقی درس هادر هر پایه و با پایه های دیگر، توالی هدف ها و برخی نکته های دیگر می تواند به صورت متمرکز صورت پذیرد. این

کار حتی برای بخش‌هایی از طرح درس‌ها هم امکان‌پذیر است، ولی وقتی کار به جزئیات و آن‌جایی می‌رسد که با ویژگی‌های اختصاصی معلمان و دانش‌آموزان مرتبط است، نسخه‌پیچی متمرکز جواب‌گو نخواهد بود. کارشناسان آموزشی، این روزها این قبیل طراحی‌های آموزشی و طرح‌های نیمه‌آماده را با بهره‌گیری از چرخه توزیع غذاهای نیمه‌آماده امروزی مانند لازانیا و سیب‌زمینی نیم‌پخت، به صورت تمثیلی «طراحی آموزشی و طرح درس نیمه‌پخت» می‌نامند و می‌گویند ما تا نیمه‌های راه و در حد ترسیم خط‌های کلی پیش می‌رویم، بقیه کارها صرفاً از آن معلم و وظیفه معلمان و براساس امضا و اثر انگشت اختصاصی آنان است.

چه کسی باید لازانیای نیم‌پز یا طراحی‌های آموزشی و طرح درس‌های نیمه‌پز را آماده کند؟

اکنون این کار در مدرسه‌هایی که بخش‌های آموزشی معتبر دارند، توسط همین بخش‌ها صورت می‌پذیرد. این کار، با توجه به خردبودن نظام آموزشی واحد مدرسه، بسیار مطلوب و مناسب به نظر می‌رسد. در وهله بعد، گروه‌های آموزشی مناطق، شهرستان‌ها و نواحی آموزش و پرورش و آنگاه استان‌ها، به دلیل امکان لحاظ کردن ویژگی‌های منطقه‌ای در طراحی‌های آموزشی و طرح درس‌های معلمان، باصلاحیت‌ترین نهادها برای نیم‌پز کردن نظام طراحی آموزشی و طرح درس نویسی هستند. ضمن اینکه به صورت موردی، هم اکنون در کشورمان، مؤسسه‌هایی به تعداد کمتر از نصف انگلستان یک دست، در این زمینه فعال هستند. لازم است آموزش و پرورش از توانمندی‌های آنان در توسعه نظام طراحی آموزشی بهره‌برد. البته شکل مطلوب این کار، تأسیس یک مرکز یادگیری متمرکز در هر منطقه است تا بتواند تمام نیازهای مربوط به طراحی آموزشی و تدوین و نگارش طرح درس در هر ناحیه همگن را به صورت نظام‌مند در یک جا متمرکز کند و ارائه دهد.

بسیاری از معلمان، از نوشتن طرح درس سر باز می‌زنند. آیا به دلیل وقت‌گیر بودن نگارش طرح

درس چنین اتفاقی می‌افتد؟

طرح درس‌های کلاسیک، به ویژه طرح درس‌هایی که بر اساس روان‌شناسی یادگیری رفتارگر تدوین می‌شدند، بسیار پر حجم و پر نوشتار، جزئی، پیچیده و حتی در برخی موارد پیشگویانه بودند. برای مثال، اگر اکنون معلمی در طی سال در پایه دهم عهده‌دار تدریس دو ماده درسی باشد و هر کدام از درس‌ها هم ۲۵ درس، گفتار یا بخش داشته باشد، او باید حداقل ۵۰ طرح

درس بنویسد. بر اساس الگوهای کلاسیک، که هر طرح درسی به طور میانگین حجمی معادل ۱۰ صفحه ۴۰ را به خود اختصاص می‌داد، این معلم باید حدود ۵۰۰ صفحه طرح درس بنویسد. بنابراین، این معلم چاره‌کار را در چه می‌بیند: نوشتن در حالی که امروزه نوشتن طرح درس متحول و متنوع شده است، تغییرات زیادی پیدا کرده و به سرعت به سمت سادگی پیش رفته است. در این روش، دادن برگه یکسان برای نگارش طرح درس توسط معلمان، از سوی مدرسه و اداره به شدت زیر سؤال رفته و تأکید بر این است که اجازه بدهید هر معلمی با رعایت اصول کلی، هر طور و به هر شکلی که خود می‌خواهد، طرح درس بنویسد. در این نگرش، تقسیم لحظه‌های ۹۰ دقیقه‌ای وقت کلاس به شکل مثالی، توضیح و شرح و بسط هر اتفاق، و پرسش و پاسخی که قرار است در کلاس رخ دهد و در یک کلام شرح جزئیات، کنار رفته است و طرح درس‌های مبتنی بر جدول، کارت، نقشه مفهومی و اطلاع‌نگاشت (اینفوگراف) در دستور کار قرار گرفته‌اند. در دو نشانی زیر می‌توانید طرح درس‌های فراوانی را با مدل‌های گوناگون مشاهده کنید:

www.lessonplanz.com

www.lessonplanpages.com

علاوه بر این، باید در نظر گرفت، طرح درس روزانه، برخلاف طرح درس سالانه که به دلیل مبتنی بودن بر تقویم سال شمسی، یک بار مصرف است، صرفاً برای یک بار استفاده در کلاس نوشته نمی‌شود و طرح درس‌های سال قبل را می‌توان در فصل درنگ بازبینی کرد و با اصلاح مبتنی بر بهبود، دوباره از آن‌ها بهره برد. البته معلمان پایه دوازدهم، به دلیل نونگاشت بودن کتاب‌های خود، امسال نخستین طرح درس‌های این پایه را خواهند نوشت.

نتیجه طراحی آموزشی درست و اجرای طرح درس سالانه و روزانه‌ای که برگرفته از همان طراحی آموزشی اصولی است، به چه اقدامی باید رهنمون شود؟

کارشناسان آموزشی معتقدند، طراحی آموزشی آغاز یک چرخه چهار مرحله‌ای است؛ چرخه‌ای که پس از گذر از سه مرحله، دوباره به طراحی آموزشی بازگشت می‌کند.

ما فرایند تدریس را با طراحی آموزشی آغاز می‌کنیم؛ آنگاه به تدوین طرح درس سالانه می‌پردازیم و سپس با نگارش و اجرای طرح درس روزانه یا هفتگی، در صدد پیشبرد فعالیت یاددهی یادگیری خودمان بر می‌آییم. تا اینجا سه مرحله پشت سر گذاشته شده است، ولی برای رسیدن به طراحی آموزشی دگر باره، یک بخش دیگر باقی مانده و آن ارزیابی از تدریس است که در کل‌های گوناگون مانند «خودسنجی»، «همتاسنجی» و «دگرسنجی» نمود پیدا می‌کند و «تدریس پژوهی» یا همان «درس پژوهی» نیز یکی از روش‌های اجرایی آن است. به عبارت دیگر، نتیجه طراحی آموزشی درست و اجرای طرح درس سالانه و روزانه‌ای که برگرفته از همان طراحی آموزشی اصولی است (یک سال تدریس) و حرکت به سوی یک طراحی آموزشی دیگر برای سالی جدیدتر، بدون وجود حلقه چهارم و دخالت یافته‌های حاصل از شکل‌های گوناگونی که هر معلم به «ارزیابی از تدریس» خود اقدام می‌کند، بی‌معنی خواهد بود. *

پی‌نوشت‌ها

1. What to teach
2. How to Teach
3. What to whom to teach

خواندنی‌های بیشتر

۱. در ۱۲ پرسش و پاسخ‌هایی که برای هر کدام مطرح شد، امکان پرداختن به جزئیاتی بیشتر از طراحی آموزشی و طرح درس میسر نشد. از این رو، خواندنی‌هایی را برای مطالعه توصیه می‌کنم:
۲. طراحی آموزشی (مبانی، رویکردها و کاربردها). دکتر هاشم فردانیش. انتشارات سمت.
۳. طراحی پیام‌های آموزشی. دکتر محمدحسن امیر تیموری. انتشارات سمت.
۴. بار شناختی و چند رسانه‌ای‌های آموزشی. دکتر محمدحسن امیر تیموری و محمدزارخ. انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۵. طراحی آموزشی. دکتر عادل یغما. انتشارات مدرسه بهار.
۶. درس پژوهی. دکتر محمدرضا سرکارآرانی. انتشارات مرکز نوآوری‌های آموزشی مرآت.
۷. هفت مهارت اساسی برای معلمان: مهارت بهره‌مندی از طراحی آموزشی و نگارش طرح درس. دکتر مرتضی مجدفر. انتشارات پیشگامان پژوهش مدار.
۸. طرح درس، نرم‌افزاری مناسب. دکتر مرتضی مجدفر. انتشارات چاپارفرزانگان.
۹. بار شناختی و طراحی آموزشی. نوشته اسلاوا کالیوگا، ترجمه دکتر محمدحسن امیر تیموری، سونیا موسی رضائی و الهه ولایتی. انتشارات آوای نور.
۱۰. راهنمای عملی نگارش طرح درس. دکتر محرم آقازاده و محرم تقی‌زاده. مرکز مدارس یادگیرنده مرآت.

درس‌های نهج البلاغه

برای

امام

نوشتن کتاب‌های مفید، اختراع و دانش آموزان برگزیده رشته‌های گوناگون تشویق می‌کنند و جایزه‌های گران‌بهایی به آن‌ها می‌دهند. قرآن مجید در آیات فراوانی پاداش‌های عظیمی برای مؤمنان صالح در روز قیامت بیان می‌کند؛ پاداش‌هایی که فوق تصور انسان‌هاست. حتی پاداش‌های مادی دنیوی نیز برای آن‌ها در نظر گرفته است.

کلام امام علی (علیه السلام) در اینجا نیز به روشنی از بهره‌گیری از این روش حکایت می‌کند. البته هر یک از این سه روش به گروه خاصی مربوط است و همه این‌ها در همه موارد جواب نمی‌دهند. معلمان و مربیان باید کاملاً آگاهانه عمل کنند و افراد را به خوبی بشناسند و بدانند هر فردی یا هر گروهی را با کدام یک از این طرق باید از کار بد بازداشت و به کارهای نیک موردنظر هدایت کرد.

* حکمت ۱۷۸

تربیت را از کجا شروع کنیم؟

امام (علیه السلام) در این کلام نورانی راه پاک کردن سینه‌های مردم را از نیت‌های سوء در باره یکدیگر نشان می‌دهد و می‌فرماید: «کینه و بدخواهی دیگران را از سینه خود درو کن تا بدخواهی به تو از سینه دیگران ریشه کن شود»: (أُحْصِدِ الشَّرَّ مِنْ صَدْرٍ غَيْرِكَ يَقْلَعُهُ مِنْ صَدْرِكَ). بسیار می‌شود که افراد به دلیل سوءظن یا حسادت یا اصطکاک منافع، نیت‌های سوئی در باره انسان در دل می‌پروراند. چگونه می‌توان آن‌ها را از میان برداشت؟ امام می‌فرماید: «از خود شروع کن. ابتدا به قلب خویش مراجعه کن و بین آیا نیت سوئی در باره دیگران داری یا نه؟ اگر داری، آن را از سینه‌ات پاک کن. چیزی نمی‌گذرد که خواهی دید سینه دیگران نیز از نیت‌های سوء در باره تو پاک شده است. این مطلب دو دلیل

در این شماره از مجله، حکمت‌های ۱۷۷ و ۱۷۸ مطرح می‌شوند که از جمله حکمت‌های بسیار زیبای نهج البلاغه هستند. فایده صوتی آن‌ها نیز که تحلیل دقیق یکی از اساتید در راستای تربیت دانش‌آموزان است، همراه شده است. معلمان عزیز با الهام از این حکمت‌ها، زمینه‌علاقه‌مندی دانش‌آموزان به مطالعه و تحقیق در زمینه نهج البلاغه و عمل به آن را فراهم کنند.

* حکمت ۱۷۷

پاداش دادن به دانش‌آموزان نیکوکار چگونه موجب همراه شدن دیگر دانش‌آموزان می‌شود؟

امام (علیه السلام) در این گفتار حکیمانه به یکی از راه‌های مؤثر بازدارنده نسبت به کسانی که رفتار مناسبی ندارند اشاره می‌کند و می‌فرماید: «گنهکار را با پاداش دادن به نیکوکار (تنبیه کن و) از گناه بازدار»: (أُزْجِرِ الْمُسِيءَ بِثَوَابِ الْمُحْسِنِ)..

* راه‌های بازداشتن بدکاران از کاربرد

نخست اینکه بدکار را مجازات کنند که در کتاب حدود و تعزیرات اسلامی احکام گسترده‌ای با توجه به سلسله مراتب آمده و این گونه مجازات‌ها در تمام دنیا معمول است.

راه دوم آن است که برای بازداشتن بدکاران از کاربرد، به آن‌ها نیکی کند؛ همان گونه که در آیات شریفه از جمله آیه شریفه ۳۴ سوره «فصلت» می‌فرماید: «ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ»: بدی را با نیکی دفع کن. ناگهان (خواهی دید) همان کس که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی گرم و صمیمی است. «به این ترتیب می‌توان گروهی از بدکاران را شرم‌منده کرد و از کار خود باز گرداند.

راه سوم این است که نیکوکاران را تشویق کنی. هنگامی که بدکاران آن را ببینند، گروهی از کار بد دست می‌کشند، به امید اینکه پاداش نیکوکاران نصیب آن‌ها شود. و به تدریج به کارهای نیک روی می‌آورند. این کار در تمام دنیا معمول است که هر سال گروهی از برترین‌ها را در مسائل علمی،

دارد: نخست اینکه هرگاه انسان نیت بدی در باره دیگران داشته باشد، این حس خواهان خواهد در چهره یا سخنان و افعالش نمایان می شود و همین امر سبب می شود دیگران در برابر او موضعی مشابه بگیرند. اما هرگاه سخنان و چهره و اعمال کسی را از هرگونه بدخواهی پاک دیدند و آثار محبت و خیر خواهی در رفتار و گفتارش دیده شد، آن ها نیز موضع مشابهی خواهند گرفت و رفتار مطلوبی خواهند کرد. بنابراین، برای زدودن کینه ها از سینه ها و بدخواهی ها و نیت سوء دیگران، باید از خودمان شروع کنیم. این یکی از اصول مهم روان شناسی است که تارفتار خود را اصلاح نکنیم و فقط تظاهر کنیم، نباید از دیگران انتظاری داشته باشیم.

دیگر اینکه رابطه نامحسوس، مرموز و پیوندی خاصی در میان دل ها برقرار است و ضرب المثل معروف «دل به دل راه دارد» یک واقعیت است. یعنی هر که را به دل دوست داری، به یقین دان که او نیز تو را به دل دوست دارد. گویی دل ها در پنهانی با هم سخن می گویند و رابطه برقرار می کنند. هنگامی که قلب کسی مملو از بدخواهی به دیگران شود، این پیام به قلب آن ها منتقل می شود و آن ها مقابله به مثل می کنند. این گفتار حکیمانه در واقع چهره دیگری از گفتار پیش از آن است و هر کدام برای زدودن آثار سوء از نیت ها و رفتار و گفتار دیگران، تأثیر خاص خود را دارد.

در شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید تفسیر دیگری نیز برای این کلام حکمت آمیز ذکر شده است و آن اینکه منظور امام (علیه السلام) این است که مردم را به کار نیکی موعظه نکن و از کار بدی نهی منما، مگر اینکه قبلاً خودت آن کار نیک را انجام داده باشی و آن منکر را ترک کرده باشی. زیرا اندر زدهنده ناپاک سخنانش در دل ها اثر نمی کند.

از مهم ترین اصولی که ما به عنوان معلم، مربی و والدین باید مدنظر داشته باشیم، این است که بخش مهمی از دعوت دانش آموزان و فرزندان خود به اسلام، اخلاق و مطالعه از غیر طریق زبان است و بحث های زبانی وقتی اثرگذار خواهند بود که دانش آموزان به معلم و گوینده اعتماد کامل داشته باشند. یکی از علل اصلی موفق نبودن بعضی از استادان، معلمان، مربیان و والدین در جذب مخاطب نیز به همین موضوع مربوط می شود.

تأثیر عمیق «دعوت عملی» از اینجا سرچشمه می گیرد که هر گاه شنونده بداند گوینده از دل سخن می گوید و به گفته خویش صد درصد ایمان دارد، گوش جان خود را به روی سخنانش می گشاید و این سخنان در جان اثر می گذارند. در فرهنگ و ادبیات غنی فارسی هم فراوان دیده می شود: «سخن کز دل برون آید، نشیند لاجرم بر دل»، یا «سخن کز دل آید بود دلپذیر»، و بهترین نشانه ایمان گوینده به سخنش این است که خود قبل از دیگران عمل کند؛ همان گونه حضرت شعیب علیه السلام به مردم می فرماید: من در ترک آنچه شما را نهی می کنم، پیشگام هستم: «و ما ارید ان اخالفکم الی ما انهاکم عنه» (هود/۸۸). ﴿۸۸﴾

بهنیاز
اول

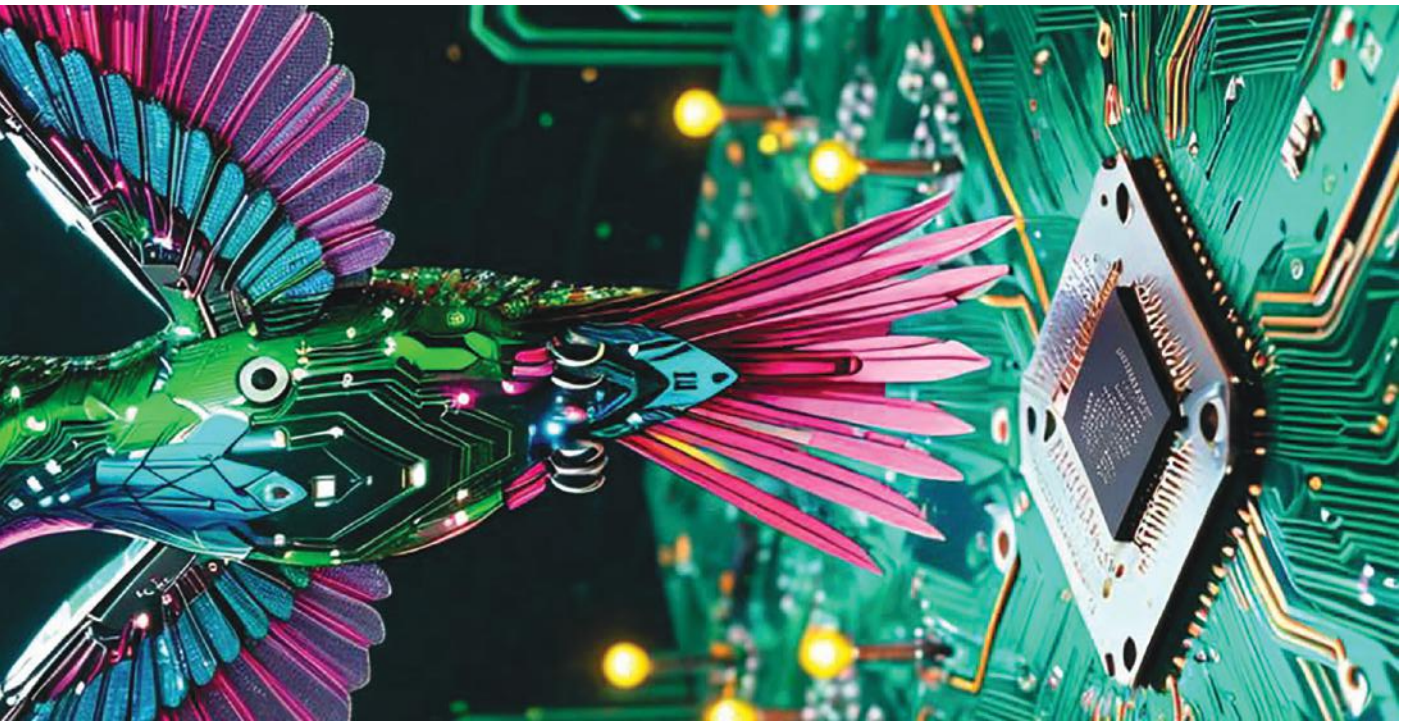

بهنیاز
ثانی

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه (۱۳۷۸). ترجمه محمد دشتی. انتشارات الهادی. قم.
۳. بهمنیار، احمد (۱۳۶۹). داستان نامه بهمنیاری، انتشارات دانشگاه تهران.

* مقدمه

استفاده بهینه از هوش مصنوعی، به ویژه بهره‌مندی از ابزار و امکانات متعدد آن، به سازگاری فناوری با شرایط خاص هر فرد یا سازمان منوط است. انطباق قابلیت‌ها و توانمندی‌ها با شرایط و ویژگی‌های یادگیرندگان، یکی از موارد مؤثر در کارایی و اثربخشی فناوری در فرایند آموزش و یادگیری است. اما اینکه یک فناوری مانند هوش مصنوعی چگونه باید با ویژگی‌های یادگیرندگان منطبق و سازگار شود و چه روش‌هایی به کار گرفته شوند، سوالی است که در این مقاله از طریق شخصی سازی^۱ و سفارشی سازی^۲ هوش مصنوعی به آن پاسخ خواهیم داد.

کلیدواژه‌ها

هوش مصنوعی، شخصی سازی، سفارشی سازی

* تعریف مفاهیم

شخصی سازی در هوش مصنوعی و گپ‌بات‌ها (چت‌بات‌ها^۳) به معنای تجربه هر کاربر بر اساس داده‌های فردی، رفتارها، نیازها و ترجیح خاص وی است، به این مفهوم که سامانه به‌طور خودکار و هوشمند خود را با ویژگی‌های هر فرد تطبیق می‌دهد. هدف اصلی از شخصی سازی هوش مصنوعی در اینجا، شخصی سازی یادگیری است که به تطبیق آموزش و محتوای آموزشی برای برآوردن نیازهای فردی هر دانش‌آموز اشاره دارد (ویلگاس چ و همکاران^۴، ۲۰۲۴). شخصی سازی مبتنی بر هوش مصنوعی در آموزش، ظرفیت ایجاد انقلاب در نحوه تدریس درس‌ها و بهبود عملکرد دانش‌آموزان را دارد. با استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی برای شخصی سازی درس‌ها از طریق سکوی (پلتفرم‌های) یادگیری تطبیقی، می‌توان

محیط‌های یادگیری را کارآمدتر، جالب‌تر و دل‌پذیرتر کرد (شته^۵، ۲۰۲۴). امروزه فناوری‌های نوظهور مانند تجزیه و تحلیل یادگیری، هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی، یادگیری شخصی سازی شده و تطبیقی را امکان‌پذیر می‌کنند (کاسینودو^۶، ۲۰۲۴).

سفارشی سازی بیشتر به تنظیمات قابل تغییر توسط کاربر یا مدیر سامانه مربوط می‌شود؛ بیشتر در موارد ظاهری و فنی سامانه. در جدول ۱ تفاوت‌های شخصی سازی و سفارشی سازی بیان شده‌اند.

جدول ۱. تفاوت شخصی سازی و سفارشی سازی

سفارشی سازی	شخصی سازی	ویژگی
توسط کاربر	هوشمند	هدف اصلی
دادن امکان هدایت (کنترل) و تنظیمات بیشتر به هر کاربر	ایجاد تجربه اختصاصی و منحصر به فرد برای هر کاربر	نحوه انجام
توسط کاربر یا مدیر سامانه	توسط هوش مصنوعی و به‌طور خودکار	مبنای تغییرات
تنظیمات دستی کاربر	داده‌های رفتاری، علاقه‌ها و نیازهای کاربر	نمونه‌ها
تغییر زبان، تنظیمات اعلان‌ها، انتخاب زمینه گرافیکی	پیشنهاد محصولات، تغییر لحن مکالمه، یادآوری‌ها	میزان دخالت کاربر
زیاد (کاربر باید خودش تغییرات را اعمال کند)	کم یا صفر (سامانه خودش تنظیمات را انجام می‌دهد)	انعطاف‌پذیری
کاربر باید خودش انتخاب کند و تنظیم کند.	سامانه به‌طور خودکار خودش را تنظیم می‌کند.	وابستگی به داده‌های گذشته
فقط تنظیمات دستی اعمال می‌شوند.	از تاریخچه و رفتارهای گذشته استفاده می‌شود.	مثال کاربردی برای جست‌وجو
کاربر می‌تواند خودش محدود کند که فقط جست‌وجوهای یک نام‌نام (برند) خاص را ببیند.	گپ‌بات به‌طور خودکار عنوان‌هایی را پیشنهاد می‌دهد که به جست‌وجوهای قبلی کاربر مرتبط هستند.	

دکتر حامد عباسی
پژوهشگر، نویسنده و مدرس فناوری آموزشی

حمیده عباسی
دبیر و کارشناس ارشد فیزیک

معماری فناوری آموزشی

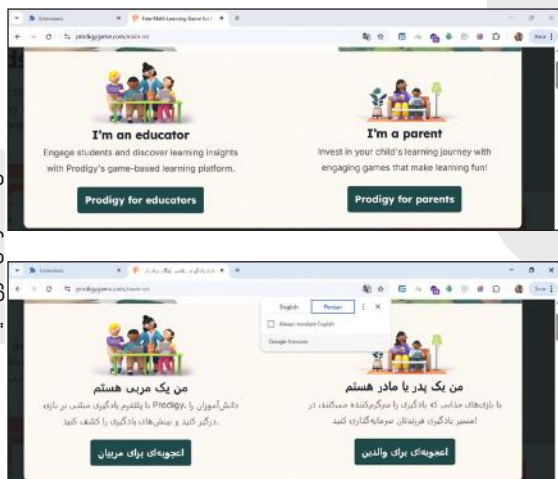
* نمونه سفارشی سازی

بسیاری از وبگاه‌های علمی و آموزشی به زبان انگلیسی هستند و ممکن است برای برخی همکاران یادداشت آموزان به راحتی قابل استفاده نباشند. برای حل این مشکل و سفارشی سازی می توانیم از افزونه‌های^۱ مترجم استفاده کنیم. هنگام استفاده از افزونه‌ها بهتر است از مرورگر کروم^۲ استفاده کنید. برای نمونه، شما می خواهید از وبگاه <https://prodigygame.com> برای آموزش ریاضی استفاده کنید. این وبگاه به زبان انگلیسی است. برای رفع مشکل، در سمت راست بالای مرورگر کروم، سه نقطه را باز کنید، روی گزینه Extensions و سپس روی گزینه Manage Extensions کلیک کنید. در پنجره‌ای که باز می شود، از زبانه‌های سمت چپ، روی گزینه Discover more extensions and themes on the Chrome Web Store کلیک کنید. در کادر جست و جوی پنجره باز شده، عبارت Google Translate را جست و جو کنید. روی ابزار یافت شده کلیک و در پنجره بعدی روی گزینه Add to chrome و در پیغام بعدی روی گزینه Add Extensions کلیک کنید. پیغامی مبنی بر افزوده شدن افزونه دریافت خواهید کرد (شکل ۱).

شکل ۱. روش افزودن افزونه‌ها

حال وارد وبگاه مورد نظر شوید و در نوار نشانی، روی نقشک (آیکن) ترجمه گوگل (با فلش زرد نشان داده شده) کلیک و زبان فارسی را انتخاب کنید تا محتوای وبگاه به زبان فارسی ترجمه شود؛ یعنی سفارشی سازی صورت گیرد (شکل ۲).

شکل ۲. سفارشی سازی سایت

گپ‌بات‌ها (چت‌بات‌ها) برنامه‌های رایانه‌ای طراحی شده برای شبیه سازی مکالمه با انسان به صورت متن یا صدا هستند که به طور معمول از طریق اینترنت صورت می گیرند. گپ‌بات‌ها غالباً به عنوان بخشی از خدمات خودکار برای ارائه اطلاعات، پشتیبانی یا انجام وظیفه‌های خاص استفاده می شوند. بیشتر گپ‌بات‌ها برنامه‌هایی مجهز به هوش مصنوعی هستند که می توانند با انسان تعامل داشته باشند.

گپ‌بات‌ها ویژگی‌هایی از قبیل شبیه سازی مکالمه، خودکار سازی خدمات، استفاده در وبگاه‌ها و برنامه‌ها، استفاده از روش‌های تعامل، امکان نوشتن یا بیان شفاهی و پیچیدگی قابل تنظیم شناخته می شوند. از مزیت‌های گپ‌بات‌ها (چت‌بات‌ها) می توان به دسترسی شبانه روزی، کاهش هزینه‌ها، سرعت پاسخ‌گویی، مقیاس پذیری (توانایی مدیریت همزمان تعداد زیادی از مکالمه‌ها) و امکان شخصی سازی اشاره کرد. محدودیت در درک زبان طبیعی، تعامل غیر انسانی، ناتوانی در پاسخ‌گویی به سؤال‌های غیر منتظره و خارج از داده‌های روبات، به روز رسانی مستمر، و مشکلات حفظ حریم خصوصی، از چالش‌ها و محدودیت‌های گپ‌بات‌ها (چت‌بات‌ها) هستند. انتظار می رود این فناوری‌ها به قدری پیشرفت کنند که پاسخ‌های آن‌ها از پاسخ‌های انسان‌ها قابل تشخیص نباشند. همچنین، با فناوری‌های پیشرفته از قبیل واقعیت افزوده، واقعیت مجازی و اینترنت اشیا ادغام شوند، قابلیت و توانایی درک احساسات را به طور کامل داشته باشند و در تمامی حوزه‌های علمی و شغلی به طور گسترده به کار روند.

به معلمان دوره ابتدایی نسل امروز و آینده توصیه می کنیم با سفارشی سازی وبگاه ها، امکان استفاده از محتوای علمی و آموزشی را برای دانش آموزانی که با زبان انگلیسی آشنا نیستند فراهم کنند. همچنین به دبیران عربی توصیه می کنیم، برای تقویت این درس، برخی از وبگاه های ایرانی و خارجی را به زبان عربی تبدیل کنند. این توصیه را برای دبیران زبان انگلیسی هم داریم که می توانند وبگاه های داخلی را به زبان انگلیسی بررسی کنند.

* روش ها و ویژگی های شخصی سازی گپ بات ها

شخصی سازی در گپ بات ها با استفاده از داده های کاربران، هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی صورت می گیرد تا تجربه ای شخصی شده را ارائه دهد. در ادامه چند روش شخصی سازی را توضیح می دهیم:

1/ شخصی سازی با استفاده از تنظیمات برنامه: در برخی از ابزارهای

هوش مصنوعی مانند چت جی پی تی^{۱۰} از طریق تنظیمات می توانید شخصی سازی انجام دهید (در این ابزار شخصی سازی و سفارشی سازی جدا از هم نیستند). از طریق گزینه نام کاربری در سمت راست و قسمت بالا، وارد مسیر `Setting > Personalization > Custom instructions` شوید. گزینه `Enable for new chats` را در پایین پنجره باز شده روشن کنید. در قسمت `What should ChatGPT call you?` مشخص کنید برنامه شما را چه نامند. در قسمت `What do you do?` شغلتان، مثل معلم فیزیک یا فناوری آموزشی یا هر نقشی را که می خواهید هوش مصنوعی داشته باشد بنویسید.

در بخش `What traits should ChatGPT have?` چت جی پی تی باید چه ویژگی هایی داشته باشد؟ اصلی ترین قسمت همین است. نقش هوش مصنوعی را به طور دقیق بنویسید. البته بهتر است به زبان انگلیسی باشد. اما فارسی هم مشکلی ندارد. جمله هادر زیر هم جدا از هم نوشته شوند. در زیر نمونه متن شخصی سازی را مشاهده می کنید:

یک متخصص فناوری آموزشی باش. / یک متخصص تولید محتوای الکترونیکی از زیر مجموعه های فناوری آموزشی باش. / یک متخصص کاربرد هوش مصنوعی در آموزش از زیر مجموعه های فناوری آموزشی باش. / با رویکرد علمی به سوال ها پاسخ بده. / سعی کن برای پاسخ های خودت منبع بنویسی. / خلاق باش. / با دقت خیلی بالا پاسخ بده. / متن روان و قابل فهم اما در عین حال علمی تولید کن. / پاسخ ها را خیلی طولانی نده. اما اگر نیاز بود بیشتر توضیح بده. / پاسخ کوتاه مانع از کامل نبودن پاسخ ها نشود. / پاسخ های تخصصی تولید کن.

در قسمت `Anything else ChatGPT should know about you?` به معنی چیز دیگری هست که چت جی پی تی باید در مورد شما بدانند، موارد دیگری را که لازم است، مانند نمونه زیر، بنویسید.

حرفه ای باش. / مطالب را به طور مناسب بنویس. / در تولید پاسخ محدودیت کاراکتر نداشته باش. / لحن و ادبیات رسمی داشته باش. / از لفظ های محترمانه استفاده کن. / منظم باش. / سوگیری و تعصب را کنار بگذار.

در شکل ۳ نمونه موارد مطرح شده فوق و معرفی چت جی پی تی را پس از شخصی سازی ملاحظه می کنید.

شکل ۳. شخصی سازی چت جی پی تی

توصیه ای که به معلمان و دانشجو معلمان داریم این است که در شروع کار با مدل های زبانی رشته تخصصی و حوزه کاری را قبل از هر سوالی بنویسند تا پاسخ های تخصصی تر دریافت کنند.

2/ شخصی سازی با استفاده از داده های کاربر^{۱۱}:

هوش مصنوعی می تواند اطلاعات اولیه کاربر مانند نام، سن، جنسیت، تحصیلات، رشته، شغل، موقعیت جغرافیایی، علاقه مندی ها و سابقه تعامل را ذخیره کند و بر اساس آن پاسخ های شخصی سازی شده ارائه دهد. برای مثال، معلمی که در زمینه روش های تدریس مطالعه و پژوهش می کند، جست و جوی هوشمند گوگل، کلمه های مرتبط با آن را برای جست و جوی و پیشنهاد خواهد داد که نوعی شخصی سازی به حساب می آید. همچنین، هنگام نگارش درخواست و دستور (پرامپت) می توانید داده های شخصی سازی را به طور مستقیم بنویسید. برای مثال، «می خواهم یک معلم ادبیات فارسی شوی»، «معلم یک مدرسه ابتدایی در روستا شو» یا «یک دختر بچه شش ساله باش». بنابراین توصیه می شود در بخش های مربوط به زندگی نامه در شبکه های اجتماعی، در صورت تمایل، حداقل رشته و شغل (مثلاً معلم جغرافی) نوشته شود.

3/ شخصی سازی مبتنی بر رفتار^{۱۲}: اساس این روش

شخصی سازی، رفتارهای کاربران است. در مورد معلم ورزشی که در مورد شیوه های داور کشتی چندین فیلم مشاهده می کند، هوش مصنوعی بر اساس رفتارها، علاقه ها و داده های وی پاسخ ها و پیشنهاد های خود را بهینه و توصیه های^{۱۳} جدید (فیلم های جدید) می دهد. به همین دلیل توصیه می کنیم برنامه های شخصی را از شغلی و علمی جدا کنید. برای مثال نشانی رایانامه مرورگری که در وبگاه های مربوط به امور شخصی استفاده می کنید، از شغلی و علمی متفاوت باشد.

4/ شخصی سازی لحن و سبک مکالمه^{۱۴}: گپ بات ها

قادرند لحن مکالمه را بر اساس سبک سؤال شخص تنظیم کنند. در ادامه پاسخ هوش مصنوعی به یک سؤال اما با دو لحن متفاوت را به عنوان نمونه ای از شخصی سازی مشاهده می کنید:

سؤال لحن ۱: سلام من یک معلم هستم و چند سؤال

در مورد روش تدریس دارم.

پاسخ لحن ۱: سلام! خوش حال می شم کمکتان کنم.

چه سؤال هایی درباره روش تدریس دارید؟

سؤال لحن ۲: سلام هوش مصنوعی گوگولی چطور می

من معلمم. سؤال من رو جواب بده بنیم چی بلدی؟

پاسخ لحن ۲: دوست من سلام. دوست خوب و معلم

عزیز! من خوبم. خوش حالم که اینجام تا کمکت

کنم. هر سوالی داری، چه درسی، چه زندگی، چه

فناوری، فقط پرس، من آمادام. راستی، چه درسی

درس می دی؟

شکل ۴. تصویر کودک برای تعیین احساس توسط هوش مصنوعی

تطبیق داده می‌شود و ویژگی‌ها و نیازهای خاص هر فرد یا گروه خاص را در نظر می‌گیرد. هدف این است که مدل به‌طور دقیق‌تر برای هر فرد یا گروه خاص عمل کند. مثل اینکه یک مدل زبانی برای معلمان جغرافی، مدل دیگر برای معلمان علوم یا مدلی برای معلمان فیزیک طراحی و تولید شود و هر گروه از مدل زبانی یا هوش مصنوعی تخصصی خود استفاده کند. این حالت شخصی سازی در حال حاضر در حد نظریه است.

در پایان لازم به ذکر است، شخصی سازی و سفارشی سازی که گاهی با هم استفاده می‌شوند و تفکیک آن‌ها نیز سخت است، یک بحث بسیار گسترده است و در آموزش حساسیت آن دوچندان می‌شود. لذا هدف ما این بود که معلمان آشنایی هر چند اندکی با آن کسب کنند. بنابراین، به معلمان و دانشجو معلمان توصیه می‌کنیم با شخصی سازی و سفارشی سازی هوش مصنوعی در زمان آموزش، تدریسی جذاب و یادگیری ماندگاری از خود به جا بگذارند. *

پیشنهادات

1. Personalization
2. Customization
3. Chatbot
4. Villegas-Ch et al
5. Shete et al
6. Kasinidou
7. Extensions
8. Chrome browser
9. Setting
10. ChatGPT
11. User Data
12. Behavior-Based Personalization
13. Recommendations
14. Adaptive Tone & Language
15. Location & Time-Based Personalization
16. Social Media Personalization
17. Sentiment Analysis
18. Few-shot Personalization
19. Personalized classification

منابع

1. Kasinidou, M. (2024). Development of Personalised Educational Tools for AI Literacy Using Participatory Design. In Adjunct Proceedings of the 32nd ACM Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization, 30-34. DOI: 10.1145/3631700.3664917.
2. Shete, S. G., Koshti, P., & Pujari, V. I. (2024). The Impact of AI-Powered Personalization on Academic Performance in Students. In 2024 5th International Conference on Recent Trends in Computer Science and Technology (ICRTCTST), 295-301. IEEE. DOI: 10.1109/ICRTCTST61793.2024.10578480.
3. Villegas-Ch, W., Garca-Ortiz, J., & Snchez-Viteri, S. (2024). Personalization of learning: Machine learning models for adapting educational content to individual learning styles. IEEE Access. DOI: 10.1109/ACCESS.2024.3452592.

پیشنهاد ما در اینجا برای معلمان و دانشجویان و حتی اولیا، استفاده از لحن و سبک رسمی است. اما اگر برای کودکان استفاده می‌کنید، از سبک و لحن و لفظ‌های دوستانه استفاده کنید.

شخصی سازی بر اساس مکان و زمان^{۱۵}: گپ‌بات‌ها بر اساس موقعیت جغرافیایی و زمانی می‌توانند پاسخ‌های متفاوتی ارائه کنند.

استفاده از داده‌های شبکه‌های اجتماعی^{۱۶}: اگر از طریق واتساپ، تلگرام یا اینستاگرام با گپ‌بات در ارتباط باشید، سامانه می‌تواند از اطلاعات عمومی رخ‌نما (پروفایل)‌ها برای شخصی سازی استفاده کند. بنابراین تصویر، ذکر شغل و رشته در رخ‌نما می‌تواند به شخصی سازی کمک کند. اگر شما فردی هستید که همیشه از تصویرهای درخت و کوه و امثال آن در رخ‌نما استفاده می‌کنید، شما را فردی علاقه‌مند به طبیعت خواهد شناخت. همان‌طور که در موارد قبلی توصیه شده، بهتر است در قسمت نمایه یا مشخصات از تصویر و داده‌های مربوط به شغل و رشته استفاده کنید.

تشخیص احساس^{۱۷}: گپ‌بات‌ها می‌توانند از طریق تحلیل متن یا تصویر احساس کاربر را شناسایی کنند و بر اساس آن شخصی سازی مناسب را انجام دهند. برای مثال از هوش مصنوعی پرسیدیم:

در شعر زیر چه احساسی وجود دارد؟

جانا به غریستان چندین به چه می‌مانی

باز آ تو از این غربت تا چند پریشانی

صد نامه فرستادم صد راه نشان دادم

یارا نه نمی‌دانی یا نامه نمی‌خوانی

پاسخ داد:

شعر مورد نظر حاکی از احساساتی همچون دل‌تنگی، غم و نگرانی است. شاعر در این قطعه، از شخصی که در غربت به سر می‌برد، درخواست بازگشت و بازگشایی از وضعیت پریشانی می‌کند... در مجموع، این شعرها احساسات اندوه، ناراضی و بی‌پاسخی را منتقل می‌کنند.

همچنین با بارگذاری تصویر ۴ پرسیدیم: کودک

چه احساسی دارد؟ پاسخ داد: در این تصویر،

کودک به نظر کنجکاو است و چیزی توجهش

را جلب کرده است. چهره‌اش نه ترسناک

و نه شاد به نظر می‌رسد، بلکه بیشتر

حاکمی از حس کنجکاوی و توجه است.

همچنین، حالت چهره‌اش نرم و آرام به

نظر می‌آید و این می‌تواند نشان‌دهنده

احساس راحتی و امنیت باشد. لازم به

ذکر است این کودک به‌طور واقعی

کنجکاو است.

بنابراین، شخصی سازی به تعامل بهتر، طبیعی‌تر و افزایش رضایت می‌انجامد. با استفاده از روش‌های گفته شده، گپ‌بات‌ها می‌توانند بیشتر شبیه دستیار واقعی یا همان یاریگر واقعی معلمان رفتار کنند و خدمات هوشمندانه‌تری ارائه دهند. معلمان ادبیات می‌توانند از این روش شخصی سازی به خوبی در بیان احساسات شاعر استفاده کنند. همچنین، معلمان هنر در طراحی شخصیت‌های فیلم بر اساس متن می‌توانند از آن بهره‌مند شوند و با ارائه متن احساس باز یگر را مشخص کنند.

شخصی سازی چندشده^{۱۸}: پرامیت چندشده در واقع درخواستی است که حاوی شرح زمینه، چند مثال و ذکر شرایط است که به هوش مصنوعی اعلام می‌کند مطابق آن پاسخ شما را بدهد. شخصی سازی چندشده از تعدادی مثال برای هدایت مدل به سمت تفسیرها یا پاسخ‌های خاص کاربر استفاده می‌کند.

مثال چندشده: می‌خواهم معلم کلاس اول ابتدایی باشی. در کلاس ۵ دانش آموز دختر و ۷ دانش آموز پسر دوازده‌ساله تحصیل می‌کنند. می‌خواهم فارسی تدریس بکنی (زمینه). دانش آموزان یک مشکل اساسی دارند. آن‌ها حرف‌های با صدای مشابه مثل «ز» و «ذ» یا «ض» و «ظ» را در زمان نوشتن املا تشخیص نمی‌دهند (مثال). برای حل این مشکل راهکار ارائه بده.

پاسخ هوش مصنوعی (دو مورد از چند راه حل

ارائه شده): الف) از تلفظ دقیق حرف‌ها استفاده

کنید و از دانش آموزان بخواهید که صدای دقت گوش

دهند و پس از شما تکرار کنند. تمرین‌های شنیداری

بسازید تا دانش آموزان بتوانند صدای هر حرف را از

سایر حرف‌های مشابه تشخیص دهند. ب) استفاده

از شعرهای ساده و کودکانه که حروف مشابه در آن‌ها

تکرار می‌شود، به دلیل قافیه و ریتم، به حافظه کودکان

کمک می‌کند تا حروف را به راحتی به خاطر بیاورند.

مثال «زنبور کوچولو چه زرد و زیباست.»

طبقه‌بندی شخصی شده^{۱۹}: طبقه‌بندی شخصی شده

حالتی است که در فرایند آموزش مدل، با کاربران خاص

روز ملی

استک

مبارزه با

۱۳ آبان در تاریخ معاصر ایران یادآور سه رویداد مهم است: تبعید امام خمینی (ره) به دلیل مخالفت با «کاپیتولاسیون» یا حق کنسولی در سال ۱۳۴۳، کشتار دانش آموزان در سال ۱۳۵۷ و تسخیر لانه جاسوسی در سال ۱۳۵۸، این رخدادها و وقایع مهم که به روشنی تحت تأثیر توصیه‌ها و سیاست‌های آمریکا بوده است، باعث شد روز ۱۳ آبان ۱۳۵۷ نقطه عطفی در اوج گیری انقلاب اسلامی شناخته شود و به عنوان روز ملی مبارزه با استکبار جهانی نام گذاری شود.

* اسناد محرمانه وزارت خارجه آمریکا

سند شماره یک - ۶ آبان ۱۳۵۷

در کتاب «اسناد لانه جاسوسی آمریکا» آمده است که وزارت خارجه آمریکا در تاریخ ۶ آبان ۱۳۵۷ توصیه‌هایی را به سفارت این کشور در تهران مخابره کرد. در این سند بر سه محور تأکید شده بود:

۱. به کارگیری سیاست مبتنی بر زور علیه اعتصابیون.
۲. کنترل شدید دانشگاه‌ها و مطبوعات.
۳. بازداشت رهبران مذهبی و سیاسی مخالف.

این سند نشان می‌دهد سیاست رسمی آمریکا، تشویق رژیم پهلوی به سرکوب خونین معترضان بود (مرکز نشر اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۶۱، ج ۲: ۳۴).

سند شماره دو - ۱۱ آبان ۱۳۵۷

در مجموعه «ایران در آستانه انقلاب» نیز سندی از اداره اطلاعات و تحقیقات وزارت خارجه آمریکا منتشر شده است. در این سند، راهکارهایی چون «درگیری سخت با تظاهرکنندگان»، «بازداشت‌های گسترده» و «ایجاد فضای پلیسی شدید همراه با خون‌ریزی گسترده» مطرح شده است (وزارت امور خارجه آمریکا، ترجمه مرکز بررسی اسناد تاریخی، ۱۳۸۰: ۱۸۹). این سند حتی به شباهت این روش با سرکوب‌های شیلی اشاره دارد که آمریکا در آن نقش داشته است.

* تطابق اسناد با اقدامات عملی

وقایع ۱۳ آبان ۱۳۵۷، یعنی تیراندازی مستقیم به دانش آموزان، تعطیلی دانشگاه و بازداشت گسترده، کاملاً با توصیه‌های اسناد آمریکایی هم خوانی داشت (شریف‌زاده، ۱۳۸۴: ۹۸). این هم خوانی نشان می‌دهد آمریکا نه تنها از وقایع مطلع بود، بلکه در طراحی و جهت‌دهی به سرکوب نقش مستقیم ایفا کرد.

جهانی ببار

دکتر لیلا میرزایی
دانش آموخته فلسفه تعلیم و تربیت
دکتر عباسعلی مظفری

* مهم ترین اقدامات استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا در ایران

اصطلاح «استکبار جهانی» در ادبیات انقلاب اسلامی به ویژه از سوی امام خمینی (ره) بارها به کار رفته است. منظور از استکبار جهانی، قدرت های سلطه طلبی است که با هدف تسلط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بر ملت ها اقدام می کنند و در رأس آن ها ایالات متحده آمریکا قرار دارد (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۲۱۱). بررسی اقدامات آمریکا در ایران نشان می دهد، این کشور در طول دهه های گذشته با ابزارهای مختلف از کودتا و سرکوب نظامی گرفته تا تحریم و حمایت، از جنگ به عنوان مصداق روشن «استکبار جهانی» عمل کرده است. مجموعه ای از اقدامات مستقیم و غیر مستقیم این کشور در تاریخ معاصر ایران عبارت است از:

/ کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲

یکی از برجسته ترین اقدامات آمریکا در ایران، طراحی و اجرای کودتای ۲۸ مرداد علیه دولت ملی دکتر محمد مصدق بود. این کودتا با همکاری سازمان سیا و سرویس اطلاعاتی بریتانیا (MI۶) انجام شد و موجب سقوط دولت ملی و بازگشت محمدرضا پهلوی به قدرت شد (همایون کاتوزیان، ۱۳۸۰: ۴۲۱). اسناد منتشر شده از سازمان سیا نشان می دهد عملیات «آزاکس» به طور مستقیم توسط کر میت روزولت و با حمایت مالی آمریکا هدایت شد (گاز پور و فسکی، ۱۳۷۷: ۱۶۵).

/ حمایت همه جانبه از رژیم پهلوی

پس از کودتا، آمریکا به اصلی ترین حامی رژیم پهلوی تبدیل شد. کمک های نظامی و امنیتی، تجهیز ساواک با کمک مستقیم سازمان سیا، و حمایت سیاسی در سطح بین المللی از جمله اقدامات استکبار جهانی برای حفظ این رژیم بود (سجادی، ۱۳۷۹: ۲۸۴).

/ نقش آمریکا در کشتارهای انقلابیون (۱۳۵۷-۱۳۵۶)

در جریان انقلاب اسلامی، آمریکا همواره رژیم پهلوی را به سرکوب تظاهرات مردمی تشویق می کرد. اسناد وزارت خارجه آمریکا نشان می دهد سیاست رسمی واشنگتن، «استفاده از خشونت برای کنترل مخالفان» بوده است (وزارت امور خارجه آمریکا، ترجمه مرکز بررسی اسناد تاریخی؛ ۱۳۸۰: ۱۸۹). واقعه ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ (جمعه سیاه) و نیز کشتار دانش آموزان در ۱۳ آبان ۱۳۵۷ نمونه های آشکار این سیاست هستند (روحانی، ۱۳۷۲: ج ۵: ۲۴۳).

/ تسخیر لانه جاسوسی و افشای اسناد آمریکا (۱۳۵۸)

با تسخیر سفارت آمریکا در تهران، هزاران صفحه سند از دخالت های سیاسی، امنیتی و فرهنگی آمریکا در ایران افشا شد. این اسناد نشان داد، سفارتخانه به پایگاه جاسوسی و طراحی عملیات ضد انقلابی تبدیل شده بود (مرکز نشر اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۶۱: ج ۱: ۱۵). امام خمینی (ره) این اقدام را «انقلاب دوم» نامیدند که اهمیت آن کمتر از انقلاب اسلامی نبود (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۲۳۵).

/ تحریم ها و فشارهای اقتصادی پس از انقلاب

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، آمریکا سیاست فشار حداکثری از طریق تحریم های اقتصادی و بلوکه کردن

دارایی های ایران را در پیش گرفت (شریف زاده، ۱۳۸۴: ۱۴۵). این تحریم ها که از همان سال های ابتدایی شروع شد، به مرور به ابزار اصلی آمریکا برای خدشه دار کردن انقلاب اسلامی تبدیل شد.

نقش آمریکا در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

شواهد تاریخی نشان می دهد که آمریکا و هم پیمانانش از آغاز جنگ تحمیلی (۱۳۶۷-۱۳۵۹) حمایت گسترده ای از رژیم صدام حسین کردند. این حمایت شامل فروش سلاح، ارائه اطلاعات ماهواره ای، و حمایت سیاسی در سازمان ملل بود (هیلد، ۱۳۷۰: ۲۵۷). حتی پس از استفاده عراق از سلاح شیمیایی علیه مردم ایران، آمریکا مانع محکومیت بغداد شد (ابراهامیان، ۱۳۸۴: ۴۹۲).

آمریکا و جنگ ۱۲ روزه اخیر ایران و رژیم صهیونیستی

جنگ ۱۲ روزه میان ایران و رژیم صهیونیستی (خرداد ۱۴۰۴) یکی از مهم ترین تحولات منطقه ای اخیر بود. اگرچه رژیم صهیونیستی آغازگر حمله ها بود، اما تحلیل ها نشان می دهند که آمریکا نقشی راهبردی در حمایت و هدایت این واقعه ایفا کرد. تحلیلگران در رسانه های فارسی بیان کرده اند که آغاز جنگ با هماهنگی واشنگتن بوده و تل آویو تنها بازیگر بود (مسیر اقتصاد، ۱۴۰۴).

آغاز جنگ با هماهنگی آمریکا

مدیر اندیشکده اقتصاد مقاومتی گفته است: «جنگ با تجاوز رژیم صهیونیستی آغاز شد؛ آن هم زمانی که ایران مشغول مذاکره بود... ترامپ نوشت ما ۶۰ روز فرصت داده ایم، حالا بعد از آن حمله کردند. این نشان داد که جنگ کاملاً با هماهنگی و راهبری آمریکا آغاز شد و اسرائیل تنها بازیگر آن بود.»

وابستگی رژیم صهیونیستی به پشتیبانی آمریکا

روزنامه دنیای اقتصاد در تحلیلی نوشت: «بر ملاحظه شدن واقعیت نظامی و راهبردی رژیم صهیونیستی بدون تکیه بر حمایت بی قید و شرط آمریکا» یکی از مهم ترین درس های جنگ است. بدین معنا که اسرائیل حتی در دفاع از عمق راهبردی خود، به شدت به کمک های اطلاعاتی و فنی واشنگتن وابسته بود.

اشتباه محاسباتی رژیم صهیونیستی و آمریکا

خبرگزاری میزان با اشاره به نتایج غافلگیرکننده رقبا نوشت: «نتایج جنگ بر خلاف محاسبات آمریکا و رژیم صهیونیستی بود... مقاومت مردمی گسترده ای شکل گرفت و توانمندی نظامی افزایش یافت. این نشان می دهد که آمریکا و رژیم صهیونیستی در حمله نظامی به ایران دچار اشتباه شدند.»

نقش انسجام ملی و آگاهی دهی فرهنگی در ارتباط با جنگ ۱۲ روزه ایران و رژیم صهیونیستی

آگاهی دهی به دانش آموزان و والدین در خصوص جنگ ها و تهدیدهای خارجی، همراه با انسجام ملی، نقش بسزایی در مقاومت ملت ایران دارد. همبستگی اجتماعی و ملی نه تنها مقابله با دشمن را ممکن می کند، بلکه هویت ملی را نیز تقویت می کند. تجربه جنگ ۱۲ روزه نشان داد که وحدت

ملت ایران و آموزش صحیح به نسل جوان، دو عنصر کلیدی حفظ امنیت و استقلال کشور هستند.

نقش مدرسه ها

و فرهنگیان در آگاهی دهی

مدرسه ها و معلمان به عنوان نهادهایی آموزشی، وظیفه دارند دانش آموزان و والدین را از رخداد های مهم تاریخی و تهدید های خارجی مطلع کنند. آگاهی دهی صحیح به نسل جوان، هویت ملی و آمادگی آنان را در برابر تهاجم فرهنگی و نظامی دشمن تقویت می کند. مطالعات نشان داده است، برنامه های آموزشی مرتبط با تاریخ جنگ و مقاومت ملت ایران بر احساس مسئولیت و مشارکت اجتماعی دانش آموزان می افزاید (صفایی، ۱۳۹۹).

نقش انسجام ملی در جنگ ۱۲ روزه

جنگ ۱۲ روزه فرصتی برای ملت ایران بود تا با نمایش همبستگی و وحدت، قدرت ملی خود را به نمایش بگذارند. انسجام ملی مهم ترین ابزار مقابله با تهدید دشمنان خارجی است. حجت الاسلام جعفری می گوید: «انسجام و وحدت ملی ملت ایران مهم ترین ابزار مقابله با دشمن است (hawzahnews.com). این جنگ نشان داد که ملت ایران با وجود تنوع فرهنگی و مذهبی، در برابر تهدید های خارجی متحد و یکپارچه هستند و این همبستگی باعث افزایش تاب آوری اجتماعی و سیاسی کشور شد.»

تأثیر انسجام ملی بر هویت ملی

انسجام ملی نه تنها به مقابله با دشمن کمک می کند، بلکه هویت ملی ایرانیان را نیز تقویت می کند. زینب صفایی در مقاله ای اشاره کرده است که جنگ ۱۲ روزه «یک آزمون بزرگ برای ملت ایران بود» و نشان داد «ملت همچنان به آرمان های انقلاب اسلامی پایبند هستند (hawzahnews.com) این همبستگی ملی باعث تقویت روحیه مقاومت، همدلی و اعتماد اجتماعی شد و الگویی موفق برای مقابله با بحران ها و جنگ های نرم یا ترکیبی آینده به حساب می آید.»

ریشه یابی تلاش های

استکبار جهانی

با مروری گذرا بر بعضی از مهم ترین اقدامات استکبار جهانی به رهبری آمریکا در مواجهه با جمهوری اسلامی ایران چنین برداشت می شود که استکبار تمامی اقدامات ممکن را در به زانو در آوردن کشور ایران انجام داده است که به بخشی از آن ها اشاره می شود:

کودتای ۲۸ مرداد و سرنگونی دولت دکتر محمد مصدق؛

مدرسه ها و معلمان به عنوان نهادهایی آموزشی، وظیفه دارند دانش آموزان و والدین را از رخداد های مهم تاریخی و تهدید های خارجی مطلع کنند

منظور از استکبار جهانی، قدرت‌های سلطه‌طلبی است که با هدف تسلط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بر ملت‌ها اقدام می‌کنند و در رأس آن‌ها ایالات متحده آمریکا قرار دارد

با تسخیر سفارت آمریکا در تهران، هزاران صفحه سند از دخالت‌های سیاسی، امنیتی و فرهنگی آمریکا در ایران افشا شد. این اسناد نشان داد، سفارتخانه به پایگاه جاسوسی و طراحی عملیات ضد انقلابی تبدیل شده بود

حمله نظامی با هواپیماهای پیشرفته که با طوفان شن در صحرای طبس، با تلفات سنگین و تحمل شکست، ناکام ماند؛
 تحمیل جنگ هشت‌ساله و پشتیبانی همه‌جانبه از صدام که شهرهای زیادی را ویران کرد. قریب به ۲۰۰ هزار نفر از جوانان عزیزمان در دفاع از آرمان‌ها و خاک کشور عزیزمان به شهادت رسیدند؛
 شلیک به هواپیماهای مسافربری جمهوری اسلامی ایران در آسمان نیلگون خلیج فارس و به شهادت رساندن تمامی مسافران؛
 اعمال تحریم‌های سنگین و جلوگیری از فروش نفت و گاز، و همچنین جلوگیری از واردات اقلام ضروری مردم عزیز ایران؛
 کارشکنی فراوان در سازمان‌های بین‌المللی و تلاش برای بروز حداکثر مشکلات برای ایران عزیز، به بهانه‌های واهی؛
 همراهی و همکاری اطلاعاتی، امنیتی و نظامی با رژیم صهیونیستی در جنگ ۱۲ روزه علیه جمهوری اسلامی ایران که به شهادت سرداران، دانشمندان هسته‌ای و جمع کثیری از مردم عادی ایران منجر شد.
 با اندکی تأمل می‌توان چنین نتیجه گرفت: «علاوه بر اینکه مبارزه حق و باطل همواره و در طول تاریخ وجود داشته و نیز ادامه خواهد داشت، اسرار دیگری وجود دارد که می‌توان آن‌ها را در دیدگاه‌های بعضی از سیاستمداران و اندیشمندان جهان غرب جست‌وجو کرد.
 برای نمونه، مواضع خصمانه استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا، در مواجهه با انقلاب نوظهور اسلامی و به عبارت دقیق‌تر ترس و وحشت از «ظهور تمدن اسلامی»، از نظریه‌هایی همچون نظریه «برخورد تمدن‌ها» که پایه‌گذار و مطرح‌کننده آن ساموئل هانتینگتون، عضو اصلی ترین نهاد رهبری سیاست خارجی آمریکا الهام گرفته است. او را می‌توان آغازکننده ابرانگاره‌ای (پارادایمی) جدید در مطالعات بین‌المللی دانست. نظریه وی نگاه تقابلی فرهنگی در عرصه جهانی است. او مدعی است که تمدن‌های مختلف امکان نزدیک شدن و گفت‌وگو را ندارند، به همین دلیل دنیا باید میان تمدن‌های بزرگ تقسیم شود... او معتقد است، هم‌اکنون جنگ میان ملت‌ها در حال پایان است و جنگ میان تمدن‌ها در حال آغاز است (صالحی امیری، ص ۲۲۶).
 از نظر هانتینگتون، از این پس امور جهانی بر اثر کنش و واکنش هفت یا هشت تمدن بزرگ غربی، کنفوسیوس، ژاپنی، اسلامی، هندو، اسلاو، ارتدکس آمریکای لاتین و در حاشیه نیز تمدن آفریقایی شکل خواهد گرفت. آنچه در دنیای کنونی شاهد هستیم، گذر از دنیای تک‌قطبی به جهان چندقطبی است که زمینه‌های آن فراهم شده و همه کشورهای مسلمان برای رسیدن به تمدن بزرگ اسلامی، در پیج تاریخی مهمی قرار دارند. بنابراین معلمان و استادان در تمامی مدرسه‌ها و دانشگاه‌ها «با انتقال اطلاعات و دانش تاریخ انقلاب اسلامی، زمینه‌سازی درک و فهم عمیق دانش و رویدادهای تاریخی، تبیین و تحلیل وقایع، نقد علمی حوادث و رخدادها و همچنین با پرداختن به عبرت‌های تاریخی»، در راستای استقلال و پیشرفت ایران عزیز و نقش آفرینی در استقرار تمدن بزرگ اسلامی، اختلاف‌ها را به حداقل برسانند و با دوراندیشی و تنویر افکار عمومی جامعه در این دوران مهم گذار، جامعه را با تکیه بر مشترکات خود، همچون اعتقاد به پروردگار مهربان، قرآن کریم، پیامبر (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع)، زبان ارزشمند فارسی، نمادهای جمهوری اسلامی ایران همچون پرچم، سرود و... از این پیچ خطرناک تاریخی به سلامت عبور دهند.

شهرهای دانش آموز و کودکان مطالعه کنید

منابع

۱. حمدی، حمید (۱۳۸۸). تاریخ تحولات سیاسی ایران معاصر. نشر نی، تهران.
۲. ابراهامیان، پروانه. (۱۳۸۴). ایران بین دو انقلاب. ترجمه احمد گل محمدی و محمد ابراهیم فتاحی. نشر نی، تهران.
۳. امام خمینی. (۱۳۷۸). صحیفه امام. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره). تهران.
۴. حجت الاسلام جعفری. (۱۳۹۸). انسجام و وحدت ملی ملت ایران؛ مهم‌ترین ابزار مقابله با دشمن. پایگاه خبری حوزه hawzahnews.com
۵. خادم‌دقیق، امیر هوشنگ، فینی‌زاده، جعفر و رضاییان، مهدی. (۱۳۹۸). نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی به‌عنوان یک ظرفیت اساسی جهت مقابله با جنگ نرم دشمن. مجله امنیت ملی ns.sndu.ac.ir
۶. دنیای اقتصاد. (۱۴۰۴). تنهایی استراتژیک تل‌آویو و امنیت وام‌گرفته از واشینگتن، وابستگی اسرائیل به آمریکا در جنگ
۸. روحانی، سید حمید. (۱۳۷۲). نهضت امام خمینی. مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران.
۹. سجادی، محمد (۱۳۷۹). روابط ایران و آمریکا. انتشارات اطلاعات، تهران.
۱۰. شریف‌زاده، محمد (۱۳۸۴). نقش آمریکا در سرکوب انقلاب اسلامی. مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران.
۱۱. صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۲). مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی. نشر ققنوس، تهران.
۱۲. صفایی، زینب (۱۳۹۹). تحلیل نقش انسجام ملی در جنگ. پایگاه خبری حوزه
۱۳. کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۸۰). ایران، جامعه کوتاه‌مدت. ترجمه محسن ثلاثی، نشر مرکز، تهران.
۱۴. گازیوروفسکی، مارک (۱۳۷۷). کودتای ۲۸ مرداد. ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی. انتشارات مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، تهران.
۱۵. مرکز نشر اسناد لانه جاسوسی آمریکا (۱۳۶۱). اسناد لانه جاسوسی آمریکا. جلد دوم، مرکز، تهران.
۱۶. مسیر اقتصاد (۱۴۰۴). روایت جنگ ۱۲ روزه ایران با آمریکا و اسرائیل. نقل قول از مدیر اندیشکده اقتصاد مقاومتی، ۹.
۱۷. میزان آنلاین (۱۴۰۴). نتایج جنگ بر خلاف محاسبات آمریکا و رژیم صهیونیستی، افزایش توانمندی ایران و غافلگیری دشمنان.
۱۸. نشر اسناد لانه جاسوسی آمریکا (۱۳۶۱). اسناد لانه جاسوسی آمریکا. جلد‌های اول و دوم، مرکز، تهران.
۱۹. وزارت امور خارجه آمریکا (۱۳۸۰). ایران در آستانه انقلاب (اسناد محرمانه وزارت خارجه آمریکا). ترجمه مرکز بررسی اسناد تاریخی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، تهران.
۲۰. هیلد، ویلیام (۱۳۷۰). جنگ عراق و ایران. ترجمه ع، الف، امیرکبیر، تهران.

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران با صدور بیانیه گام دوم انقلاب وارد مرحله‌ای تازه از خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است. این بیانیه که رهبر معظم انقلاب در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب آن را صادر کرد، نقشه راه آینده ایران را ترسیم و هفت محور اساسی را برای پیشرفت کشور تعیین کرده است. این محورها عبارت‌اند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی، و سبک زندگی.

بدون تردید همه اقشار جامعه در تحقق این هدف‌ها سهم دارند، اما **معلمان** به‌عنوان معماران نسل آینده، نقشی کلیدی و بی‌بدیل بر عهده دارند. یکی از ارزشمندترین و کارآمدترین مجموعه‌هایی که وظیفه نهادینه‌سازی و اجرایی کردن بیانیه گام دوم را بر عهده دارد، **جامعه معلمان** و فرهنگیان کشور است. معلمان با پرورش نسل مؤمن، دانا و توانمند می‌توانند موتور محرکه حرکت به‌سوی تمدن نوین اسلامی باشند.

در ادامه، نقش و مسئولیت معلمان در هر یک از هفت محور اصلی بیانیه گام دوم را به‌صورت کاربردی و راهکار محور بررسی می‌کنیم. این تحلیل بازبانی خودمانی، الهام‌بخش و متعهدانه ارائه می‌شود تا معلمان عزیز بتوانند ایده‌های عملیاتی را در کلاس درس و مدرسه به کار بندند. همچنین، برای هر محور مثال‌هایی واقعی از مدرسه‌های ایران و پیشنهادهایی اجرایی مطرح شده‌اند تا ضرورت ورود فعال معلمان به عرصه تحقق بیانیه روشن‌تر شود.

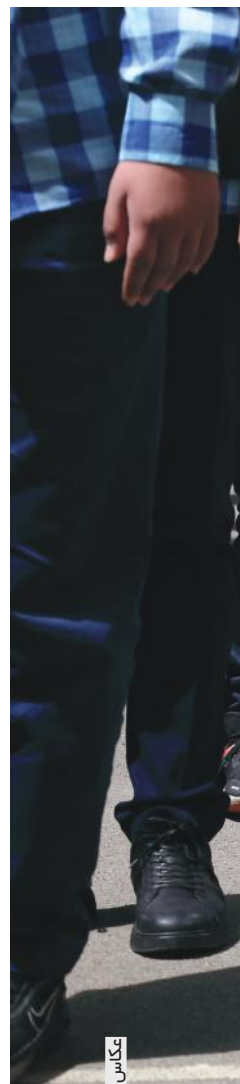
محور اول: علم و پژوهش: معلم، پیش‌نشان پیشرفت علمی

در بیانیه گام دوم انقلاب، علم و پژوهش به‌عنوان اولین توصیه و آشکارترین وسیله عزت و قدرت کشور معرفی شده است. رهبر انقلاب تصریح می‌کنند: «دانش آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است... ما به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم.»

بخش اول معلم
گام دوم

راهکارهای عملی در هفت محور

دکتر محمد نیرو
دکترای برنامه‌ریزی درسی

عکاس: رضا بهرامی

این تأکید نشان می‌دهد که معلمان باید بیش از پیش نقش خود را به عنوان **موتور پیشران علمی** جامعه ایفا کنند. کلاس درس نه صرفاً محلی برای انتقال محفوظات، بلکه باید کانون **شکوفایی استعدادها**ی پژوهشی و تفکر خلاق باشد. معلم باروش‌های تدریس نوین و پژوهش محور می‌تواند روحیه کنجکاوی و جسارت علمی را در دانش‌آموزان زنده کند. به‌طور عملی، معلم علوم می‌تواند به جای تدریس صرف کتاب، پروژه‌های تحقیقاتی کوچکی به دانش‌آموزان بدهد یا آن‌ها را به مشاهده و آزمایش ترغیب کند. ایجاد فضای سؤال و تفکر نقادانه در کلاس، چراغ علم‌جویی را در دل دانش‌آموزان روشن نگاه می‌دارد.

* ایده‌های اجرایی برای تقویت محور علم و پژوهش در مدرسه

برگزاری مسابقات علمی و نمایشگاه‌های پژوهشی دانش‌آموزی (مانند جشنواره خوارزمی) با هدایت معلمان، تا دانش‌آموزان دستاوردهای علمی خود را ارائه کنند. این رقابت‌ها بر شور و انگیزه علمی می‌افزایند.

تشکیل پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی یا انجمن‌های علمی در مدرسه‌ها با مسئولیت معلمان مبتکر، برای فراهم کردن امکانات آزمایشگاهی و کارگاهی به منظور انجام پروژه‌های تحقیقاتی. برای مثال، بسیاری از مدرسه‌های ایران با راه‌اندازی پژوهش‌سرا و المپیادهای علمی توانسته‌اند دانش‌آموزان خود را به سطح جهانی برسانند؛ چنان‌که دانش‌آموزان ایرانی در المپیادهای علمی جهانی افتخاراتی چون کسب رتبه نخست المپیاد زیست‌شناسی ۲۰۲۲ را به دست آورده‌اند.

تشویق دانش‌آموزان به شرکت در مسابقات المپیادهای علمی و طرح سؤال‌های باز در کلاس. معلم می‌تواند با اختصاص زمانی برای ارائه دستاوردهای علمی دانش‌آموزان یا صحبت درباره اخبار جدید فناوری، فضای کلاس را علم‌دوست کند.

مثال واقعی: در یکی از دبیرستان‌های تهران، معلمان با تشکیل باشگاه و باتیک دانش‌آموزی موفق شدند گروهی از دانش‌آموزان را برای شرکت در مسابقه‌های رباتیک آماده کنند. ثمره آن کسب رتبه برتر در مسابقه‌های کشوری بود. این موفقیت حاصل تلاش معلمانی بود که فراتر از کتاب درسی، به دانش‌آموزان انگیزه و مهارت پژوهش دادند. چنین نمونه‌هایی نشان می‌دهند هرگاه معلمی با عشق به پژوهش وارد عمل شود، می‌تواند نسل دانشمندان جوان را پرورش دهد.

* محور دوم: معنویت و اخلاق. معلم، الگوی پرورش معنوی

معنویت و اخلاق زیربنای اصلی جامعه اسلامی و جهت‌دهنده همه حرکت‌های فردی و اجتماعی است. در متن بیانیه تأکید شده است: «معنویت و اخلاق جهت‌دهنده همه حرکت‌ها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آن‌ها محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی بهشت می‌سازد و نبود آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند.» بنابراین نقش معلم در این محور صرفاً آموزگاری درس‌های علمی نیست، بلکه مربیگری اخلاق و تزکیه نسل آینده است. دانش‌آموزان بیش از گفتار، از رفتار معلمان الگو می‌گیرند. معلم با اخلاق حسنه، انصاف، صداقت و مهربانی خود می‌تواند درس‌های معنوی ماندگاری به شاگردان بدهد. برای مثال، وقتی معلمی در کلاس با همه با احترام رفتار می‌کند، روحیه احترام و خیرخواهی را نیز در دانش‌آموزان تقویت می‌کند. علاوه بر الگوی رفتاری، معلم می‌تواند برنامه‌های ویژه‌ای برای تعالی معنوی دانش‌آموزان تدارک ببیند: از برگزاری مراسم دعا و نیایش صبحگاهی گرفته تا نقل داستان‌های اخلاقی و زندگی بزرگان دین و انقلاب.

ایده‌های اجرایی برای تقویت محور معنویت و اخلاق در کلاس

آغاز کردن روز مدرسه با قرائت کوتاه آیه‌های قرآن، دعایا ذکر حدیث‌های اخلاقی توسط خود دانش‌آموزان. این کار فضای مدرسه را معنوی می‌کند و به دانش‌آموزان آرامش می‌بخشد.

تشکیل گروه‌های بحث اخلاقی یا حلقه‌های معرفت به سرپرستی

معلمان پرورشی، که در آن‌ها دانش‌آموزان در مورد فضیلت‌هایی مانند راست‌گویی، احترام به والدین، کمک به دیگران و... صحبت کنند و تجربه‌های خود را به اشتراک بگذارند.

استفاده از فرصت‌های عملی برای تمرین اخلاق: به‌عنوان نمونه، سپردن مسئولیت‌های کلاسی به دانش‌آموزان (نوبت‌داری نظافت کلاس، کمک به هم‌کلاسی‌های ضعیف‌تر درسی و غیره) تار و حیه‌ی ایثار و همکاری در عمل آموخته شود.

مثال واقعی: در یکی از مدرسه‌های قم، یک معلم پرورشی، طرحی را با عنوان «هر روز یک فضیلت» اجرا کرد. بدین صورت که هر روز یک صفت اخلاقی (مثلاً راست‌گویی، احترام، امانت‌داری) محور گفت‌وگوی پنج دقیقه‌ای ابتدای کلاس بود و دانش‌آموزان مثال‌هایی از آن فضیلت در زندگی روزمره‌شان را مطرح می‌کردند. این ابتکار ساده باعث شد فضای مدرسه به تدریج به سمت معنویت و اخلاق‌گرایی بیشتر پیش برود و دانش‌آموزان در رفتارهای خود آگاهانه‌تر عمل کنند. معلمان با چنین خلاقیت‌هایی می‌توانند معنویت را ملموس و جذاب به نسل جوان منتقل کنند.

* محور سوم: اقتصاد: معلم، مروج فرهنگ خوداتکایی و کارآفرینی

اقتصاد قوی در بیانیه گام دوم به‌عنوان یکی از نقاط کلیدی اقتدار کشور یاد شده است. متن بیانیه تصریح می‌کند: «اقتصاد یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌نابذیری کشور است... تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت محور، و مصرف به‌اندازه و بی‌اسراف... است.» شاید در نگاه اول نقش معلم در حوزه اقتصاد مستقیم به نظر نرسد، اما فرهنگ‌سازی اقتصادی از مدرسه آغاز می‌شود. معلم می‌تواند روحیه خوداتکایی، صرفه‌جویی، کارآفرینی و حمایت از تولید ملی را در دانش‌آموزان نهادینه کند. نسل جوان اگر از مدرسه یاد بگیرند که چگونه خلاق و مولد باشند، در بزرگسالی به کارآفرینانی موفق و نیرو‌هایی کارآمد تبدیل خواهند شد. برای مثال، معلم می‌تواند مفاهیم ساده‌ای از اقتصاد را در خلال درس‌هایش بگنجاند: مثل آموزش ارزش کار و تولید، تشویق دانش‌آموزان به پس‌انداز و برنامه‌ریزی مالی (هرچند در مقیاس کوچک پول‌توجیبی)؛ آشنا کردن آنان با مشاغل گوناگون و اهمیت هر کار در پیشرفت جامعه. همچنین، معلمان علوم و فنون می‌توانند با پروژه‌های عملی ذهن‌های کارآفرین آینده را پرورش دهند (برای نمونه ساخت محصولات دست‌ساز در کارگاه و تشویق به ارائه ایده‌های نو).

کلاس

ایده‌هایی اجرایی برای تقویت محور اقتصاد در مدرسه

راه‌اندازی بازارچه‌های کارآفرینی و خیریه دانش آموزی با کمک معلمان. در این بازارچه‌ها دانش آموزان محصولات و دست‌سازه‌های خود را عرضه می‌کنند و ضمن کسب تجربه کسب و کار، درآمد حاصل را به امور خیریه اختصاص می‌دهند. چنین برنامه‌ای هم مهارت اقتصادی را تقویت می‌کند و هم روحیه نوع‌دوستی را. به‌عنوان نمونه، برگزاری بازارچه‌های خیریه دانش آموزی در مدرسه‌های کشور نتیجه مثبت داشته است؛ چنانکه در اسفند ۱۴۰۳ دبیرستان دخترانه خدیجه کبری (س) در اصفهان یک بازارچه دانش آموزی با استقبال گسترده برگزار کرد. این رویدادها در عمل درس اقتصاد مقاومتی و مدیریت مالی را به دانش آموزان می‌آموزند.

گنجاندن داستان‌های الهام‌بخش از کارآفرینان موفق ایرانی در محتوای کلاس‌ها. معلم می‌تواند در زنگ انشا از دانش آموزان بخواهد درباره یک کارآفرین یا تولیدکننده ملی تحقیق کنند و آن را در کلاس ارائه دهند تا افتخار به تولید ملی و تلاش اقتصادی شکل بگیرد.

آموزش اصول مصرف به‌اندازه و پرهیز از اسراف در مدرسه. برای مثال، معلم می‌تواند پروژه‌ای برای کاهش مصرف کاغذ یا آب در مدرسه تعریف کند و نتیجه صرفه‌جویی را به دانش آموزان نشان دهد. این کار همسوبا توصیه بیانیه درباره مصرف بهینه و پرهیز از اسراف است.

مثال واقعی: در یکی از مدرسه‌های شهرستانی، معلم اقتصاد با همکاری مدیر مدرسه، طرح «هر دانش آموز یک مهارت» را اجرا کردند. دانش آموزان در طول سال یک مهارت عملی (مثل خیاطی، نجاری کوچک و پرورش گل و گیاه) را یاد گرفتند و محصولات خود را در نمایشگاه پایان سال عرضه کردند. درآمد حاصل از فروش محصولات نیز صرف امور مدرسه و دانش آموزان نیازمند شد. این تجربه نشان داد که حتی در سنین مدرسه هم می‌توان مفاهیم تولید، کار و کارآفرینی را به شکل عملی آموزش داد. چنین دانش‌آموزانی قدر تلاش و تولید را می‌دانند و در آینده اقتصادی کشور نقش سازنده‌تری خواهند داشت.

* محور چهارم: عدالت و مبارزه با فساد: معلم، نهادینه‌ساز عدالت خواهد بود

تحقق عدالت اجتماعی و مبارزه با فساد یکی از آرمان‌های محوری انقلاب اسلامی است که در بیانیه گام دوم نیز بر آن تأکید شده است. در متن بیانیه آمده است: «عدالت و مبارزه با فساد، این دو لازم و ملزوم یکدیگرند. فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی همچون توده چرکین کشورها و نظام‌هاست.» پرورش نسلی که عدالت‌خواه و فسادستیز باشد، از کلاس درس آغاز می‌شود. معلم می‌تواند با آموزش مفاهیمی چون انصاف، حق‌طلبی، مسئولیت‌پذیری و شجاعت در برابر ظلم، بذره‌های عدالت‌خواهی را در دل دانش‌آموزان بکارد. یکی از رسالت‌های معلمی، تربیت دانش‌آموزانی است که در برابر بی‌عدالتی متفعل نباشند و حساسیت اخلاقی داشته باشند. برای مثال، در محیط مدرسه می‌توان دانش‌آموزان را تشویق کرد نسبت به رفتارهای نادرست (مانند تقلب در امتحان، تبعیض بین هم‌کلاسی‌ها یا تضییع حقوق دیگران) واکنش نشان دهند و آن‌ها را ناپسند بشمارند. همچنین، آشنا کردن نوجوانان با چهره‌های تاریخی و معاصر عدالت‌خواه (مانند مبارزان انقلاب اسلامی، شهیدان و قهرمانان ملی) الهام‌بخش خواهد بود. وقتی دانش‌آموز بداند قهرمانان ملت کسانی بوده‌اند که برای عدالت و رفع فساد قیام کرده‌اند، ارزش‌های عدالت‌طلبانه در وجودش نهادینه می‌شود.

ایده‌های اجرایی برای تقویت

محور عدالت در مدرسه

تشکیل شورای دانش آموزی فعال با نظارت معلمان، به نحوی که دانش‌آموزان یاد بگیرند مشکلات مدرسه یا کلاس را شناسایی و برای حل آن‌ها راه‌حل عادلانه پیشنهاد کنند. معلم می‌تواند نقش راهنما را داشته باشد تا دانش‌آموزان در این تمرین دموکراسی، اصول عدالت (مثل شنیدن صدای همه، رعایت حقوق اقلیت و شفافیت) را تجربه کنند.

تعریف پروژه‌های گروهی عام‌المنفعه: مثلاً جمع‌آوری کمک برای هم‌کلاسی بیمار یا نیازمند، یا پاک‌سازی محیط زیست محله مدرسه. معلمان با سازمان‌دهی چنین فعالیت‌هایی روحیه مسئولیت اجتماعی و عدالت‌پروری را در دانش‌آموزان تقویت می‌کنند؛ چون دانش‌آموز در عمل می‌بیند که می‌تواند برای بهبود وضعیت دیگران اقدام کند.

گفت‌وگو در کلاس درباره مصداق‌های عدالت و ظلم در تاریخ معاصر ایران (بایان ساده و متناسب با سن دانش‌آموزان). برای مثال، معلم تاریخ می‌تواند درباره فساد رژیم طاغوت و ظلم‌هایی که به مردم می‌شد توضیح دهد و سپس دستاوردهای انقلاب در زمینه عدالت را تبیین کند. این مقایسه به دانش‌آموزان کمک می‌کند قدر عدالت را بدانند و از بی‌عدالتی منزجر شوند.

مثال واقعی: در یکی از مدرسه‌های مشهد، معلم مطالعات اجتماعی، با ابتکاری جالب، محاکمه نمادین یک واقعه تاریخی را در کلاس اجرا کرد. او از دانش‌آموزان خواست دادگاهی برای محاکمه عاملان یک حادثه تاریخی بی‌عدالتی (مثل قراردادهای استعماری) تشکیل دهند. دانش‌آموزان در نقش قاضی، دادستان و کیل مدافع ظاهر شدند و استدلال کردند. این فعالیت سرگرم‌کننده، حس عدالت‌خواهی و درک مفهوم مبارزه با ظلم را در دانش‌آموزان تقویت و آن‌ها را نسبت به مفاهیم عدالت اجتماعی حساس‌تر کرد. معلمان با خلاقیت می‌توانند مفاهیم سنگین عدالت و فسادستیزی را به زبانی ساده و عملی به نسل آینده منتقل کنند. *

منابع

۱. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران. بازیابی شده از: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>
۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا). (۱۴۰۱، ۲۸ تیر). تیم المپیاد زیست‌شناسی ایران رتبه اول جهان شد. بازیابی شده از <https://www.irna.ir/news/84829379>
۳. ارجاع کلی به اسناد بالادستی آموزش و پرورش بسیاری از راهکارهای عملی که در مقاله برای معلمان پیشنهاد شده (مانند آموزش پژوهش محور، تقویت هویت ملی، آموزش مهارت‌های زندگی و کارآفرینی) با اهداف ذکر شده در «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» هم‌خوانی دارد.

خودباوری

ابقه

زینب سادات موسوی
دبیر و آموزگار تربیت بدنی و ورزش

از این دانش آموزان، نه صرفاً یک فعالیت فوق برنامه، بلکه بخشی از راهبردی توسعه محور برای ارتقای سرمایه اجتماعی مدرسه بود.

چالش اصلی نه در میدان ورزش، بلکه در حوزه مدیریت ارتباط با ذی نفعان شکل گرفت. درگیری های عاطفی، حقوقی و رفتاری میان والدین، باعث بروز مانع هایی جدی در فرایند هماهنگی و اخذ مجوزهای لازم شد. اینجا جایی بود که مهارت های مدیریت بین فردی، مذاکره و حل تعارض به شدت حیاتی شد. باید به خانواده ها نشان می دادم مشارکت در این پروژه، اقدامی موقتی برای بردورزشی نیست، بلکه گامی برای بازسازی روانی فرزندانشان و حتی بازتعریف نقش آنان در خانواده است.

با طراحی جلسه های گفت و گو، برقراری ارتباط اعتماد آفرین و ارائه چشم اندازی مبتنی بر توسعه فردی کودکان، توانستم به تدریج از مقاومت والدین بکاهم. این تعاملات به نوعی تمرینی واقعی برای مدیریت مشارکتی و ایجاد هم راستایی میان اهداف مدرسه و نگرانی های والدین بود.

در روز مسابقه، ما تنها شاهد رقابت نبودیم، شاهد بازتعریف خودباوری بودیم. دانش آموزانی که پیش تر در لایه های پنهان نظام آموزشی محو شده بودند، حالا روی سکوها ایستاده بودند؛ نه به خاطر مدال، بلکه چون بالاخره دیده شده بودند. این موفقیت، خروجی ملموس یک سیاست مدیریت انسانی در مدرسه بود که به جای تمرکز صرف بر عملکرد آموزشی، به توسعه روانی و اجتماعی دانش آموزان پرداخت.

درس آموخته کلیدی این تجربه: ورزش، ابزاری راهبردی در بازسازی روانی دانش آموزان آسیب پذیر است. مدیران آموزشی باید فراتر از نگاه سنتی به فعالیت های فوق برنامه، آن ها را در قالب ابزارهای تحول ساز ببینند. زیرا هر تجربه موفق در این زمینه، نه تنها به بهبود وضعیت فردی یک دانش آموز کمک می کند، بلکه سطح کلی فرهنگ مدرسه را ارتقا می دهد و از آسیب های اجتماعی نیز می کاهد. اگر حتی یک دانش آموز طلاق از طریق برنامه ای هوشمندانه دوباره به خودش ایمان بیاورد، نظام آموزشی یک گام بزرگ به سمت رسالت واقعی خود برداشته است.

آموزشی بود: بازآفرینی هویت و انگیزه در دانش آموزان طلاق. این گروه از دانش آموزان بازخم های عاطفی و روانی ناشی از ناپایداری خانوادگی وارد محیط مدرسه می شوند. در بسیاری از موارد، مسائل آن ها در ظاهر بروز نمی یابد و اگر نظام مدیریتی مدرسه ساز و کار شناسایی و پشتیبانی نداشته باشد، این کودکان در حاشیه می مانند. تصمیم من برای تشکیل یک تیم ورزشی متشکل

در زیست بوم آموزش و پرورش، نقش معلم فراتر از انتقال مفاهیم درسی است. گاه او در قامت یک مربی تحول گر ناگزیر است مسئولیت هایی خارج از چارچوب سنتی بپذیرد: ایفای نقش حمایتی، روان شناختی و حتی مدیریت بحران های فردی در بطن مدرسه. تجربه من به عنوان معلم ورزش مدرسه ای دولتی، نمونه ای واقعی از مواجهه با یکی از پیچیده ترین چالش های انسانی و مدیریتی در نظام

ادبیات اوان کودکی؛

احا پیوند

محمد دهریزی
شاعر و نویسنده کودک

* مقدمه

جست و جوی ادبیات کودک در تاریخ ادبیات ایران و جهان برای پیدا کردن ادبیات کودک به معنای متعارف و امروزی آن، تقریباً کابی حاصلی است. آنچه موجود است و گاهی در مقاله ها و درس نامه ها به عنوان ادبیات کودک شمرده می شود، آثار کودک پسند و کودک فهمی است که برای مخاطبان بزرگسال خلق شده است، اما به دلیل برخورداری از برخی مؤلفه های ادبیات امروز کودک، مثل حجم کم، سادگی بیان و زبان، و موضوعات حسی و مبتلابه مخاطبان جوان تر، مورد پسند و قابل فهم برای کودک یا نوجوان واقع می شد.

* ادبیات کودک در جهان

شروع رنسانس و تکانه های پس از آن سبب شد در تمامی حوزه ها تحول جدی رخ بدهد. از جمله این تحولات، تغییر نگرش به «کودک» و «مفهوم کودکی» بود. در نگرش جدید، نظریه های رایج روان شناسی ثابت کرد، کودک مینیاتور کوچک شده ای از بزرگسال نیست، بلکه خود کودک شخصیت و هویتی مستقل دارد که باید آن را شناخت و به نیازهای مختص آن توجه کرد. در نگره های نوبه کودکان، یکی از نیازهای جدی، «خلق

* ادبیات کودک در ایران

در ایران نیز تغییر نگرش به کودکی و خلق ادبیات کودک از زمان مشروطه اتفاق افتاد. ادبیات کودک ایران نیز مثل ادبیات کودکان در غرب، با جمع آوری گونه های عامیانه ادبیات کلید خورد و طی دو دهه هویتی مستقل از ادبیات بزرگسال پیدا کرد.

گسترش ترجمه ادبیات کلاسیک غرب به زبان فارسی، شرایط را برای خلق ادبیات معاصر کودک، به ویژه داستان کودک و نوجوان، فراهم کرد. راه افتادن مجله های ویژه کودکان، مثل پیک و کیهان بچه ها، مجله های نقد و تحلیل ادبیات کودک، همانند سپیده فردا، تأسیس شورای کتاب کودک و کانون پرورش فکری، ظهور چهره های سرشناسی چون جبار باغچه بان، عباس یمنی شریف، محمود کیانوش، مهدی آذر یزدی، صمد بهرنگی، محمود مشرف آزاد تهرانی، پروین دولت آبادی، علی اشرف درویشیان و منصور یاقوتی عوامل دیگری بودند که به پاگیری و گسترش ادبیات نوین کودک در ایران کمک کردند.

اکنون پس از گذشت یک قرن، ادبیات کودک در ایران، چه در حوزه های ذوقی و چه در فضاهای نظری، کاملاً تخصصی شده است. شاعران، نویسندگان و تصویرگران

ادبیات ویژه کودکان» بود. این مسیر با مکتوب سازی ادبیات شفاهی، مثل مثل ها، چیستان ها و ترانه ها آغاز شد. در ادامه سنت مکتوب سازی ادبیات شفاهی ملل، بارزترین اثر، مجموعه دو جلدی «قصه های عامیانه آلمان» بود که در قرن نوزده «برادران گریم» آن را جمع آوردند.

و اما اتفاق اصلی در دانمارک افتاد. زمانی که هانس کریستین آندرسن، پدر ادبیات کودک جهان، قصه های عامیانه را به سبک و سیاقی متفاوت برای کودکان نوشت. «پری دریایی کوچولو»، «بندانگشتی»، «ملکه برفی»، «دخترک کبریت فروش» و «لباس جدید امپراتور» از جمله آثار او است که اغلب آن ها به زبان های زنده دنیا ترجمه شده یا در قالب فیلم و پویانمایی تولید شده اند. پس از آندرسن، توجه به ادبیات کودک و خلق آثار ویژه کودکان شتابنده شد. لوئیس کارول (آلیس در سرزمین عجایب)، گارلو کلودی (پینوکیو)، ژول ورن (دور دنیا در هشتاد روز، سفر به مرکز زمین، بیست هزار فرسنگ زیر دریا، جزیره اسرار آمیز) و مارک تواین (ماجراهای هاکلبری فین) از شاخص ترین خالقان ادبیات کلاسیک کودکان جهان هستند.

دانش و خیال و حساس

در پایان، مسئولیت سنگین نهادها و سازمان‌های مرتبط با تربیت کودکان زیر هفت سال، به‌ویژه «سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک» را یادآور می‌شوم که با برنامه‌ریزی درست و دقیق، زمینه را برای شناسایی، معرفی و حمایت از ادبیات ناب کودکان در دوره‌ی اوان کودکی فراهم کنند. چند توصیه‌ی ضروری و البته کاربردی برای معلمان دارم؛ به‌ویژه معلمانی که خود فرزند دارند و مسئولیت سنگین والدگری را عهده‌دارند:

/ فعالیت کتاب‌خواندن برای نوزادان نوپا را به تأخیر نیندازید. یادتان باشد، سواد آینده‌ی کودکان از طریق شنیدن واژه‌ها و دقیقاً در همین سنین پایه‌گذاری می‌شود؛

/ مغز نوزادان نوپا واژه‌ها را با قدرت و سرعت فوق‌العاده‌ای جذب می‌کند؛ فرایند جذب واژه در حالت شیر خوردن، سینه‌خیز، بازی و حتی خواب متوقف نمی‌شود؛

/ از همان یک‌سالگی یا حتی زیر یک سال، نوزاد را روی پای راست بنشانید، کتاب را در مقابل او بگشاید و شروع به خواندن کنید. نکته‌ی کلیدی در این نوع کتاب‌خواندن، چگونگی شیوه‌ی اجراست. در هنگام خواندن، انگشتان را روی تک‌تک واژه‌ها حرکت دهید. پس از ده‌یازده بار خواندن به این شیوه، نوزاد ارتباط بین خط‌های سیاه‌رنگ و صدای شمارا پیدا می‌کند؛

/ این عبارت‌طلایی و کلیدی‌را به خاطر بسپارید: «کودکان پیش از دبستان به کتاب‌های زیادی نیاز ندارند، بلکه نیاز دارند یک کتاب را زیاد بشنوند». آنچه باعث تثبیت کتاب و ایجاد لذت در ذهن کودک می‌شود، همین تکرار است. یادتان باشد، ادبیات اوان کودکی (صفر تا شش سال) سه عنصر بنیادین دارد: «بلندخوانی»، «تکرار» و «اجرا». به همین دلیل است که معروف شده است: «میزان کتاب‌خوانی ما بزرگسالان به سه چیز بستگی دارد:

۱. در خردسالی چه کسی برایمان کتاب خوانده است؛

۲. چه کتابی خوانده است؛ ۳. چگونه خوانده است.

/ کتاب‌خواندن برای کودکان زیر هفت سال باید نوعی فعالیت «بازی‌گوشانه» باشد. بنابراین، در هر بار تکرار، نوع و شیوه‌ی اجرای کتاب را تغییر دهید. بلندخوانی، جمع‌آوری، شعربازی، قصه‌گویی، نمایش خلاق، نمایش عروسکی و نقاشی روش‌های خوبی برای تکرار متنوع و بازی‌گوشانه‌ی کتاب‌اند؛

/ هنگام خواندن هر کتاب، مکث روی تصویرها معجزه می‌کند. هیچ اشکالی ندارد یک کتاب را بدون شتاب و در چند مرحله بخوانیم؛

/ شکل فیزیکی کتابخانه‌ی کودکان در علاقه‌مند کردن آن‌ها به کتاب تأثیر دارد. کتاب‌های کودکان را در ردیف‌های پایین کتابخانه بچینید؛ جوری که روی جلد کتاب دیده شود؛

در روند شکل‌گیری بنیاد زبان، رشد سواد واقعی، قوام تخیل و ذائقه‌ی ادبی کودکان به وجود می‌آید؛ اختلالی که روند رشد فکری و ذهنی کودک را به مخاطره می‌اندازد و تا سالیان سال، از دوره‌ی مدرسه تا دانشگاه و پس از آن، دوام خواهد داشت.

کتاب‌خواندن برای نوزاد، از بدو تولد تا دوسالگی، ارتباط مستقیمی با گسترش شبکه‌ی نورونی مغز کودک دارد. به‌ویژه در دو سال اول زندگی، هر واژه‌ای که کودک می‌شنود، در ذهن او ثبت و ضبط می‌شود. کودکی که در این دوره شش ساله در معرض متن نوشتاری قرار می‌گیرد، با انبوهی از واژگان نیایب و کمیاب راهی دبستان می‌شود و همین واژه‌ها هستند که رشد تحصیلی او را تضمین می‌کنند.

از منظر آموزشی، در اول ابتدایی معمولاً با دو گروه از کودکان سروکار داریم: دسته‌ی اول کودکانی که با تجربه‌های غنی ادبی، گنجینه‌ی واژگانی گسترده و عشق به کتاب‌پا به کلاس می‌گذارند، و دسته‌ی دوم کودکانی که با تجربه‌ی ادبی کم، گنجینه‌ی واژگانی محدود و بدون چشیدن مزه‌ی کتاب‌راهی مدرسه می‌شوند.

هر دو دسته محصول کار والدین آن‌هاست. والدین دسته‌ی اول به‌موقع و به‌درستی کودکان را در تجربه‌های ادبی خود سهیم کرده‌اند؛ بدون آنکه قصد آموزش یا پرورش آن‌ها را داشته باشند. اما والدین گروه دوم، در توهم باسواد شدن کودک، کتاب‌خواندن برای او را به تأخیر انداخته‌اند. غافل از اینکه خواندن برای نوزاد نوپا پایه‌ی سواد ادبی و تحصیل آینده‌ی او را شکل می‌دهد و موفقیت تحصیلی‌اش را از مدرسه تا دانشگاه بیمه می‌کند.

آثار خود را متناسب با رده‌بندی‌های سنی تولید می‌کنند و ناشران به تناسب نیازهای بصری و شناختی مخاطبان، کتاب‌ها را تولید و روانه بازار نشر می‌کنند.

* معجزه‌ی والدین و مربیان

از منظری دیگر، خلق ادبیات کودک و نشر آن در صورتی می‌تواند تحول‌آفرین باشد که به‌درستی توزیع شود و به راحتی در دسترس مخاطبان قرار گیرد. یکی از گلوگاه‌های حساس در بهره‌گیری از ادبیات، دوره «اوان کودکی»، یعنی صفر تا شش سالگی است. شاید باورش کمی سخت باشد، اما حقیقت دارد که مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره‌ی کتاب‌خوانی برای کودکان، همین دوره‌ی اوان کودکی است.

البته پدید آوران ادبیات کودک از این دوره‌ی سنی غافل نشده‌اند. آثار انبوهی برای صفر تا دوساله‌ها و سه تا شش ساله‌ها تولید شده‌اند، اما متولیان فرهنگی، والدین و مربیان این گروه سنی هنوز ضرورت خواندن این آثار را در اولویت قرار نداده‌اند. این غفلت بزرگ، یک گزاره غلط دارد: «صبر کنیم تا کودک خواندن یاد بگیرد.»

با به تأخیر انداختن کتاب‌خواندن برای کودکان این دوره‌ی سنی، اختلال بزرگی

تغذیه سالم و مناسب یکی از مهم ترین عوامل تأثیرگذار بر سلامت مغز و عملکرد شناختی است. در دوران مدرسه که سال های حیاتی رشد فکری و شخصیتی کودکان محسوب می شود، کیفیت تغذیه می تواند در تمرکز، حافظه، توانایی حل مسئله و عملکرد تحصیلی دانش آموزان تفاوت چشمگیری ایجاد کند. از آنجا که معلمان در هدایت سبک زندگی دانش آموزان نقش کلیدی دارند، آگاهی آن ها از تأثیر تغذیه بر مغز می تواند گامی مهم در بهبود سلامت نسل آینده در ابعاد گوناگون آن باشد. در این مقاله نقش مواد گوناگون مغذی در سلامت مغز، مواد غذایی مفید و مضر در تمرکز و راهکارهای ساده بهبود عادت های تغذیه ای در مدرسه معرفی می شوند.

* مغز، یادگیری و تغذیه

مغز انسان یک اندام پر مصرف است که حتی در حالت استراحت نیز انرژی زیادی مصرف می کند. این دستگاه تنها حدود ۲ درصد از وزن بدن را تشکیل می دهد، اما نزدیک به ۲۰ درصد از انرژی کل روزانه را استفاده می کند. برای انجام صحیح فعالیت های ذهنی مانند تمرکز، یادگیری و حافظه، مغز به تأمین مستمر گلوکز، ویتامین ها، اسیدهای چرب، مواد معدنی و آب وابسته است. در کودکان و نوجوانان، نیاز مغز و دستگاه عصبی مرکزی و محیطی به مواد مغذی حتی بیشتر است، چراکه علاوه بر عملکرد روزانه، در حال فرایند رشد ساختاری و عملکردی نیز هست. کمبود یا نبود تعادل در دریافت این مواد مغذی می تواند به اختلال در توجه، خستگی ذهنی، بی حوصلگی، ضعف حافظه و حتی در نهایت افت عملکرد تحصیلی منجر شود.

* مواد مغذی کلیدی برای تمرکز و حافظه

مواد مغذی متعددی وجود دارند که به طور مستقیم یا غیر مستقیم عملکرد مغز را تحت تأثیر قرار می دهند. در ادامه برخی از مهم ترین آن ها معرفی می شوند:

اسیدهای چرب امگا-۳: اسیدهای چرب «ای پی ای» و «دی اچ ای» که در ماهی های چرب مانند سالمون، تن، ساردین، و همچنین در گردو و بذر کتان یافت می شوند، ساختار غشای سلول های عصبی را تقویت می کنند. دریافت کافی این چربی های می تواند بر توانایی یادگیری، تمرکز و عملکرد حافظه در کودکان بیفزاید.

آهن: این ماده معدنی برای حمل اکسیژن در خون ضروری است. مغز برای فعالیت مؤثر به اکسیژن رسانی کافی نیاز دارد. کمبود آهن، که در کودکان شایع است، می تواند به خستگی، کاهش تمرکز و افت عملکرد تحصیلی منجر شود. منابع خوب آهن شامل گوشت قرمز، جگر و حبوبات، به ویژه عدس و سبزی های برگ سبز، هستند.

ید و روی: ید برای عملکرد مناسب تیروئید و رشد عملکرد شناختی ذهن حیاتی است. مطالعات نشان داده اند، کمبود ید با کاهش آی کیو در کودکان مرتبط است. روی نیز در تکامل عصبی و انتقال پیام های عصبی نقش مهمی دارد و کمبود آن با افت حافظه و تمرکز همراه است.

ویتامین های گروه ب: این ویتامین هادر تنظیم سوخت و ساز انرژی، تولید انتقال دهنده های عصبی و حفظ سلامت اعصاب نقش دارند. کمبود ویتامین ب ۱۲ و فولات ممکن است باعث خستگی ذهنی، اضطراب و اختلال در یادگیری شود. منابع آن ها شامل تخم مرغ، گوشت، سبزی های برگ دار، حبوبات و غلات کامل (تصفیه نشده) است.

پاداکسنده ها (آنتی اکسیدان ها): ترکیباتی مانند ویتامین سی، ویتامین ای، و پلی فنول های موجود در میوه ها و سبزی ها با کاهش فشار اکسیداتیو از سلول های مغزی محافظت می کنند و در پیشگیری از زوال حافظه نقش دارند.

آب: اگرچه کمبود آب بر سلامت دستگاه های بدن در تمام سنین تأثیر می گذارد، بدن کودکان نسبت به کم آبی حساس تر است. کم آبی حتی در حد خفیف ممکن است باعث کاهش توجه، ضعف در تصمیم گیری و افت عملکرد شناختی شود.

* مواد غذایی مفید برای سلامت و عملکرد مناسب دستگاه عصبی دانش آموزان

انتخاب درست مواد غذایی در وعده های گوناگون روزانه می تواند به بهبود عملکرد تحصیلی و ذهنی دانش آموزان کمک کند. در ادامه برای هر کدام از وعده های غذایی پیشنهادهایی مطرح شده اند.

صبحانه: وعده صبحانه باید شامل ترکیبی از کربوهیدرات های پیچیده (مانند نان سبوس دار)، پروتئین (تخم مرغ یا پنیر یا لبنیات) و چربی سالم (گردو یا انواع آجیل) باشد. مصرف این ترکیب می تواند تمرکز دانش آموز را در ساعات های ابتدایی روز حفظ کند.

میان وعده: میوه های تازه، آجیل و انواع مغزها، شیر کم چرب، ماست یا خرما میان وعده هایی هستند که بدون افزایش ناگهانی قند خون، انرژی مغز را تأمین می کنند.

وعده اصلی: ناهار و شام باید شامل غلات کامل، منابع پروتئینی سالم (مرغ، ماهی و حبوبات)، سبزی های متنوع و چربی های مفید باشند.

لازم به ذکر است، نوشیدن آب کافی و مصرف منظم آب در طول روز، در بهبود تمرکز و حفظ انرژی ذهنی نقش دارد. مدرسه ها باید حتی در خلال کلاس درس، دسترسی آسان به آب آشامیدنی فراهم کنند.

شیمای مغز

کارشناس ارشد علوم تغذیه و رژیم درمانی

خوراک

* مواد غذایی مضر در عملکرد مغز

برخی از خوراکی‌ها ممکن است عملکرد مغز را ضعیف کنند یا باعث افت موقتی در تمرکز شوند. در ادامه به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

قندهای ساده: نوشابه‌ها، شیرینی‌ها، کیک‌های آماده و خوراکی‌های پر قند باعث نوسان شدید قند خون می‌شوند که در نهایت کاهش تمرکز را در پی دارد.

چربی‌های ترانس و اشباع: این چربی‌ها که در غذاهای سرخ‌کردنی و غذاهای فوری یافت می‌شوند، با افزایش التهاب در بدن و مغز، ممکن است از عملکرد شناختی بکاهند.

افزودنی‌های مصنوعی: رنگ‌ها و طعم‌دهنده‌های مصنوعی در برخی خوراکی‌های صنعتی ممکن است باعث بیش‌فعالی یا افت تمرکز در برخی کودکان حساس شوند.

پیشنهاد برنامه غذایی هفتگی برای تقویت تمرکز و حافظه در دانش‌آموزان، به منظور الگوگرفتن شش وعده در روز مناسب نوجوانان

پیشنهاد صبحانه	بلغور جو دوسر با شیر، موز، مغز بادام، دارچین	نان تست + پنیر کم چرب + گردو + خیار	املت گوجه + نان سیبوس دار	خوراک لوبیا چیتی + نان سنگک	ماست چکیده + خرما + گردو + نان جو	نان سیبوس دار + پنیر فتا + کتچد + گوجه	نان + پنیر + زیتون + سبزی خوردن
پیشنهاد میان‌وعده صبح (برای مدرسه)	لقمه پنیر و گردو با نان سیبوس دار + سیب	برش هویج + کره بادام زمینی	موز + بیسکویت سیبوس دار	ماست کم چرب + دانه چیا در ظرف دربسته	مخلوط میوه خشک + بادام	لقمه کره بادام زمینی + موز	خرما مغزدار + چای کم رنگ
پیشنهاد ناهار	عدس پلو با کشمش و مرغ ریش ریش + سالاد	خورش قورمه سبزی + برنج ساده	قیمه + برنج ساده + دوغ	مرغ و سبزی‌های فریز + نان سیبوس دار	دلمه برگ مو + ماست و خیار	کوکو سبب زمینی + سالاد شیرازی + نان	خوراک بادمجان + نان سیبوس دار
پیشنهاد عصرانه	ماست یونانی + توت + گردو	نرم‌نوش (اسموتی) شیر + موز + کره بادام زمینی	ماست میوه‌ای خانگی + کمی عسل	نان سیبوس دار + پنیر خامه‌ای + انواع سبزی	سیب پخته با دارچین	ژله خانگی + ماست	شیر موز کم شیرین + بیسکویت سیبوس دار
پیشنهاد شام	املت اسفناج + نان جو + ماست	سوپ جو + نان تست	سالاد تن ماهی با ذرت و انواع سبزی	کتلت عدس + نان + ماست	کوکو سبزی + نان + سالاد فصل	لوبیا سبز با گوشت + نان	سوپ سبزی + نان سیبوس دار
پیشنهاد وعده قبل از خواب	شیر گرم + خرما	موز + دارچین	دم‌نوش بابونه + مغز گردو	شیر زردچوبه	شیر بادام خانگی + خرما	آب گرم با لیمو	دم‌نوش اسطوخودوس + کشمش

* نتیجه‌گیری

تغذیه مناسب یکی از مؤثرترین راه‌های تقویت عملکرد ذهنی دانش‌آموزان است. با شناخت دقیق مواد غذایی مفید و مضر، معلمان می‌توانند در هدایت تغذیه دانش‌آموزان نقش مؤثری ایفا کنند. همکاری والدین، مربیان بهداشت و مسئولان مدرسه در ایجاد محیط غذایی سالم، می‌تواند مسیر یادگیری را برای کودکان هموارتر کند. تغییرات کوچک در وعده‌های غذایی، نوشیدن آب کافی و حذف خوراکی‌های مضر می‌تواند به نتایج قابل توجهی در تمرکز و موفقیت تحصیلی منجر شود.*

پی‌نوشت‌ها

- EPA
- DHA

منابع

- Whitney, E., & Rolfes, S. R. (2022). Understanding Nutrition (16th ed.). Cengage Learning.
- Gropper, S. S., & Smith, J. L. (2021). Advanced Nutrition and Human Metabolism (7th ed.). Cengage.
- Bryan, J., Osendarp, S., Hughes, D., et al. (2004). Nutrients for cognitive development in school-aged children. Nutrition Reviews, 62(8), 295-306.
- Nyaradi, A., Li, J., Hickling, S., et al. (2013). The role of nutrition in children's neurocognitive development, from pregnancy through childhood. Frontiers in Human Neuroscience, 7, 97.

۵. راهنمای تغذیه در مدارس. دفتر بهبود تغذیه جامعه. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. ایران.

یادگیری دانش‌آموزان
تأثیر تغذیه در حافظه و

آیامی دانید که دانش آموزانتان در چه پله‌ای از یادگیری قرار دارند؟ فکر می‌کنید چگونه می‌توان به این شناخت رسید؟ یا این شناخت چه اهمیتی دارد؟

اگر از دانش آموزانتان بخواهید مسیر یادگیری‌شان را در کلاس مرور کنید، چقدر قادر به انجام این کار هستند؟ آیا متوجه کاهش تمرکز دانش آموزانتان شده‌اید؟ چه راهکارهایی برای افزایش تمرکز آن‌ها دارید؟

آچگونه می‌توان سرعت یادگیری رادر دانش آموزان افزایش داد؟

آی راهی هست تا در آموزش کلاسی خود، به راحتی مدیریت زمان کنید و وقت کم نیاورید؟

دیوید آروبل، یکی از روان‌شناسان برجسته در حوزه آموزش، بر اهمیت آگاهی از دانش قبلی دانش آموزان در فرایند یادگیری تأکید دارد: «اگر بخواهم تمام روان‌شناسی آموزشی را به یک اصل کاهش دهم، می‌گویم: مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر یادگیری، آن چیزی است که یادگیرنده قبلاً می‌داند. این را تعیین کنید و مطابق آن به او آموزش دهید.»

این جمله نشان‌دهنده اهمیت بررسی و درک دانش پیشین دانش آموزان و استفاده از آن به عنوان پایه‌ای برای آموزش جدید است.

پس ما به شناختی دقیق از شکل یادگیری دانش آموز (یادگیرنده که معلم را هم شامل می‌شود)، که به آن فراشناخت می‌گوئیم، نیاز مندیم. قبل از معرفی آن لازم است به شکل عام به این واژه بنگریم. از دیدگاه روان‌شناسی، فراشناخت به معنای «شناخت شناخت» یا «تفکر درباره تفکر» است. به عبارت دیگر، فراشناخت آگاهی و توانایی فرد در درک و مدیریت فرایندهای فکری و شناختی خود است. این مفهوم به فرد کمک می‌کند در مورد چگونگی یادگیری خود، درک خود از موضوعات، استفاده از راهبردهای مؤثر برای حل مسائل و ارزیابی پیشرفت خود تأمل کند. به طور خلاصه، فراشناخت شامل این موارد است:

- آگاهی از دانش و توانایی‌های شناختی خود، شامل دانستن نقاط قوت و ضعف در یادگیری و به خاطر سپردن اطلاعات.
- برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی فعالیت‌های ذهنی، شامل تعیین اهداف، انتخاب راهبردهای مناسب و مدیریت زمان.
- نظارت و ارزیابی عملکرد، شامل پیگیری پیشرفت، شناسایی اشتباه‌ها و تنظیم راهبردها.

این نوع شناخت در همه لحظات زندگی می‌تواند به ماکمک کند، اما نقش فراشناخت در یادگیری هم بسیار مهم است و به فرد (یادگیرنده) کمک می‌کند تا:

- یادگیری خود را کنترل و هدایت کند. بادرک نقاط قوت و ضعف خود، فرد می‌تواند راهبردهای یادگیری مناسب را انتخاب کند و به طور مؤثرتر یاد بگیرد.
- از اشتباه‌های خود درس بگیرد. با نظارت بر عملکرد و ارزیابی اشتباه‌ها، فرد می‌تواند از تکرار آن‌ها جلوگیری کند و یادگیری خود را بهبود بخشد.
- به طور مستقل و خلاقانه یاد بگیرد. با آگاهی از فرایندهای فکری خود، فرد می‌تواند به طور مستقل به حل مسئله بپردازد و راه‌حل‌های جدیدی پیدا کند.
- تمرکز خود را در مسیر یادگیری افزایش دهد و به خودباوری و آرامش برسد.

بازخوانی این فراشناخت توسط مربی، به بهبود شیوه‌های آموزش و یادگیری کمک شایانی می‌کند.

همان‌طور که مستحضردید، چهاردهمین مؤلفه طراحی آموزشی در الگوی که معرفی کرده‌ایم، به فراشناخت می‌پردازد. این مؤلفه می‌تواند هم برای دانش آموز و هم برای معلم راهگشا باشد. اما برای انجام این فعالیت مهارت نوشتن و تمرین برای بهتر نوشتن یک ضرورت اساسی است.

سفر یادگیری ← طراحی مسیر به منزله تعیین فعالیت‌های یادگیری

۱	نوشتن اهداف در قالب شایستگی	انتظار می‌رود دانش آموز در پایان فرایند یادگیری به چه نوع تولید ذهنی یا فکری برسد و چه توانمندی‌هایی از خود نشان دهد؟
۲	طراحی دقیق، رشد دهنده، تدریجی، سیر منطقی، پله‌های ارزشمند و قابل دستیابی	طی مسیر یا پیمودن چه مسیرهایی امکان‌پذیر است؟ این پله‌ها (مجموعه فعالیت‌ها)، سناریوی یادگیری یا طراحی آموزشی قابل اجرا توسط معلم است.
۳	یک شروع خوب	چشم‌اندازی جذاب پیش روی دانش آموز گشوده می‌شود تا بدانند مطالب یادگرفته شده در زندگی به چه صورت کاربرد دارد.
۴	توجه به پیش‌دانش‌ها	معلم می‌تواند پیش‌دانش‌های دانش آموزان را احصا کند و در صورت مشترک نبودن آن‌ها، فعالیتی را برایشان تدارک بیند تا نقطه شروع یادگیری‌شان یکی شود.
۵	انتخاب الگوی تدریس	الگوی بارش فکری، الگوی اعضای تیم، الگوی دریافت مفهوم، الگوی کاوشگری و ...
۶	یادگیری فعال، تولید مفهوم توسط یادگیرنده	فعالیت‌ها چگونه به تولید مفهوم توسط دانش آموزان می‌انجامد.
۷	یادگیری مشارکتی، اجتماعی و گروهی	چه حجمی از فعالیت عملی، بحث و گفتگو، حل مسئله و امتحان به صورت گروهی همراه با تبادل نظر انجام می‌شود؟
۸	سطوح بالای عملکرد	آیا طرح مسئله پیچیده‌تر یعنی سطح عملکرد بالاتر (بازسوارتر)؟
۹	کار بست آموخته‌ها در موقعیت جدید	توجه به وجه کاربردی و مفید بودن یادگیری
۱۰	توجه به تفاوت‌های فردی در یادگیری	توجه به هوش‌های چندگانه، سبک‌های یادگیری و وجوه شخصیتی و فرهنگی تفاوت دانش آموزان به صورت وجود فعالیت‌های موازی و انعطاف‌پذیر در طراحی آموزشی، توجه به فعالیت‌های باکتری به شمار می‌آید.
۱۱	رویکرد تلفیقی	استفاده از یادگیری زمینه‌محور و رویکرد تماشایی در سازمان‌دهی محتوای یادگیری از روش‌های پیشرفته برنامه‌ریزی درسی به شمار می‌آید.
۱۲	جلوه ارائه و ارزشیابی	در طراحی آموزشی جایگاه مطلوبی که یادگیرنده در پایان فرایند یادگیری به آن دست می‌یابد مشخص است.
۱۳	فعالیت‌های خارج از کلاس، کلاس معکوس	باید مسیری برای ادامه یادگیری در بیرون کلاس ترسیم شود که دقیقاً به سناریوی داخل کلاس مربوط می‌شود.
۱۴	فراشناخت	در پایان فرایند یادگیری بهتر است یادگیرنده نگاهی از فراز به سیر و سفر خود در مسیر یادگیری این درس بیندازد و چگونگی حرکت خود را در این مسیر بازشناسی و تحلیل کند.

فرزانه نوراللهی
دبیر فیزیک

روایت فرانشناخت فاطمه
علایی و سهیلا حقان

مکمل‌های

* چگونه فراشناخت را وارد آموزش خود کنیم؟ از کجا شروع کنیم؟

در ادامه، با توجه به اینکه نگارنده مقاله مدرس دوره‌های طراحی آموزشی برای معلمان است، از روند آموزش این مؤلفه در دوره‌های معلمان مثال‌هایی آورده شده است. اساساً نوشتن کار سختی است. به ویژه در شرایطی که به طور عمده افراد برای بیان احساس و حال و احوال خود از چسباتش (استیکر) استفاده می‌کنند و معمولاً به استفاده از توصیفات دقیق و متنی عادت ندارند. از این رو، پاسخ‌گویی به سؤال‌ها در قالب جمله‌های طولانی، از حوصله دانش‌آموزان خارج است. بنابراین، برای مرور مسیر یادگیری، بهتر است از تعدادی سؤال محدود استفاده شود.

نمونه ۱ ↓

۱. فعالیت هدف و برقرار را در این جدول ثبت کن.

۲. اثر کدام این فعالیت‌ها پیش از ۲ ساعت، می‌توانی به رویه‌های جدول اضافه کنی.

۳. این فعالیت بی‌هدف (یعنی زمان تلف شده) بود یا نه؟ آن را هر چه یک رویه جدول ثبت کن.

۴. سطرهای آخر این است که عدد را به صورت یک کسر گزارش کنی. صورت این کسر، انجام این فعالیت به دقیقه و مخرج آن دقائق یک سال است.

۵. در پایان نتیجه محاسبات خود را به صورت یک گزارش اینفوگرافی در جلسه بعد تعویب بده.

جلسه دوست دارم نظر یا احساسات در موارد زیر بدانم. لطفاً برایم بنویس:

۶. کدام بخش این فعالیت برایت جذابیت داشت؟ چرا؟ در هر روز یک مورد فعالیت‌های روان، همچنین ما داریم چه چیزهایی یاد می‌گیریم.

۷. کدام بخش این فعالیت برایت سخت یا آزاردهنده بود؟ کاسه‌ها (۱ تا ۴) فعالیت‌های جانبی و تفریحی نوشتن است. آن‌ها.

۸. به نظرت چه هدفی در انجام این فعالیت مستور بود؟ چه چیزهایی را یاد می‌گیری؟ به نظرت این فعالیت‌ها چه سودی دارد؟

۹. چقدر از خودت می‌ترسیدی؟ آیا این کار می‌تواند به تو کمک کند؟ اگر می‌تواند، چگونه؟ برای وقت آزاد از زمان خودت چه استفاده می‌کنی؟

۱۰. اگر می‌توانی، برای این فعالیت یک گزارش بنویس و در جلسه بعد به هم‌کلاس‌های خودت نشان بده.

فراشناخت با برگه نظرسنجی یا خودارزیابی متفاوت است. در پایان هر کلاس یا دوره باید از مخاطب بخواهیم خود را در مسیر یادگیری از ابتدای کلاس تا پایان دوباره ببینند و روند فهم خود را از موضوع آموزشی بیان کنند.

شکل دیگری از نوشتن فراشناخت که می‌تواند برای شروع، کمک‌کننده باشد، جدول مم‌می (جدول نمونه پایین) است. این روش به‌تنهایی می‌تواند یادگیری مخاطبان را دسته‌بندی و به معلم یا مدرس دوره گزارش کند. در زیر یک نمونه از این جدول را در کارگاهی با موضوع ارزشیابی ملاحظه می‌کنید:

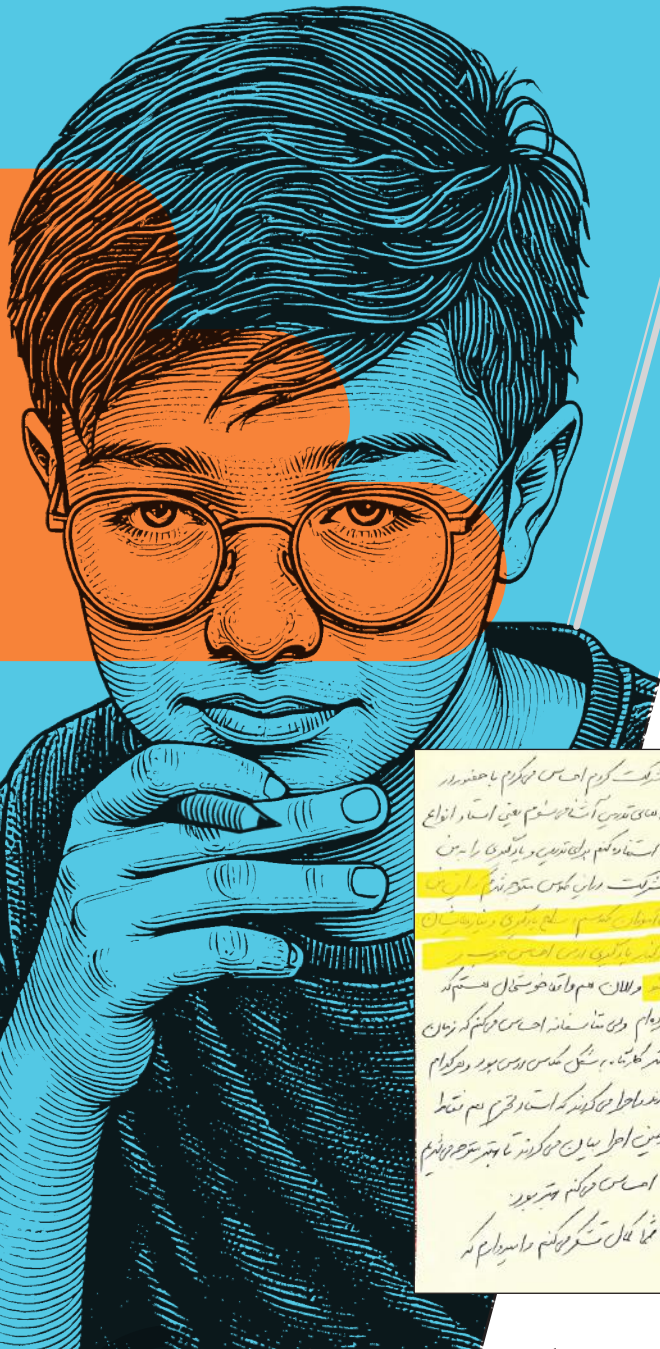
نمایش دوره - کارگاه معلم با روش - بهار - زمستان ۱۴۰۲

ملاحظات ارزشیابی

دوره و سبب، ما از همکاری و جنبش‌ها یا شما می‌توانیم در این چند جلسه بهره‌های فراوان بردیم. در این کارگاه که به روش مم‌می نامگذاری شده است، به ارزیابی کنی دانسته‌ها و آنچه آموختید در خصوص طراحی سؤال و دادن بازخورد به آن‌ها می‌پردازد و آنچه نیازمند یادگیری هستید را با دوستان دیگر، طرح می‌کنید.

یادگیری چه فکر می‌کنم درباره	یادگیری چه می‌خواهم درباره	آنچه درباره ملاک‌های ارزشیابی (برای دادن)
ملاک‌های ارزشیابی (برای دادن بازخورد به)	ملاک‌های ارزشیابی (برای دادن بازخورد به)	بازخورد به سؤالات طرح شده (در فعالیت)
سؤالات طرح شده (می‌دانم)	سؤالات طرح شده (ندانم)	گفت‌وگو یاد گرفته

من بعد از کارگاه در این جلسه شرکت کردم احساس می‌کنم با حضور در این جلسه با انواع روش‌های جدید آشنایی پیدا کردم و یادگیری ما را در این کارگاه تجربه کردم اما بعد از شرکت در این کارگاه متوجه شدم که هنوز در این زمینه نیاز دارم به یادگیری بیشتر و در این کارگاه هم یاد گرفتم که چگونه می‌توانم در این کارگاه شرکت کنم و در این کارگاه هم یاد گرفتم که چگونه می‌توانم در این کارگاه شرکت کنم و در این کارگاه هم یاد گرفتم که چگونه می‌توانم در این کارگاه شرکت کنم.

کودکان و یادگیری

* فراشناخت جلسه

روز دوشنبه ۴ مرداد ماه

با وجود اینکه همیشه به زمان خیلی اهمیت می‌دهم و در شروع جلسه‌ها معمولاً جزو اولین نفرها هستم، امروز با تأخیر چند دقیقه‌ای وارد جلسه شدم. در راه، قبل از ورود به مدرسه، با خودم فکر می‌کردم وقت شناس (آن تایم) بودن خانم نوراللهی ستودنی است و ناراحت بودم که امروز دیرتر می‌رسم. وقتی وارد جلسه شدم، متوجه شدم خانم نوراللهی در مورد مزیت‌های شهر یزد نسبت به تهران صحبت می‌کردند که یکی از نمونه‌های آن خلوتی شهر و به موقع رسیدن هاست. که البته متأسفانه به لطف کارخانه‌ها، نسبت به قبل خیلی کمتر شده است. یادم آمد اتفاقاً دیشب من و دخترم داشتیم در مورد آلودگی زیاد هوای اردکان و شلوغی شهر نسبت به گذشته صحبت می‌کردیم.

خانم نوراللهی برگه‌هایی را به همه دادند که شامل سؤال‌های متعددی به سبک سؤال‌های پیش بود که به صورت گروه دو نفره حل می‌کردیم. راستش من عاشق حل این گونه سؤال‌ها هستم و از حلشان لذت می‌بردم؛ درس‌های فیزیک، عربی، ادبیات و زبان. بعد چند تا از گروه‌ها به ترتیب هدف و سطح سؤال‌ها را بیان کردند که برایم جالب بود. سپس زنگ صبحانه بود. من همیشه صبحانه را در خانه صرف می‌کنم و در مدرسه فقط چای می‌خورم، ولی امروز خانم نوراللهی زحمت تهیه آش ۱۴ دانه را کشیده بودند که مثل دفعه‌های قبل (شله زرد زیستی (ارگانیک) و آش خوشمزه که در مدرسه فرزاتگان یزد خورده بودیم) بسیار عالی و خوشمزه بود و معلوم بود با عشق و صبر و حوصله پخته بودند. بعد از صرف صبحانه گفتند به کمک مادرشان و به نیت آقا امام زمان (عج) پخته بودند و در مورد تاب‌آوری و صبوری و تمرین برای آن صحبت کردند.

بعد فیلم کوتاهی دیدیم. متوجه شدم ملاک‌های ارزشیابی ما حتماً باید مشخص باشد و باید بتوانیم ملاک‌ها را برای بچه‌ها ارزشیابی کنیم. ملاک‌ها نباید زیاد باشند که نتوانیم آن‌ها را ارزشیابی کنیم.

در این جلسه هم مثل جلسه‌های قبل که با خانم نوراللهی داشتیم، هر از گاهی عذاب وجدان به سراغم می‌آمد و این سؤال برایم پیش می‌آمد که آیا واقعاً تا به حال بهترین روش‌ها را برای تدریس و ارزشیابی برای دانش‌آموزانم به کار برده‌ام؟! امیدوارم بتوانم بهترین باشم که بتوانم بهترین‌ها را به جامعه‌ام تحویل بدهم. سپس خانم نوراللهی برگه‌ای دادند که در آن باید حداقل سه سؤال از درس خودمان مطرح می‌کردیم که در سطح‌های بالای عملکرد باشد. در ادامه همکاران به دلخواه یکی از سؤال‌های خود را می‌خواندند و نقد می‌شد.

سپس خانم نوراللهی از مهارت معلمی گفتند. ما به عنوان معلم نباید دانش‌آموزان را در نحوه نشستن، در نحوه درس خواندن و... مواخذه کنیم. مسلماً دانش‌آموزان به ظاهر مشابه ما، دنیا‌هایی کاملاً متفاوت و متأسفانه چه بسا پر از درد و رنج و مشکلات دارند. هنر معلمی به این است که تک‌تک دانش‌آموزان را دختر یا خواهر خود بدانیم و با هر کدام به روش خاص خود برخورد کنیم و کلاس را برای تک‌تک بچه‌ها دل‌چسب و شیرین کنیم. اگر این اتفاق افتاد، مابقی کارها هموار می‌شود و بچه‌ها در بحث‌ها شرکت خواهند کرد و مشتاق درس و کلاس مادر طول هفته خواهند شد. کلاس درس ما باید طوری دل‌چسب و شیرین باشد که بچه‌ها با جان و دل در آن بمانند و فعالیت‌ها شرکت کنند. همچنین، در ادامه خانم نوراللهی از عشق گفتند که اگر کسی عاشق معلمی نیست و صرفاً به خاطر حقوق (هر چند اندک) وارد این شغل شده است، همان بهتر که این شغل را ببوسد و رها کند. چه بسا مشاغلی که در آمد بالاتری دارند و بسیار راحت‌ترند.

من هم صدر در صد موافقم. من از شغلم و از بودن کنار دانش‌آموزان لذت می‌برم و بارها به دانش‌آموزانم هم گفته‌ام، اگر برگردم به دوران آزمون سراسری ام، صدر در صد دوباره همین شغل را انتخاب خواهم کرد. همچنین، در این جلسه برایم یادآوری شد که ارزشیابی مستمر ممکن است در هر لحظه توسط معلم صورت بگیرد. نیازی نیست همیشه به خانواده‌ها بازخورد بدهیم. از نتایج ارزشیابی مستمر برای برنامه‌ریزی بعدی و برداشتن گام بعدی استفاده می‌کنیم. اگر دانش‌آموزی بعضی از حرکت‌های بیمارگونه را انجام می‌دهد، این هنر معلم است که بتواند به روش خاص خودش مشکل را شناسایی و دانش‌آموز را همراه کند و اگر مشکل حل نشد، باید آن را با کارکنان و مشاور مدرسه در میان بگذارد، و تا شناخت کاملی از خانواده دانش‌آموز پیدا نکرده‌ایم، نباید در وهله اول به‌طور مستقیم به خانواده گزارش بدهیم؛ چه بسا مشکل را بدتر و پیچیده‌تر کند. در انتها با توجه به صحبت‌های بسیار عالی خانم نوراللهی در مورد ارزش‌ها و چگونگی اثرگذاری معلم در پرورش دانش‌آموزان علاوه بر آموزش آن‌ها، تصمیم گرفتم سعی کنم چند ارزشی را که برای خودم مهم هستند، همیشه در نظر داشته باشم و سعی کنم با تکرار انجام آن‌ها، به‌طور غیر مستقیم بر دانش‌آموزان، با توجه به فرهنگ‌های متنوع خانوادگی‌شان، تأثیرگذار باشم. ان شاء الله که همگی عاقبت به خیر بشویم. **مرضیه فضلی**

* جمع‌بندی

در یک دوره آموزشی که در اردکان برگزار شد، پس از پایان هر جلسه، از معلمان

خواستیم فراشناخت خود را بنویسند و در گروه بفرستند. در پایان دوره، برای اینکه متوجه شوم این کار از منظر معلمان چه فایده‌ای داشته است، سؤال‌هایی را پرسیدم که برخی از پاسخ‌هایشان را هم می‌آورم:

بانگاه خاص معلمان خود لطف کنید و به این سؤال‌ها پاسخ دهید:

۱. احساس شما از نوشتن فراشناخت چیست؟
۲. آیا این فعالیت به شما کمکی کرده؟ چه کمکی؟
۳. چقدر نوشتن این فراشناخت زمان می‌برد؟ آیا اختصاص این زمان ارزش دارد؟
۴. بزرگ‌ترین مشکل شما در نوشتن فراشناخت چه بود؟
۵. چگونه می‌توان در دیگران ایجاد انگیزه کرد؟
۶. آیا فراشناخت‌های دوستانتان را خوانده‌اید؟ چه احساسی از نوشته‌های دوستان داشتید؟ خواندن فراشناخت دیگران چه کمکی به شما کرد؟ آیا مطلب جدیدی یافتید؟
۷. لطفاً این سؤال را پس از خواندن حداقل پنج فراشناخت دیگر پاسخ دهید:
  - چه شباهت‌هایی داشتند؟
  - چه تفاوت‌هایی داشتند؟
  - حاوی چه نوع اطلاعاتی هستند؟
  - به معلم در کلاس درس چه کمکی می‌کنند؟
  - نوشتن این مطلب به مرور بر کدام مهارت‌ها در فرد می‌افزاید؟

* و سخن آخر...

فراشناخت ره‌آورد فکر کردن به آنچه در طول یادگیری مان تجربه می‌کنیم است و نوشتن آن، خودشناسی است. یعنی این نوع فکر کردن و نوشتن، وسیله کشف ماست درباره خودمان و یادگیری مان. ره‌آورد دیگر این کار آن است که معلمان می‌توانند بر مبنای فراشناخت‌ها، برنامه یادگیری را بازنگری کنند و تصمیم‌های دقیق‌تری درباره آن بگیرند. مثلاً موضوعی را دوباره توضیح دهند یا تمرینی برای کلاس در نظر بگیرند.

و بالاخره این فراشناخت‌ها منبع ارزشمند ارزیابان برای بررسی اثربخشی دوره‌های آموزشی یا سال تحصیلی است، تا ببینیم چه اندازه به هدف‌های خود رسیده‌ایم و چه اندازه با آن‌ها فاصله داریم.

دوستان گرامی، ارزش این فعالیت در نگاه عمیق‌تر به آنچه در این جلسه‌ها گذشت و بیان تجربه‌های شخصی شما در جلسه‌های نابرخط و برخط این هفته است. بنابراین، زمان انجام این فعالیت اهمیت خاصی دارد و مهم است که پس از جلسه برخط (حداکثر ۲۴ ساعت) آن را انجام دهید. *

آینده‌های

چنانچه سر حسابی
آموزگار ابتدایی منطقه ۵ تهران
ارشد برنامه ریزی درسی

مراجعه دادار

تأثیر اولیای سخن چین
در شکل‌گیری رفتارهای
اجتماعی کودکان

چکیده

رفتار والدین بر رشد شخصیت اجتماعی کودکان تأثیر مستقیم دارد. یکی از آسیب‌زاترین رفتارهای والدین، سخن چینی است که ممکن است برای فرزندان الگویی منفی باشد و زمینه شکل‌گیری مشکلات اجتماعی را در آینده فراهم کند. این مقاله با هدف تحلیل اثرات روان‌شناختی والدین سخن چین بر کودکان و ارائه تجربه عملی معلمی در مواجهه با این پدیده نگاشته شده است. در ادامه، ضمن تعریف مفهوم سخن چینی، پیامدهای آن بر مهارت‌های اجتماعی، سلامت روان و رشد شخصیتی کودکان بررسی و راهکارهای مداخله و اصلاح این رفتار پیشنهاد می‌شوند.

کلیدواژه‌ها

سخن چینی، مهارت‌های اجتماعی، روان‌شناسی کودک، تجربه معلمی، آموزش خانواده

مقدمه

خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی در زندگی هر انسان، در شکل‌دهی به شخصیت و رفتارهای اجتماعی او نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. والدین نه تنها با اعمال خود، بلکه با کلمه‌ها و نحوه گفتارشان، الگوهای رفتاری را به فرزندان منتقل می‌کنند. در این میان، سخن چینی و بدگویی یکی از رفتارهای منفی است که می‌تواند تأثیر عمیقی بر رشد روانی و اجتماعی کودکان بگذارد (Bandura, 1977).

از دیدگاه روان‌شناسی رشد، کودکی دوره شکل‌گیری الگوهای ارتباطی و اجتماعی است (Piaget, 1952). چنانچه کودک در محیطی رشد کند که سخن چینی به‌عنوان رفتاری رایج پذیرفته شده باشد، احتمالاً این رفتار را به‌عنوان شیوه‌ای طبیعی برای تعامل اجتماعی می‌پذیرد. این مسئله در محیط مدرسه به‌طور ویژه‌ای نمود می‌یابد؛ جایی که رفتارهای اجتماعی کودکان تحت تأثیر مستقیم الگوهای خانوادگی قرار می‌گیرند.

تعریف مفهومی سخن چینی

سخن چینی یا شایعه‌پراکنی در ساده‌ترین تعریف به انتقال اطلاعات درباره افراد دیگر، غالباً با نیت منفی یا بدون رضایت آن‌ها، اطلاق می‌شود. این رفتار در قالب‌هایی چون بدگویی، تحقیر غیر مستقیم یا افشای رازهای خصوصی بروز می‌یابد (Foster, 2004: 78-99).

در محیط خانواده، هنگامی که والدین در حضور کودکان از دیگران بدگویی می‌کنند یا شایعه‌ها را نقل می‌کنند، پیامی ضمنی به فرزندان خود می‌دهند که سخن گفتن پشت سر دیگران، عملی پذیرفتنی یا حتی لازم است.

تجربه شخصی از دیدگاه معلم

به‌عنوان معلم دوره ابتدایی، بارها شاهد اثرات مخرب سخن چینی والدین بر رفتار دانش‌آموزان بوده‌ام. در یکی از سال‌های تدریس، دانش‌آموزی داشتم که دائماً با هم‌کلاسی‌هایش درگیر سوءتفاهم و بدبینی بود. پس از بررسی دقیق‌تر، متوجه شدم مادر این دانش‌آموز عادت داشت در جلسه‌های خصوصی با من یا دیگر اولیا، به‌شدت درباره سایر دانش‌آموزان و معلمان اظهار نظر منفی کند.

رفتار این مادر باعث شده بود کودک وی نسبت به دیگران بدبین شود، در بازی‌های گروهی همکاری نکنند و در صحبت‌هایش مدام از دیگران شکایت کند. این تجربه عینی نشان داد سخن چینی والدین نه تنها در سطح

خانوادگی، بلکه در محیط آموزشی نیز تبعات جدی دارد. در مقابله با این وضعیت، برنامه‌های آگاهی‌بخشی برای اولیا ترتیب داده شدند و در جلسه‌های مشاوره، تلاش شد والدین به اثرات سخن چینی بر رفتار کودکان خود واقف شوند. در نهایت، با استمرار در آموزش و مداخله‌های مشاوره‌ای، تغییرات مثبتی در رفتار دانش‌آموز مشاهده شد.

* پیامدهای روان‌شناختی سخن چینی والدین

۱. تضعیف مهارت‌های ارتباطی کودکانی که در محیط‌های آلوده به سخن چینی رشد می‌کنند، در مهارت‌های همدلی، گوش دادن فعال و گفت‌وگوی مؤثر ضعف نشان می‌دهند (Laursen & Bukowski, 1997).

۲. افزایش اضطراب اجتماعی ترس از قضاوت شدن یا مورد سخن چینی قرار گرفتن باعث می‌شود کودکان دچار اضطراب اجتماعی شوند و از برقراری روابط سالم خودداری کنند (Harris, 1998).

۳. اختلال در اعتماد به نفس محیط‌های سرشار از بدگویی موجب می‌شود کودک به خود و دیگران اعتماد نداشته باشد. این خودزیربنای بسیاری از مشکلات روان‌شناختی در نوجوانی و بزرگسالی است (Erikson, 1968).

۴. الگوبرداری از رفتار منفی بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی بندورا، کودکان با مشاهده سخن چینی والدین، خود نیز این رفتار را فرا می‌گیرند و در روابط اجتماعی شان بازتولید می‌کنند (Bandura, 1977).

* تحلیل روان‌شناختی

طبق نظریه دل‌بستگی بالبی (۱۹۶۹)، وجود الگوهای ناسالم ارتباطی در خانواده، مانع شکل‌گیری دل‌بستگی ایمن در کودکان می‌شود. کودکی که شاهد سخن چینی والدین است، به‌سختی می‌تواند به دیگران اعتماد کند و در ایجاد روابط سالم دچار مشکل می‌شود. از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، سخن چینی باعث کاهش انسجام گروهی و افزایش تعارض‌های بین‌فردی می‌شود (Baumeister et al., 2004: 111-121).

هَمَا زِ مَشَاءِ بِنَمِيمِ

از کسانی که بسیار عیب‌جو و سخن‌چین هستند پیروی ممکن.
(سوره قلم، ۱۱)

* عوامل زمینه‌ساز سخن چینی در والدین

تجربه خود والدین از خانواده‌های سخن‌چین؛ احساس نبود امنیت روانی؛ رقابت‌های اجتماعی ناسالم؛ ضعف در مهارت‌های مدیریت هیجان.

* راهکارهای مقابله با سخن چینی والدین

۱. آموزش والدین
برگزاری کارگاه‌های آموزشی با هدف تقویت سواد ارتباطی والدین، در پیشگیری از بروز رفتارهای منفی نقش بسزایی دارد.
۲. مداخله‌های مشاوره‌ای
تشویق والدین به شرکت در جلسه‌های مشاوره فردی یا گروهی می‌تواند به اصلاح الگوهای ارتباطی آن‌ها کمک کند.
۳. تقویت فرهنگ گفت‌وگوی مثبت
مدرسه‌ها با ترویج فرهنگ گفت‌وگوی مثبت می‌توانند به صورت غیر مستقیم بر رفتار خانواده‌ها تأثیر بگذارند.
۴. الگو بودن معلمان و مسئولان مدرسه
معلمان و مدیران باید در تعامل خود با دانش‌آموزان و والدین نمونه‌ای از گفتار مسئولانه و بدون غیبت باشند.

* نتیجه‌گیری

سخن چینی والدین پدیده‌ای مخرب است که تبعات روانی و اجتماعی قابل توجهی برای کودکان دارد. تجربه معلمی نشان می‌دهد، آموزش و آگاهی‌بخشی به موقع می‌تواند تا حد زیادی از این روند آسیب‌زا جلوگیری کند. مدرسه‌ها به‌عنوان مراکز مهم فرهنگی باید در راستای ارتقای سواد ارتباطی والدین و دانش‌آموزان برنامه‌های هدفمندی تدوین کنند تا نسلی سالم‌تر، اجتماعی‌تر و مثبت‌اندیش‌تر پرورش یابد. *

منابع

۱. سرحسینی، ح (۱۴۰۳). تعامل و مدیریت با اولیا در مدارس. لیما، تهران.
۲. احمدی، م (۱۳۹۸). روان‌شناسی کودک و نوجوان. نشر نی، تهران.
۳. جعفری، س (۱۴۰۰). تأثیر رفتار والدین بر مهارت‌های اجتماعی کودکان. فصلنامه روان‌شناسی اجتماعی، ۴(۲).
۴. حسینی، ن (۱۴۰۱). تحلیل اثرات ارتباطات منفی والدین بر رشد هیجانی کودکان. مجله پژوهش‌های تربیتی، ۷(۳).
5. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
6. Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.
7. Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: Norton.
8. Harris, J. R. (1998). The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do. New York: Free Press.
9. Foster, E. K. (2004). Research on Gossip: Taxonomy, Methods, and Future Directions. Review of General Psychology, 8(2).
10. Baumeister, R. F., Zhang, L., & Vohs, K. D. (2004). Gossip as cultural learning. Review of General Psychology, 8(2).

در محیط خانواده، هنگامی که

والدین در حضور کودکان از دیگران بدگویی می‌کنند یا شایعه‌ها را نقل می‌کنند، پیامی ضمنی به فرزندان خود می‌دهند که سخن گفتن پشت سر دیگران، عملی پذیرفتنی یا حتی لازم است

* چکیده

در عصر ارتباطات دیجیتال، نظام‌های آموزشی در سراسر جهان با چالش‌ها و فرصت‌های بی‌سابقه‌ای مواجه هستند. مدل سنتی آموزش که بر پایه انتقال یکطرفه دانش از معلم به دانش‌آموز در محیطی ثابت و با محتوای یکسان برای همه بنا شده بود، پاسخ‌گوی نیازهای پیچیده، پویا و متغیر جامعه نوین و اقتصاد دانش‌بنیان نیست. در این مقاله این موضوع را به طور جامع بررسی می‌کنیم که ارتباطات (به ویژه ارتباطات دیجیتال و شبکه‌ای) چگونه افق آموزش را از حالت صرفاً سنتی و معلم‌محور به سمت رویکردهای نوین و دانش‌آموز‌محور، نظیر آموزش شخصی‌سازی شده، منعطف و مؤثر، سوق می‌دهد. مادر این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش‌های اساسی هستیم:

فناوری‌های نوین ارتباطی چگونه مرزهای فیزیکی آموزش را درنوردیده و دسترسی بی‌حد و حصر به دانش را موجب شده‌اند؟

چالش‌ها و فرصت‌های پیاده‌سازی این رویکردهای جدید در نظام‌های آموزشی فعلی کدام‌اند و چگونه می‌توان بر مانع‌های احتمالی غلبه کرد؟

چگونه می‌توان با بهره‌گیری از ظرفیت عظیم ارتباطات و فناوری، مهارت‌های حیاتی قرن ۲۱ (مانند تفکر انتقادی، حل مسئله، خلاقیت و همکاری) را در فراگیرندگان پرورش داد؟

کلیدواژه‌ها

آموزش شخصی‌سازی شده، هوش مصنوعی در آموزش، یادگیری تطبیقی، ارتباط دیجیتال، آموزش ترکیبی، واقعیت مجازی، واقعیت افزوده در آموزش

* مقدمه

آموزش همواره ستون فقرات توسعه فردی و اجتماعی بوده است. از جامعه‌های ابتدایی که در آن‌ها دانش به صورت شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شد، تا عصر اختراع چاپ و گسترش سوادآموزی، هر دوره تاریخی در حوزه آموزش با تحولات خاص خود همراه بوده است، اما هیچ دوره‌ای به اندازه عصر حاضر شاهد چنین سرعت و عمقی در تغییرات نبوده است. انقلاب دیجیتال، با محوریت فناوری‌های ارتباطی، ما را به نقطه عطفی رسانده است که در آن مفاهیم سنتی کلاس درس، معلم و حتی یادگیرنده، دچار دگرگونی و بازنمایی شده‌اند. در گذشته‌ای که چندان دور، کتاب، تخته سیاه و حضور فیزیکی در کلاس، ارکان اصلی فرایند آموزش را تشکیل می‌دادند. اما امروزه اینترنت، بسترهای تعاملی، واقعیت مجازی و هوش مصنوعی، ابزارهای جدیدی را در اختیار ما قرار داده‌اند که ظرفیت بی‌نظیری برای ارتقای کیفیت و دسترسی به آموزش دارند. این تغییرات صرفاً ابزاری نیستند، بلکه نوعی

بخش اول

از تخته سیاه

زهرا اسادات الطافی
دکترای مدیریت رسانه

تحول روش شناختی را نشان می‌دهند. ما از مدلی که در آن «همه یکسان یاد می‌گیرند» به سمت مدلی حرکت می‌کنیم که در آن «هر فرد به شیوه خود و با سرعت خود یاد می‌گیرد.»

در این مقاله سفری هیجان‌انگیز خواهیم داشت از آموزش سنتی تا افق‌های نوین آموزش شخصی‌سازی شده.

در ابتدا توجه به دو نظریه در خصوص لزوم تحول‌گرایی در آموزش، افق این مسیر را روشن‌تر می‌کند.

کن رایبِنسون، متخصص آموزش و پرورش، منتقد سرسخت نظام‌های آموزشی صنعتی‌ای که خلاقیت را سرکوب می‌کنند، معتقد بود: «آموزش باید نه تنها دانش، بلکه خلاقیت و نوآوری را نیز پرورش دهد. هوش متنوع است و مدرسه‌ها باید این تنوع را جشن بگیرند، نه اینکه آن را استاندارد کنند.» دیدگاه او بر اهمیت شخصی‌سازی و کشف استعداد‌های فردی در آموزش تأکید داشت که بارویکرد آموزش شخصی‌سازی شده کنونی همخوانی کامل دارد.

از منظر دینی نیز تأکید بر طلب علم و دانش به عنوان یک فریضه و تکلیف دینی برای هر مسلمان، اعم از مرد و زن، مطرح شده است: «طلب العلم فریضه علی کل مسلم و مسلمة» (اصول کافی، ج ۱، ص ۳). این حدیث نشان‌دهنده فراگیر بودن و نامحدود بودن یادگیری است و می‌تواند با مفهوم یادگیری مادام‌العمر و دسترسی برابر به آموزش همخوانی داشته باشد. اسلام دانش را به مکان یا زمان خاصی محصور نمی‌داند. آیه‌های متعدد قرآن کریم بر اهمیت «تفکر، تدبیر (اندیشه عمیق) و تأمل» در هستی و پدیده‌ها تأکید می‌کنند. این تأکید بر درک عمیق، تحلیل و استنتاج، در مقابل محفوظات صرف اطلاعات، بارویکرد آموزش شخصی‌سازی شده که بر یادگیری فعال، حل مسئله و پرورش تفکر انتقادی تمرکز دارد، کاملاً سازگار است. این دیدگاه‌ها می‌توانند به عنوان مبنای طراحی نظام‌های آموزشی نوین، که نه تنها به انتقال دانش، بلکه به پرورش اندیشه‌های پویا و جست‌وجوگر می‌پردازند، عمل کنند.

ظهور اینترنت پرسرعت، دستگاه‌های هوشمند، سکوها بر خط یادگیری و پیشرفت‌های چشمگیر در حوزه‌هایی مانند هوش مصنوعی، نحوه دسترسی به اطلاعات، تعاملات انسانی و فرایند یادگیری را از اساس متحول کرده است. این تغییرات ضرورت بازنگری عمیق در فلسفه، اهداف، روش‌ها و ابزارهای آموزشی را بیش از پیش نمایان می‌کند.

افق نوین آموزش باتکیه بر ارتباطات

اما آموزش سنتی با وجود قدمت طولانی و نقش انکارناپذیرش در تربیت نسل‌ها، نقاط قوت و ضعف مشخصی دارد که در عصر حاضر ضعف‌های آن بیشتر نمایان می‌شوند.

* نقاط قوت

- / ساختار منظم و چارچوب مشخص؛
- / تعامل چهره‌به‌چهره و پرورش مهارت‌های اجتماعی به خاطر حضور فیزیکی در کلاس درس، که به توسعه مهارت‌های ارتباطی، همکاری و حل اختلاف کمک می‌کند.
- / ایجاد حس اجتماع و هویت مدرسه‌ای به دلیل وجود حس تعلق و هویت مشترک.
- / انضباط و مسئولیت‌پذیری با پیاده‌سازی روال‌های ثابت آموزشی.

* محدودیت‌ها

- / یکپارچگی و توجه نکردن به تفاوت‌های فردی با رویکرد «یک اندازه برای همه» که تفاوت‌های چشمگیر در سبک‌های یادگیری (دیداری، شنیداری، جنبشی)، سرعت یادگیری، علاقه‌ها و هوش‌های چندگانه دانش‌آموزان را نادیده می‌گیرد.
- / محتوای ثابت و انعطاف‌ناپذیری در دنیایی که با سرعت سرسام‌آوری در حال حرکت و تغییر است. این تحجر به منسوخ شدن سریع اطلاعات و انطباق نیافتن آن با نیازهای بازار کار منجر می‌شود.
- / نقش غالب و انحصاری معلم به عنوان تنها منبع نشر دانش و در نتیجه وابستگی دانش‌آموز به معلم و کاهش روحیه جست‌وجوی و خودراهبری.
- / محدودیت‌های میدانی از جمله نیاز به حضور فیزیکی در مکان و زمان مشخص و ایجاد محدودیت برای ساکنان مناطق دورافتاده، افراد دارای ناتوانی جسمی، شاغلان و...
- / نبود دسترسی برابر به منابع، به دلیل تفاوت کیفیت مدرسه‌ها و منابع آموزشی در مناطق گوناگون (شهری و روستایی، مرفه و محروم).
- بر همین اساس و همراه با موج تغییرات نظام اجتماعی و سیاسی، شاهد تغییر در نظام آموزشی هستیم.

* عصر ارتباطات

و آغاز تحول آموزشی

در فراسوی مرزهای کلاس درس، با ورود به عصر ارتباطات و انقلاب دیجیتال، معیارها و ضوابط حاکم بر تمامی جنبه‌های زندگی، از جمله آموزش، دستخوش تغییرات عمیقی شدند. این تحول صرفاً به معنای

صفحه نمایش

ارزو شیخ‌زاده
آموزگار پایه اول دبستان،
کارشناس ارشد روان‌شناسی

افزودن چند ابزار جدید به کلاس درس نیست، بلکه اساساً تغییر ماهیت یادگیری محل مناقشه است.

/ انفجار اطلاعات و دسترسی آزاد، هم‌زمان با ظهور اینترنت به‌عنوان شبکه جهانی اطلاعات، با موتورهای جست‌وجوی قدرتمند، به خودی خود نقش معلم را از منبع انحصاری دانش به راهنما و تسهیلگر مسیر یادگیری تغییر داد.

/ سکوهای برخط یادگیری (ال‌ام‌اس و موک‌ها)، دوره‌های آموزشی گسترده مانند کورسرا، ادکس^۱، یوداسیتی^۲ و آکادمی خان، انقلابی در دسترسی به آموزش با کیفیت ایجاد کرده‌اند که محتوای آموزشی دانشگاه‌های تراز اول جهان را به‌صورت رایگان یا با هزینه کم در اختیار میلیون‌ها نفر قرار داده‌اند.

/ ابزارهای نوین ارتباطی و تعاملات شبکه‌ای مانند دورس‌سنخی (ویدئوکنفرانس)، (مایکروسافت تیمز و زوم)، پیام‌رسان‌ها (بله و شاد و...)، امکان همکاری، بحث و تبادل نظر بین دانش‌آموزان و معلمان را بدون محدودیت مکانی فراهم کرده و زمینه‌ساز شکل‌گیری جامعه‌های یادگیری مجازی با تعاملات دوطرفه و چندطرفه بین افراد شده‌اند.

/ تغییر نقش معلم از انتقال‌دهنده به تسهیلگر، به‌نحوی که در این عصر معلم دیگر تنها منبع دانش نیست، بلکه نقش او به‌راهنما، طراح تجربه یادگیری و تسهیلگر خلاقیت تغییر یافته است تا مهارت‌های تفکر انتقادی و ارزیابی منابع را به دانش‌آموزان بیاموزد و فضایی برای کشف و یادگیری مستقل فراهم آورد.

مفهوم یادگیری مادام‌العمر^۳: با سرعت سرسام‌آور تغییرات فناورانه و نیازهای بازار کار، دیگر نمی‌توان با اتکا به دانش آموخته شده در دوران مدرسه یا دانشگاه، یک عمر حرفه‌ای را با موفقیت طی کرد. افراد باید به‌طور مداوم در حال یادگیری مهارت‌های جدید، به‌روزرسانی دانش خود و انطباق با محیط باشند.

بازآفرینی آموزش سنتی در عصر ارتباطات، فراتر از افزودن صرف چند ابزار دیجیتال به کلاس درس است. این فرایند مستلزم تحول در هدف‌گذاری و نگرش ما به یادگیری و تدریس است. با گذار از مدل‌های بسته انتقال‌دهنده دانش به رویکردهای دانش‌آموزمحور، فناورانه و مهارت‌محور، می‌توانیم نسلی توانمند، خلاق و آماده برای چالش‌های آینده تربیت کنیم. این تحول نیازمند همکاری نزدیک دولت‌ها، مؤسسه‌های آموزشی، معلمان، والدین و خود دانش‌آموزان است تا با بهره‌گیری از ظرفیت عظیم عصر ارتباطات، ساختن آینده‌ای روشن‌تر در حوزه آموزش را نوید دهیم. این بازآفرینی نه تنها یک انتخاب، بلکه ضرورتی برای بقا و پیشرفت در دنیای به‌سرعت در حال تغییر امروز است.

پی‌نوشت‌ها

1. edX
2. Udacity
3. Lifelong Learning

منبع

1. Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster

۲. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). الکافی. ج ۱، ص ۳۰۵. تهران: دارالکتب الإسلامية.

توسعه مهارت‌ها

* چکیده

یادگیری مؤثر و پیشرفت تحصیلی به معنای تسلط بر مفاهیم درسی، توانایی حل مسئله، تفکر انتقادی و خلاقیت است. اما انگیزه دانش آموز در رسیدن به این اهداف نقش بسیار مهمی ایفا می کند. انگیزه نیروی محرکه ای است که پشت هر سفر دانش اندوزی وجود دارد. انگیزه نیروی قدرتمند است که می تواند اشتیاق به یادگیری و توسعه مهارت ها را در دانش آموزان ایجاد کند. این مقاله اهمیت راهکارهای ایجاد انگیزه را در دانش آموزان و تأثیر آن را بر پیشرفت تحصیلی آن ها بررسی می کند. در این مقاله ابتدا انگیزه تعریف و عوامل مؤثر بر آن در دانش آموزان بیان می شود. سپس راهبردهای متعددی برای تقویت انگیزه در دانش آموزان ارائه می شوند؛ از جمله ایجاد محیط یادگیری مثبت، تعیین اهداف واضح، ارائه یادگیری شخصی سازی شده و تشویق به مشارکت فعال. سپس تأثیر انگیزه بر پیشرفت تحصیلی، با تأکید بر حضور و مشارکت بهتر، توسعه شناختی بهبود یافته، افزایش اعتماد به نفس و خودکارآمدی، بهبود مدیریت زمان و عادت مطالعه و موفقیت تحصیلی بلندمدت بررسی می شود.

در نهایت، اهمیت ایجاد انگیزه در دانش آموزان به عنوان یک عامل کلیدی در پیشرفت تحصیلی برجسته تأکید و تأثیر آن بر توانایی دانش آموزان در رشد شخصی و حرفه ای او بیان می شود. به امید اینکه با انتقال راهکارهای ارزشمند ایجاد انگیزه، دانش آموزان بتوانند بهترین نتیجه را در مسیر تحصیلی خود به دست آورند.

رهیافت هایی برای تقویت انگیزه در دانش آموزان

انگیزش

انگیزه دانش آموزان سنگ بنای یادگیری مؤثر است. وقتی دانش آموزان انگیزه دارند، احتمال مشارکت فعال، بهره وری از یادگیری و ایستادگی در برابر چالش ها بیشتر می شود

کلیدواژه ها

پیشرفت تحصیلی، یادگیری شخصی سازی شده، مدیریت زمان

در عصر حاضر، تحصیل و یادگیری از عوامل کلیدی پیشرفت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع شناخته می‌شوند. از این رو، توجه به بهبود روش‌ها و راهکارهایی که به دانش‌آموزان کمک می‌کنند با اشتیاق و انگیزه به یادگیری بپردازند و در تحصیل پیشرفت کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (پیشداد و همکاران، ۱۴۰۰). یادگیری مؤثر و پیشرفت تحصیلی به معنای تسلط بر مفاهیم درسی، توانایی حل مسئله، تفکر انتقادی و خلاقیت است. اما در رسیدن به این اهداف، انگیزه نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. در این مقاله، راهبردهایی که مریمیان و والدین می‌توانند برای نهادینه کردن و حفظ انگیزه در دانش‌آموزان از آن‌ها استفاده کنند، به طور عمیق بررسی می‌شوند.

* اهمیت انگیزه

انگیزه دانش‌آموزان سنگ بنای یادگیری مؤثر است. وقتی دانش‌آموزان انگیزه دارند، احتمال مشارکت فعال، بهره‌وری از یادگیری و ایستادگی در برابر چالش‌ها بیشتر می‌شود (پیشداد و همکاران، ۱۴۰۰). دانش‌آموزان تشویق شده از کنجکاوی، خلاقیت و تفکر انتقادی تجسم بیشتری دارند و این به ایجاد محیطی پویا و جذاب برای یادگیری کمک می‌کند. انگیزه در دانش‌آموزان یکی از عوامل بسیار حائز اهمیت در فرایند یادگیری و پیشرفت تحصیلی آن‌هاست. اهمیت انگیزه در دانش‌آموزان به این دلایل قابل توجه است:

- / ترغیب به تلاش و کوشش: زمانی که دانش‌آموز انگیزه دارد، بیشتر تمایل دارد به مشق‌ها و تمرین‌ها بپردازد و وقت و انرژی لازم را به یادگیری اختصاص دهد.
- / افزایش تمرکز و توجه: دانش‌آموزان با انگیزه، بهتر قادر به تمرکز روی فعالیت‌های یادگیری خواهند بود و از پرت شدن توجه خود جلوگیری می‌کنند.
- / افزایش تحمل در برابر چالش‌ها: آن‌ها ترجیح می‌دهند کوشش کنند در مواجهه با مشکلات ناامید نشوند.
- / تقویت خودپنداره و اعتماد به نفس: وقتی دانش‌آموزان به دستاوردهایشان افتخار می‌کنند و به خود اعتماد دارند، با انگیزه‌تر به فعالیت‌های یادگیری می‌پردازند.
- / تحقق اهداف تحصیلی: دانش‌آموزان با انگیزه بهتر می‌توانند اهداف خود را تعیین کنند و با تمرکز بر آن‌ها به سمت دستاوردهای بزرگ‌تر حرکت کنند.
- / یادگیری پایدار: انگیزه موجب می‌شود دانش‌آموزان به صورت مداوم به یادگیری بپردازند؛ حتی پس از اتمام دوره‌های تحصیلی. آن‌ها به عنوان یادگیرندگان مستمر به دنبال افزایش دانش و مهارت‌های خود خواهند بود (دادفر،

* تجربه‌های انگیزه‌بخشی معلم

دانش‌آموز وقتی به حرف‌های معلمی گوش خواهد داد که آن معلم توانسته باشد در ابتدای کار با او ارتباط خوبی برقرار کند. در این حالت، به دانش‌آموز ثابت شده است که آنچه یاد می‌گیرد برایش مفید است. دانش‌آموز با شوق بیشتری در کلاس حاضر می‌شود و با دقت بیشتری به تدریس معلم گوش می‌دهد و او انگیزه ایجاد می‌شود. ایجاد انگیزه و نشاط در دانش‌آموز کاری است که به تمرین و برنامه‌ریزی منظم معلم نیاز دارد. هدف آموزگاران در کلاس به طور عمده بر انگیزه‌های درونی دانش‌آموزان است. ابتدای سال می‌توان با انواع تشویق‌ها و محبت‌ها رضایت خاطر آن‌ها را فراهم کرد، ولی بعد از مدتی، با تمرکز بر عوامل درونی انگیزش، می‌توان بازده کار را بالاتر برد.

روش‌های معلمان در ایجاد انگیزه و نشاط در دانش‌آموزان متفاوت است، ولی چند روشی که ما پیشنهاد می‌کنیم و امکان به کار بردن آن‌ها در اکثر کلاس‌های درس وجود دارد و رضایت معلم و دانش‌آموزان را فراهم می‌کنند، عبارت‌اند از:

- / برای موفقیت و پیشرفت دانش‌آموزان پاداش تهیه کنید. مثلاً یک بخش از کلاس به عنوان نماینده انتخاب شوند و یک زنگ آزاد داشته باشند.
- / سعی کنید پس از آزمون‌های کتبی و شفاهی، نتایج کار آن‌ها را بگویند و با انواع طرح‌های تشویقی، جایزه‌های نفیس و غیرنفیس تشویقشان کنید.
- / به منظور افزایش حس کفایت، اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری، از آن‌ها بخواهید به دوستان خود آموزش دهند و به آن‌ها مسئولیت‌های گوناگون بدهید.

انگیزه‌بخشی مناسب می‌تواند بر مشارکت و تعامل فعالانه دانش‌آموزان در کلاس درس بیفزاید و نه تنها عملکرد تحصیلی را بهبود بخشد، بلکه اثربخشی فرایند یادگیری را نیز افزایش دهد

* بحث و نتیجه‌گیری

انگیزه به عنوان یک عامل مهم در فرایند یادگیری و پیشرفت تحصیلی، تأثیرات بسیاری بر عملکرد دانش‌آموزان دارد.

انگیزه باعث افزایش تلاش و کوشش، تمرکز و توجه، تحمل بهتر چالش‌ها، حفظ تعهد به اهداف، ارتقای خودپنداره و اعتماد به نفس، یادگیری پایدار، عملکرد بهتر در آزمون‌ها و ارزیابی‌ها، و اشتیاق به یادگیری عمیق می‌شود (حیاتی و مهر و مقدم، ۱۴۰۰).

انگیزش دانش‌آموزان را می‌توان از طریق مجموعه‌ای از راهبردها تقویت کرد. ایجاد اهداف مشخص و معقول، تشویق به تفکر انتقادی، استفاده از روش‌های آموزشی جذاب، ارتقای روابط اجتماعی و تشویق به پرسش‌های پراکنده، تنها بخشی از راهبردهایی هستند که می‌توانند انگیزه دانش‌آموزان را تقویت کنند (Armstrong & Thompson, 2014). انگیزه بخشی

مناسب می‌تواند بر مشارکت و تعامل فعالانه دانش‌آموزان در کلاس درس بیفزاید و نه تنها عملکرد تحصیلی را بهبود بخشد، بلکه اثر بخشی فرایند یادگیری را نیز افزایش دهد. با اجرای راهبردهای مناسب تقویت انگیزه، می‌توان به بهبود مستمر پیشرفت تحصیلی و پیشرفت تجربه تحصیلی دانش‌آموزان کمک کرد. به طور کلی، انگیزه در دانش‌آموزان یک عامل پیچیده است که بر عملکرد تحصیلی تأثیر بسزایی دارد. ترکیب عوامل داخلی مانند علاقه، خودپنداره و اعتقادها با عوامل خارجی مانند حمایت از والدین و محیط یادگیری، به شکل کلی تعیین‌کننده میزان انگیزه و پیشرفت تحصیلی هر دانش‌آموز است (احمدی، ۱۴۰۱).

معلمان و مدرسان با داشتن دیدی عمیق در این باره که دانش‌آموزانشان چه نیازها، علاقه‌ها و اهدافی دارند، می‌توانند راهبردهای انگیزشی مناسبی را پیاده‌سازی کنند. ایجاد محیط یادگیری مثبت، تشویق به خلاقیت و تفکر انتقادی، ارائه بازخورد مثبت و سازنده، و توجه به نیازهای هر دانش‌آموز، به افزایش انگیزش و در نهایت پیشرفت تحصیلی منجر خواهد شد. به عنوان نتیجه، توجه به انگیزش دانش‌آموزان به عنوان یک اولویت اصلی فرایند آموزش و یادگیری باعث خواهد شد تجربه تحصیلی آن‌ها مفرح‌تر و مؤثرتر شود (Pratiwi et al., 2020). با ایجاد ارتباط مثبت و مؤثر با دانش‌آموزان و اجرای راهبردهای تقویت انگیزش، می‌توانیم به آن‌ها کمک کنیم بهره‌وری و موفقیت تحصیلی خود را به حداکثر برسانند و برای آینده خود آماده‌تر شوند. *

میان درس‌ها و مسائل مربوط به زندگی ارتباط برقرار کنید.

با ایجاد جلسه‌های بحث و گفت‌وگو، فرصت تفکر و آگرو اسپس اظهار نظر در جمع را به دانش‌آموزان بدهید.

در روش‌های تدریس، گاهی از دانش‌آموزان بخواهید ارائه درسی داشته باشند و قسمتی از درس را به دوستانشان آموزش دهند.

از تجربه‌های تحصیل و موفقیت‌ها و شکست‌های خود و افراد سرشناس برای آن‌ها مثال بزنید. دانش‌آموزان از شنیدن داستان‌های بامزه و داستان‌های شکست افراد مهم زندگی‌شان، یعنی معلمان خود، استفاده می‌کنند.

سعی کنید پراثرتری و باشوق و لبخند در کلاس حاضر شوید، زیرا شور و اشتیاق مسری است و بچه‌ها معلم با نشاط و پراثرتری را دوست دارند.

در پوشش و لباس خود، از رنگ‌های شاد و طرح‌های زیبا و لباس‌هایی که هیجان و حال خوب شما را انتقال دهند استفاده کنید.

با دقت و حوصله به سؤال‌های دانش‌آموزان پاسخ دهید.

تمام تلاش خود را بکنید که علمتان را به روز نگه دارید. امروزه آشنایی با هوش مصنوعی از اولویت برخوردار است.

شما به عنوان معلم باید بتوانید دانش‌آموزان خود را متقاعد کنید به صحبت‌ها و آموزش‌های شما توجه کنند. یعنی در کلاس فقط معلم و سخنران نباشید، با غرور و تکبر صحبت نکنید و با دانش‌آموزان رابطه‌ای دوسویه و مفید داشته باشید.

وقتی از دانش‌آموزان می‌خواهیم در موارد گوناگون نظرات خود را بگویند، انگیزه آن‌ها برای حضور در کلاس درس و گوش دادن بیشتر می‌شود.

زمانی که از دانش‌آموزان می‌خواهیم درباره یک موضوع درسی تحقیق کنند و نتیجه تحقیق خود را برای هم‌کلاسی‌های خود بخوانند، آن‌ها با هیجان و انگیزه بیشتری مطالب را آماده و تلاش می‌کنند بهترین کار را تحویل دهند.

دادن فرصت مناسب برای کارهای گروهی، کارهای تحقیقاتی و ارائه آن‌ها در کلاس بر شادابی فضای کلاس و ایجاد انگیزه و نشاط در دانش‌آموز می‌افزاید.

یکی دیگر از مواردی که در ایجاد انگیزه و نشاط در دانش‌آموز و یادگیری او اثر دارد، دادن تکلیف‌های گوناگون و تکلیف‌های مهارت‌محور است. یعنی تکلیف باید به گونه‌ای باشد که یادگیری را در دانش‌آموز تثبیت و تعمیق و آن‌ها را برای مهارت‌های اساسی زندگی آماده کند.

انجام انواع مهارت‌ها توسط دانش‌آموزان باعث می‌شود تکلیف از حالت حافظه‌محوری خارج شود و به سمت مهارت‌محوری سوق یابد. انجام تکلیف مهارت‌محور به گفت‌وگوی بهتر و ارتباط پویاتر بین دانش‌آموزان نیز می‌انجامد.

همچنین، بسته به سن و سال دانش‌آموز، نوع ایجاد انگیزه می‌تواند متفاوت باشد. روش ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان دبستانی و دبیرستانی متفاوت است، زیرا هر انسان در دوره‌های گوناگون نیازمند نوع تربیت متفاوتی خواهد بود.

به عنوان معلم پایه ابتدایی در کلاس اول، استفاده از انواع بازی‌های آموزشی مهارت‌محور در هنگام تدریس به ویژه در فارسی، آموزش نشانه‌ها و الفبای فارسی، بر انگیزه دانش‌آموزان می‌افزاید و علاقه آن‌ها را برای یادگیری و گوش دادن به ادامه درس ترغیب می‌کند.

همسو کردن رنگ‌های هنر و فارسی و ساخت انواع کار دستی خلاق در محوریت آموزش و تدریس باعث تحریک انگیزه و یادگیری در دانش‌آموزان می‌شود.

منابع

۱. احمدی، فرامرز (۱۴۰۱). راهبردهای نوین در تقویت انگیزه اولیا و دانش‌آموزان. هفتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در روان‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزش.
۲. پیشداد، موسی؛ محمدی، حسین؛ محمدی و مسلمی‌نیا، امیرحسین (۱۴۰۰). ساختار کلاس، انگیزه دانش‌آموز و پیشرفت تحصیلی. سومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی. شیروان.
۳. حیاتی، مهر؛ آیدا، مقدم؛ خدیجه (۱۴۰۰). ایجاد انگیزه و علاقه‌مند کردن دانش‌آموز به آموزش در کلاس مجازی با رویکرد روان‌شناسی، هشتمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی.
۴. دافر، سحر (۱۴۰۰). مشکل انگیزه‌مندی دانش‌آموزان در کلاس‌های آنلاین و تأثیر آن بر میزان یادگیری آن‌ها. سومین همایش بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی. همدان.

6. Armstrong, S., Brown, S., & Thompson, G. (Eds.). (2014). *Motivating students*. Routledge.

7. Drnyei, Z. (2018). *Motivating students and teachers*. The TESOL encyclopedia of English language teaching, 1-6.

8. Jones, B. D. (2018). *Motivating students by design: Practical strategies for professors*. CreateSpace Independent Publishing Platform.

9. Petty, T. (2014). *Motivating first-generation students to academic success and college completion*. *College Student Journal*, 48(1), 133-041.

10. Pratiwi, D. I., Putri, J., & Suhadi, A. (2020). *SHORT STORY AS A MEDIA FOR MOTIVATING STUDENTS' IMPROVEMENT IN READING*. *Premise: Journal of English Education and Applied Linguistics*, 9(1), 30-14.

فناوری کار و پروژه های

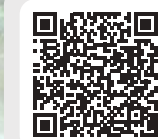
دکتر مختار ذاکری
دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان

کارآمدی عوامل

مقدمه

تلاش مسئولان برای گسترش آموزش فنی و حرفه ای در سطح متوسطه همیشه موفقیت آمیز نبوده است. بسیاری از کشورها که هنوز آموزش فنی و حرفه ای را به عنوان آموزش درجه دوم در نظر می گیرند، تنها دانش آموزانی را تحت پوشش این آموزش ها قرار می دهند که از لحاظ علمی صلاحیت کمتری دارند. بنابراین همواره در جذب دانش آموزان به برنامه های آموزش فنی و حرفه ای در سطح متوسطه با شکست مواجهه بوده اند. این موضوع می تواند به کاهش ثبت نام در آموزش فنی و حرفه ای سطح متوسطه منجر شود. ریشه چنین درکی ممکن است تا اندازه ای در تعصب سنتی یا فرهنگی نسبت به آموزش نظری باشد. با این حال، باید اذعان داشت که چنین دیدگاه های منفی ای تا حدی منعکس کننده واقعیت، مانند فرصت های محدود فارغ التحصیلان آموزش فنی و حرفه ای در به دست آوردن مشاغل شایسته، هستند. بنابراین، تنها با تغییر تصویر ذهنی عموم مردم نسبت به آموزش های فنی و حرفه ای نمی توان بر این دیدگاه های منفی غلبه کرد، بلکه موضوع اساسی بهبود فرصت های شغلی برای دانش آموزان آموزش های فنی و حرفه ای است (خسروی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶-۳۷).

مسائل مرتبط با تدارک آموزش فنی و حرفه ای ممکن است به عنوان موانع گسترش ثبت نام در برنامه آموزش فنی و حرفه ای دیده شوند. به طور آشکار، آموزش های فنی و حرفه ای در اثر نیاز به امکانات تخصصی، تجهیزات و مواد آموزش عملی، نسبت به آموزش عمومی به سرمایه گذاری بیشتری نیاز دارد. با توجه به هزینه بالای تدوین و اجرای دوره های آموزش فنی و حرفه ای، مؤسسه های آموزش فنی و حرفه ای در جاهایی متمرکز می شوند که انتظار دارند ثبت نام متقاضیان تأمین شده باشد. این شرایط موجب دسترسی محدود به آموزش فنی و حرفه ای برای کسانی می شود که در مناطق دوردست یا پراکنده زندگی می کنند یا با مشکل دسترسی به وسایل حمل و نقل مواجه هستند. در چنین مناطقی، معمولاً اولویت دولت ها ساختن مدرسه های ابتدایی (و در صورت وجود

۱۰ مهارت بین المللی ضروری
برای حضور موفق در نظام کسب
و کارهای کارآفرینانه نوین

عکاس: رضا پیرامی

منابع، دایرکردن مدرسه‌های متوسطه سطح پایین تر) است، زیرا گسترش آموزش و پرورش پایه برای تعداد زیادی از دانش‌آموزان ممکن است. در چنین مناطقی، تأسیس مدرسه‌های تخصصی آموزش فنی و حرفه‌ای محدود می‌شود و معمولاً عرضه این آموزش‌ها در مقابل تقاضای بالقوه بزرگ جوانانی که انتظار می‌رود به جای ادامه تحصیل وارد بازار کار بشوند، کم و ناکافی است (رادفر و حمیدی، ۱۳۸۶).

* یافته‌های پژوهش

در این پژوهش چهار سؤال اساسی را تحلیل و بررسی کرده‌ایم.

۱. نقش پروژه‌های کار و فناوری در کسب مهارت‌های علمی دانش‌آموزان متوسطه اول به چه میزان اثربخش بوده است؟
۲. امکانات و زمینه‌های لازم برای ارتقای سطح مهارت دانش‌آموزان در راستای سند تحول بنیادین در مدرسه‌های متوسطه اول کدام‌اند؟
۳. میزان تناسب پروژه‌های کار و فناوری با اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟
۴. دلایل استفاده نکردن دبیران کار و فناوری از کتاب به‌طور کامل و انجام ندادن بعضی از پروژه‌های مهم چیست؟

در خصوص پرسش اول، نتایج نشان داد، به‌طور کلی دو دیدگاه در مورد اثربخشی نقش پروژه‌های کار و فناوری در کسب مهارت‌های علمی فراگیرندگان وجود دارد. در تبیین دیدگاه اول می‌توان گفت، این پروژه‌ها اثربخش واقع شده‌اند، اما مطرح‌کنندگان این دیدگاه در جریان این پژوهش یک شرط را برای این اثربخشی بیان کرده‌اند و آن این است که چنانچه تمام پروژه‌های کتاب با بهره‌گیری از امکانات لازم و کافی به انجام رسد، این پروژه‌ها در رشد مهارت‌های دانش‌آموزی مؤثر می‌افتند.

آنچه از جریان پژوهش استنباط می‌شود، تحقق این شرط در شرایط فعلی نظام تعلیم و تربیت امری آرمانی است. از این رو دیدگاه دوم به واقعیت نزدیک‌تر است. دیدگاه دوم بیانگر این مطلب است که آنچه در شرایط فعلی مدرسه‌ها شاهد هستیم، عدم تحقق کامل اهداف این درس و در نتیجه ناکامل ماندن فرایند شکل‌گیری مهارت‌ها در فراگیرندگان است.

نتایج پرسش دوم نشان داد، برای بهبود کیفیت پروژه‌ها، پنج زمینه علمی فناوری، مالی، اخلاقی، انگیزشی و هنری مورد نیاز است و نظام تعلیم و تربیت و معیار آن باید زمینه تحقق این حوزه‌ها را فراهم کنند تا سطح مهارت فراگیرندگان افزایش یابد. در این بین، بیشترین بسامد و اهمیت به زمینه علمی فناوری مربوط است و زمینه‌های مالی، اخلاقی، انگیزشی

و هنری در درجه‌های بعدی قرار می‌گیرند. مجهز کردن مدرسه‌ها به فناوری‌های روز از جمله رایانه، فراتاب (پروژکتور)، وسایل کار و امکانات کارگاهی، آموزش دبیران مربوط در زمینه‌های علمی و آشنایی با سند تحول بنیادین، شرکت در دوره‌ها و تعامل با سایر همکاران، محتوای نوین آموزشی از جمله بسته‌های آموزشی و کتاب‌های راهنمای معلم، جایگزین‌سازی پروژه‌ها و وسایل متناسب با ظرفیت‌های بومی، برقراری تناسب بین تعداد فراگیرنده با امکانات و همچنین کلاس‌ها، توانمندسازی مدیران در حوزه‌های مدیریت کلاس و به‌کارگیری معلمان متخصص، علاقه‌مند، توانمند و هنر‌جو در این حوزه، بهره‌گیری از امکانات محلی و فراهم کردن زمینه‌های مالی و ایجاد ظرفیت‌های فیزیکی و علمی و تخصصی، تقویت ابعاد اخلاقی، تعهدورزی و سعه‌صدر و برقراری روابط مثبت اجتماعی، همچنین ایجاد انگیزه، زمینه مناسب رشد پروژه‌های علمی کار و فناوری را موجب می‌شوند.

نتایج پرسش سوم بیانگر این بود که چهار ساحت اقتصادی حرفه‌ای، علمی، زیباشناختی و زیست‌بدنی در سند تحول بنیادین به پروژه‌های کار و فناوری مربوط می‌شوند که بیانگر اهمیت این موضوع در این سند بالادستی است. در این بین، بیشترین توجه به حوزه اقتصادی حرفه‌ای است، به این معنا که درس کار و فناوری باید زمینه اشتغال و رونق اقتصادی در جامعه را فراهم کند. از آنجا که پروژه‌ها بر پرورش افراد هنرمند تأکید دارند، بر بعد زیباشناختی در سند تحول تأکید شده است. ساحت علمی، به این معنا که افرادی که این درس را می‌گذرانند، در زمینه علم و فناوری نوین دنیا تبحر یابند، در درجه بعدی اهمیت قرار دارد. همچنین ساحت زیست‌بدنی با تأکید بر مسائلی بهداشتی نیز از تأکیدهای سند تحول در این خصوص است.

نتایج پرسش چهارم نشان داد، چهار مقوله کمبود امکانات، نبود تناسب‌سازی، ضعف علمی و بی‌انگیزگی، موجب شده‌اند دبیران کار و فناوری به‌طور کامل از کتاب مورد نظر استفاده نکنند. در این میان، کمبود امکانات بیشترین بسامد را دارد و مؤلفه‌های نبود تناسب‌سازی، ضعف علمی و بی‌انگیزگی در درجه‌های بعدی قرار دارند. نتایج بیانگر این هستند که کمبود امکانات اجرایی، نداشتن استطاعت مالی خانواده‌ها به دلیل هزینه‌های زیاد این درس، دستیابی دشوار به وسایل مورد نیاز این واحد کاری،

ناهم‌خوانی محتوا با نیازهای فراگیرندگان و جامعه، همچنین اهداف درس و تعداد زیاد فراگیرندگان به نسبت امکانات و فضاها موجود، تسلط نداشتن دبیران مربوطه و ابهام‌های موجود در متن و فعالیت‌های کتاب، همچنین نبود انگیزه کافی در فراگیرندگان و معلمان در این خصوص از دلایل اجرای ناقص این درس هستند.

* پیشنهادهای کاربردی

در خصوص سؤال اول پژوهش پیشنهاد می‌شود، ضمن آگاه‌سازی مسئولان اجرایی از اثربخشی کم کتاب کار و فناوری در شرایط کنونی، امکانات لازم برای پیاده‌سازی تمامی پروژه‌های کار و فناوری با تأمین امکانات لازم و فضاهای کارگاهی، مناسب‌سازی نسبت دبیر، دانش‌آموز و امکانات لازم و مکان آموزشی صورت پذیرد.

در خصوص سؤال دوم پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های متعددی برای آموزش مهارت‌های کار و فناوری و به‌روزرسانی اطلاعات با توجه به شرایط بومی و منطقه‌ای برای دبیران مربوط برگزار شود. همچنین، زمان آموزش این درس زیاد شود و در گزینش دبیران، معیارهای اخلاقی، انگیزشی، هنری، علمی و مهارتی لحاظ شوند.

در خصوص سؤال سوم پیشنهاد می‌شود، آگاه‌سازی لازم در خصوص اهمیت و توجه به مقوله کار و فناوری در سند تحول برای دست‌اندرکاران صورت پذیرد و حتی دوره‌هایی آموزشی برای این منظور طراحی شوند و در پایان دوره‌ها از شرکت‌کنندگان ارزشیابی به عمل آید. در ارتباط با سؤال چهارم پیشنهاد می‌شود با تهیه تجهیزات لازم و فراهم کردن زمینه‌های لازم فعالیت، همچنین کاهش نسبت فراگیرنده به معلم و مناسب‌سازی‌های لازم در خصوص ارتباط پروژه‌ها با شرایط منطقه‌ای، نیازهای فراگیرندگان و جامعه، همچنین تأمین بودجه لازم برای این درس و آگاه‌سازی دبیران مربوطه و کاربست راه‌های انگیزشی برای ایشان در کیفیت بخشی به برنامه‌های مورد نظر این درس، که به‌ویژه در دوره جدید به آن نیاز است، اقدام لازم به عمل آید.

منابع

۱. خسروی، مهوش و همکاران (۱۳۹۳). نقد کتاب کار و فناوری پایه ششم بر اساس هوش‌های چندگانه گاردنر. پژوهش آموزش و پرورش. تهران.
۲. رادفر، شکوفه؛ حمیدی، فریده (۱۳۸۶). راهنمای آموزش مهارت‌های زندگی برای معلمان. پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی. چاپ اول. تهران.

فردریک فروبل در خانواده‌ای متدین در آلمان به دنیا آمد. او تحت نظر پستالوزی، از مربیان بزرگ عصر خود، بهره برد و به آموزش پرداخت. فروبل را «پدر کودکستان» می‌نامند و «باغچه کودکان^۱» او شهرتی فراگیر دارد. بخشی از آثار او عبارت‌اند از: «پرورش آدمی، بازی مادر و سرودهای پرستار، روش‌های پرورش در کودکستان یا تربیت کودکستانی و تربیت همگام بارشد.»

فروبل مانند روسو به پاکی سرشت انسان معتقد بود. او بر این باور بود که از آنجا که فعالیت آزاد و شاد از دیدن جهان همچون یک کل بر می‌خیزد، نخستین کار مربی باید گسترش روابط کودک با محیط باشد. فروبل فلسفه آموزشی خود را در عمل بر دو پایه استوار می‌کند: ۱. هدیه‌ها^۲، ۲. فعالیت‌ها یا مشغولیت‌ها^۳.

فروبل تحت تأثیر تربیت دینی و خانوادگی و فلسفه‌های رایج زمان خود، یعنی ایدئالیسم و رومانسیسم، به نوعی فلسفه وحدت وجودی همه جا خدایی قائل بود. به نظر او جهان تحت تأثیر نیرویی واحد است. فرازهایی برگزیده از سخنان این مربی بزرگ را مرور می‌کنیم:

هر فرد انسانی باید تکامل را از درون خود بخواهد و فعالیت شخصی خود را با قانون ابدی طبیعت هماهنگ کند. یگانه هدف در هر نوع آموزش و پرورش همین است و چیز دیگری نمی‌تواند باشد.

هر امری از جانب خدا و با مشیت او تنظیم شده است. عنصری الهی که در هر چیزی هست، حقیقت آن را تشکیل می‌دهد. مشی و روش تکامل این است که آن حقیقت درونی کامل شود تا خدا در این شکل‌های گذران تجلی کند. هر کودکی با فکر کردن آن «مفهوم واقعی» را به مرحله کمال برساند.

وظیفه مربی این است که هر چه ممکن است استعداد‌های نهفته دانش‌آموز را بیدار و تقویت کند و از خود او کمک بخواهد، نه اینکه سعی کند به او بدهد و در مغز او فرو کند.

کار کودک

بازی

نگاهی به آموزه‌های تربیتی فردریک فروبل
پدر کودکستان و پیشگام آموزش نوین

سرنوشت و کار تمام چیزها در سراسر زندگی این است که جوهر خود را آشکار کنند.

تربیت عبارت است از راهنمایی بشر به سوی وجودی متفکر، عاقل، خودآگاه، پاک، بی آلاش و نماینده آزاد قانون باطنی وحدت خدایی، و علاوه بر آن تعلیم راه‌ها و روش‌های زندگی به او.

به وسیله تربیت باید جوهر بشر بشکند و آشکار شود، به ضمیر آورده شود و خود بشر نیز به مقام اطاعت آزادانه و آگاهانه از اصل اخلاق خدایی که در درون او وجود دارد، ارتقا یابد و در زندگی خود نماینده مختار این اصل شود.

تربیت باید بشر را رهبری و راهنمایی کند به سوی صفت‌هایی که به خودش و در خودش مربوط است.

هدف مواظبت پدر و مادر در محیط خانه و خانواده این است که نیروها و موهبت‌های طبیعی کودک را بیدار کند، توسعه دهد و تشدید کند و تمام اعضا و جوارح فرد را قادر سازد که نیازمندی‌های نیروها و موهبت‌های کودک را بر آورد.

اگر کودکی با کوشش خود به یک چهارم پاسخ خویش دسترسی پیدا کند، با ارزش‌تر و مهم‌تر از آن است که نصف آن را از راه شنیدن و فهمیدن گفته‌های دیگران به دست آورد.

بنابراین، علاج و افعال صحیح خنثا کردن هر تقصیر و حتی شرارتی این است که منشأ خوب و اصلی آن را بیابیم؛ یعنی جنبه خوب و اصلی وجود بشری را که واپس زده و آشفته شده و به سوی تقصیر رهنمون گشته است. سپس این جنبه خوب را مراقبت و تهذیب و آن را

طوری که باید راهبری کنیم. بنابراین، تقصیر سرانجام از بین می‌رود؛ گو اینکه کوششی سخت علیه عادت باشد، نه علیه شرارت ذاتی در بشر، و حصول سریع و مطمئن این امر از این لحاظ است که خود بشر مایل به ترک تقصیر است، زیرا بشر خوبی را بر بدی ترجیح می‌دهد.

کودک - کودک تو، ای پدر - هر جا که باشی، به هر کجا که بروی و هر کاری که بکنی، از تو پیروی می‌کند. او را با خشونت از خود مران. درباره پرسش‌های مکرر او بی‌قراری نشان مده. هر واژه خشن و بیزارکننده جوانه و شاخه‌ای از درخت زندگی او را می‌شکند، ولی در هر حال بدو بیش از آن چیزی نگو که خود او می‌تواند بدون گفته‌های تو آن را بیابد.

ای ملکوت خدا (آدمی)، تو نخست خود را جست و جو کن. این است تحقق روح خدایی در زندگی تو و از راه زندگی تو، و هر چه را که زندگی فانی تو لازم داشته باشد، به درون تو اضافه خواهد شد.

مبدأ هر فعالیت ذهنی در کودک باید نیروزا و صحیح باشد، منشأ آن صاف و روشن و تراونده دائم، مسیرش ساده و معین، هدفش ثابت، روشن، زنده و زندگی بخش، ارتقادهنده، در خور کوشش، در خور سرنوشت و مأموریت بشر و در خور طبیعت اصلی او باشد و وسایل بسط و خودنمایی کامل آن را فراهم کند.

در جمع‌بندی نظرگاه فروبل می‌توان گفت: کودک سازنده، خلاق و ایجادکننده خلق می‌شود و با ساختن و ایجاد کردن روبه‌تکامل می‌رود. به عقیده فروبل، کودک هم به خانواده و هم به جامعه وابسته است. او به بازی کودک، به عنوان بنیادی‌ترین محور تربیت، تأکید کرده و کار او را بازی نامیده است.

تربیت به نظر فروبل به یگانگی خانواده بسته است. مهم‌ترین فضیلت مادر نجابت است، در حالی که وظیفه پدر راهنمایی خردمندانه است.

آموزش باید با بازی (عملی که هدفی و رای خود ندارد) همراه باشد. او معتقد است، یکی از صفات پروردگار صفت خلاقه اوست. خدا خلق می‌کند و مدام عمل خلقت در کار است. چون خدا انسان را به صورت خود آفریده است، ما هم باید مانند خدا «عمل» کنیم. هر کسی که بخواهد به وجود خداوند متعال پی ببرد، باید کار کند.

آرمان‌های فروبل بر ایمان عمیق مذهبی قرار داشت. او می‌گوید، آرمان‌های روحانی غیرقابل توصیف‌اند و فقط باید به شهود در آیند.

به نظر فروبل، تربیت اخلاقی ما با معاشرت تقویت می‌شود. بازی‌ها اهمیت شایانی دارند. وقتی کودکی بازی می‌کند، طبیعت باطنی خود را آشکار می‌سازد و در عین حال زمینه‌های اجتماعی شدن در او رشد می‌کنند. در نگاه فروبل، سرشت و نهاد پاک کودک (آدمی) اساس و بنیان تمامی فعالیت‌های تعلیم و تربیتی است. این سرشت در بردارنده قوانین و احکامی است که امکان نیک‌بختی و سعادت فرد را رقم می‌زنند.

تحول و تکامل هر فرد بر چیزی مبتنی است که در درون او تعبیه شده است و این ذخیره به تنهایی برای هدایت و تربیت کفایت می‌کند.

بیدارسازی و به‌فعلیت رساندن درونیات و استعدادهاى نهفته در وجود کودک، وظیفه اصلی مربی و معلم است و آشکارگی و نمایان‌سازی این ذخیره الهی اصلی‌ترین کار مربیان است. در این میان، فاعلیت و عاملیت کودک حائز اهمیت فراوان است. اوست که تربیت و هدایت خود را فعالانه دنبال می‌کند. در نظرگاه فروبل، خانواده منشأ بسیاری از خیرات و هدایت‌هاست. خانواده یگانه و منسجم، کودکانی خلاق و تربیت‌شده به جامعه ارزانی می‌دارند.

وظیفه مربی این است که هر چه ممکن است استعدادهاى نهفته دانش آموز را بیدار و تقویت کند و از خود او کمک بخواند، نه اینکه سعی کند به او بدهد و در مغز او فرو کند

پی‌نوشت‌ها

1. Kindergarten
2. Gifts
3. Occupations

منابع

۱. کاردان، محمد علی (۱۳۸۱). سیر آرای تربیتی در غرب. انتشارات سمت.
۲. مایر، فردریک (۱۳۷۴). تاریخ اندیشه‌های تربیتی (ج ۱ و ۲). ترجمه علی اصغر فیاض. انتشارات سمت.
۳. شاتو، ژان (۱۳۷۶). مربیان بزرگ. ترجمه غلامحسین شکوهی. انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. چاپ چهارم.
4. Armytage, w. h. g (1959). Friedrich Froebel. "A centennial Appreciation". History Of education journal, 10, no ¼, tenth anniversary issue, pp. 81-87.

دکتر عبدالامیر گیلک
پژوهشگر تعلیم و تربیت

❁ نقش پنهان اما حیاتی معده:

خدمتگزاری که بدن را می چرخاند!

بدن انسان پیچیده ترین و منظم ترین سازمان عالم خلقت است؛ سازمانی با هزاران عضو، شبکه و سامانه، که هر کدام نقشی خاص دارند؛ از تصمیم سازان کلان گرفته تا مجریان اجرایی و نیروهای خدماتی. اگر این سازمان را به یک مدرسه یا اداره پویا تشبیه کنیم، می توان قلب، مغز و کبد را به مدیر، معاون آموزشی و مالی، یا اعضای شورای سیاست گذار تشبیه کرد. اما پرسش اینجاست: آیا مدیر مدرسه می تواند بدون خدمات پشتیبانی، حتی یک روز به درستی فعالیت کند؟

در همین ساختار، معده و دستگاه گوارش را می توان به نیروهای خدماتی و پشتیبانی تشبیه کرد؛ همان هایی که صبح پیش از همه می آیند و در سکوت می مانند، ولی اگر یک روز نیایند، همه چیز مختل می شود. زنگ ها به صدا در نمی آیند، کلاس ها تمیز نمی شوند، غذا به موقع نمی رسد و حتی دفتر مدیر هم در آشوب خواهد بود.

اسداله زارع
پژوهشگر طب سنتی

آشنایی با
شگفتی های
جهاز هاضمه

فرا تر

از

سوخت رسان

* معده: آشپزخانه وجود و مرکز پشتیبانی کل بدن

در طب سنتی ایرانی اسلامی، معده جایگاهی بس عظیم دارد. بزرگان طب گفته اند: «المعدة بيت كل داء والحمية رأس كل دواء»: معده خانه هر بیماری و پرهیز سر هر درمان است. در واقع، سلامت قلب، مغز و کبد به کیفیت عملکرد معده وابسته است. وقتی غذا به درستی هضم نشود، مواد زائد در بدن انباشته می شوند و مزاج ها به هم می ریزند. نتیجه آنکه مغز دچار کندی، قلب دچار ناآرامی و کبد دچار ضعف می شود.

* تأثیر عملکرد معده بر اعضای رئیسه

قلب (مدیر کل احساس و حرکت): وقتی غذا سنگین یا بد هضم باشد، به قلب فشار می آید. نفخ، ترش کردن و حتی تپش قلب از نشانه های همین ارتباط پنهان هستند. مغز (مرکز تصمیم و فکر): مغزی که مواد خام و ناپخته از معده دریافت کند، کند، سنگین و بی تمرکز می شود. خواب آلودگی بعد از غذا یا ناتوانی در تمرکز نشانه ضعف هضم است. کبد (پالاینده و تحلیلگر مواد): اگر معده مواد غذایی را ناقص هضم کند، کبد باید زحمت مضاعف بکشد. با گذشت زمان، کبد خسته و بیمار می شود؛ شروعی برای بسیاری از بیماری های خونی و پوستی.

* مقایسه مدیریتی: قدرت نیروهای خدماتی در ادارۀ کل بدن

در مدرسه ای که خدمات آن دچار اختلال باشد، کلاس ها بی نظم، تغذیه ناقص و ذهن معلم و دانش آموز آشفته می شود. همین گونه است معده در بدن. هر چند در ظاهر پایین ترین عضو است، ولی پایه پایداری کل اندام است. اگر این خدمتگزار خاموش دچار اختلال شود، مدیران ارشد، یعنی قلب، مغز و کبد، ز زمین گیر خواهند شد.

* راهکارهای حفظ سلامت معده از نگاه طب ایرانی اسلامی

پس از شناخت جایگاه مهم معده به عنوان «نیروی کلیدی خدماتی» در سازمان بدن، حال باید بدانیم چگونه می توان این خدمتگزار را سالم نگه داشت تا کارایی قلب، مغز و کبد تضمین شود. در مکتب طب سنتی ایرانی، پیشگیری بر درمان مقدم است و در رأس پیشگیری، پرهیز و تغذیه صحیح قرار دارد.

/ نظم در وعده های غذایی

وعده ها باید در ساعت های مشخص و با فاصله های منظم خورده شوند. پرخوری، دیر خوری و وعده های نامنظم، دشمن معده اند. البته بهترین زمان غذا خوردن زمانی است که واقعا گرسنه اید، نه صرفاً به خاطر ساعت یا عادت.

/ آرام خوردن و خوب جویدن

لقمه های بزرگ، بلعیدن سریع و صحبت کردن هنگام خوردن غذا، باعث ضعف هضم و تولید بخارهای ناسالم می شود. دهان مرحله اول هضم است. هر چه بیشتر بجوید، معده کمتر خسته می شود.

/ پرهیز از مخلوط خواری

خوردن چند نوع غذا با هم (مثلاً میوه با غذا، ماست با ماهی، شیر با غذاهای گوشتی) باعث ایجاد سوء هاضمه و خلط های ناسالم می شود. غذا بهتر است ساده، سبک و تک مزه باشد.

/ نوشیدن آب در هنگام غذا

نوشیدن آب سرد یا زیاد، به خصوص وسط یا بلافاصله بعد از غذا، حرارت معده را خاموش می کند. اگر عطش دارید، نیم ساعت قبل یا یک ساعت و نیم تا دو ساعت بعد از غذا آب بنوشید.

/ شروع و پایان وعده غذایی با کمی نمک

طبق سنت اسلامی، شروع و پایان غذا با نمک طبیعی، معده را قوی و ضد نفخ می کند.

/ پرهیز از خوردن غذاهای بسیار سرد، سنگین و کارخانه ای

لبنیات سرد، نوشیدنی های یخ، غذاهای فوری، نوشابه، سوسیس، کالباس و غذاهای صنعتی حرارت طبیعی معده را خاموش می کنند و موجب نفخ، ترش کردن و اختلال در عملکرد اعضای اصلی بدن می شوند.

/ آرامش روان و خوردن غذا با طیب خاطر

اضطراب، عجله و تنش در هنگام غذا خوردن، موجب سوء هاضمه می شود. غذا باید با آرامش، در محیطی دل نشین و باشکرگزاری صرف شود.

/ شب خواری نکردن

خوردن غذا نزدیک خواب، باعث انباشته شدن مواد خام در معده می شود و به مغز فشار وارد می کند. بهترین فاصله بین شام تا خواب، حداقل دو ساعت است.

* نتیجه گیری

برای معلمان عزیز

همان طور که هر مدرسه منظم به نیروهای خدماتی خوش برخورد، وظیفه شناس و حرفه ای نیاز دارد، بدن شما نیز نیاز دارد با معده خود مهربان باشید و از آن به درستی مراقبت کنید. در کلاس زندگی کسی موفق تر است که غذای سالم بخورد، به موقع بخورد، درست بخورد و مهم تر از همه با نیت خوب و آرامش بخورد.

در مدرسه ای که خدمات آن دچار اختلال باشد، کلاس ها بی نظم، تغذیه ناقص و ذهن معلم و دانش آموز آشفته می شود. همین گونه است معده در بدن. هر چند در ظاهر پایین ترین عضو است، ولی پایه پایداری کل اندام است

منابع

۱. ابوعلی سینا، شیخ الرئیس. (۱۳۷۷). قانون در طب. ترجمه دکتر محمود مؤمنی، دانشگاه تهران، تهران.
۲. رازی، زکریا. (۱۳۶۲). الحاوی فی الطب. تصحیح دکتر محمود حسینی، دانشگاه تهران، تهران.
۳. محمد حسن بابایی. (۱۳۹۵). طب النبوی (ص) «گردآوری احادیث طبی پیامبر اکرم (ص)». دانشگاه تهران، تهران.

در چشم انداز
سند تحول بنیادین
آموزش و پرورش

مدیران دهام چهار

مونس بازکی
دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی

بی شک آموزش و پرورش عامل توسعه و پیشرفت کشورها محسوب می شود و در ارتقای سطح فرهنگ جامعه تأثیرگذاری شگرفی دارد. مدرسه پویا، کارآمد و تراز سند تحول بنیادین، به معلمی نیاز دارد که پویا، کارآمد و تراز سند تحول بنیادین باشد. از برنامه ها و فعالیت های وزارت آموزش و پرورش مشخص است که از ابتدای دهه دوم تصویب اسناد تحولی، تأکید بسیاری بر «مدرسه تراز سند تحول بنیادین» می شود، چراکه در اسناد تحولی، مدرسه «کانون» اصلی تحول در آموزش و پرورش است. پرسش اصلی این است که نقطه شروع و کانون اصلی تحول در مدرسه کجاست؟ تحولات عصری و لزوم هماهنگی نظام های آموزشی با تحولات آینده سبب شده

است که کشورهای جهان در برنامه‌های تربیت معلم کشورشان تغییراتی ایجاد و نقص‌های موجود را برطرف کنند.

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در تکریم شخصیت و جایگاه معلم تراز انقلاب اسلامی می‌فرماید: «یک کشور اگر بخواهد به سرفرازی برسد، به رفاه و غنا برسد، به علم و تفقه علمی منتهی شود، اگر بخواهد مردم شجاع، آزاده، فهمیده، عاقل، خردمند و متفکر تحویل جامعه بشری دهد، باید این زیرساخت اصلی را درست کند؛ زیرساخت تعلیم دوران کودکی و نوجوانی. این، شأن معلم است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۳/۱۵).

«کارآمد» به معنای کسی یا چیزی است که کارها را به خوبی و با اثربخشی انجام می‌دهد. به عبارت دیگر، فرد یا وسیله‌ای که توانایی انجام وظیفه‌های خود را به بهترین شکل ممکن دارد و نتایج مطلوبی به بار می‌آورد، معلمی که عملکرد امروزش بهتر از دیروز باشد و همواره در عرصه پیچیده تعلیم و تربیت و در صحنه کلاس با انگیزه، پراورزی، فعال و خلاق ظاهر شود، می‌تواند کارآمد نیز باشد. معلم در تحقق هدف‌های مورد نظر نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و می‌تواند نیازهای اساسی دانش‌آموزان را در عصر حاضر به خوبی بشناسد و عملکرد خود را برای تأمین این نیازها روز به روز ارتقا بخشد.

معلمی که هیچ‌گاه وضع موجود را وضع مطلوب تلقی نمی‌کند و در هیچ زمانی به وضع موجود قانع و راضی نیست، می‌تواند نواندیش و تحول‌خواه باشد و آمادگی و صلاحیت لازم را برای اعمال تغییرات ضروری داشته باشد. در همه جوامع معلم به عنوان یکی از ارکان مهم تعلیم و تربیت شناخته می‌شود. طبق آیات و روایات متعدد، جایگاه بسیار رفیعی برای معلم ذکر شده و مسئولیت خطیری برای او در نظر گرفته شده است. پایه اصلی تمدن نوین اسلامی نیز، در نگاه رهبری معظم انقلاب، تربیت انسان‌هایی با ویژگی‌هایی همچون خردورزی، ابتکار و شجاعت است که معلم باید آن‌ها را تربیت کند. بنابراین راه رسیدن به تمدن نوین اسلامی تربیت معلم کارآمد و تراز سند تحول است (مقیمی، ۱۴۰۰).

یکی از زیرنظام‌های مهم سند تحول بنیادین، زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی است که به واسطه اهمیت آن می‌توان گفت صدر زیرنظام هاست. آن چنان که لو (۱۳۰۲) معتقد است، مراکز تربیت معلم، از عهده تربیت معلمان که دارای توانایی علمی و آمادگی لازم برای تدریس و مدیریت کلاس درس و آگاهی نسبت به مواد درسی و اوضاع و احوال دانش‌آموزان باشند، بر نمی‌آیند (مرعشی، ۱۳۹۷).

در اسناد تحولی، بر کارآمدی نقش معلم در مدرسه و جامعه تأکید شده است. معلم کارآمد می‌باید چنین چرخش‌هایی را تجربه کند: «از معلم به عنوان انتقال‌دهنده دانش» به «معلم به عنوان مربی و اسوه تربیتی و سازمان‌دهنده فرصت‌های تربیتی متنوع»، یا: از «معلم به عنوان مجری تصمیم‌های اداری» به «معلم به عنوان شخصیتی علمی و تربیتی». این تغییر نگاه می‌طلبد که مراجع ذی‌ربط در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های کلان منابع انسانی تحولات عمیقی به وجود آورند.

مربیان و معلمان مجموعه‌ای از افراد نسبتاً رشد یافته، دلسوز و خیرخواه هستند که به لحاظ کسب شایستگی‌های فردی و جمعی، و تحقق مراتب قابل توجهی از حیات طیبه در وجود خویش، مسئولیت سنگین کمک به

هدایت دیگران و زمینه‌سازی برای رشد و تحول وجودی افراد دیگر را، در راستای شکل‌گیری و پیشرفت مداوم جامعه صالح بر عهده گرفته‌اند (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).

با این حال، برای معلم کارآمد یا همان معلم تراز سند تحول بنیادین می‌توان فهرستی از شاخص‌ها تهیه کرد که در ادامه به پنج مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

مهم‌ترین شاخص برای معلم کارآمد نقش هدایتگری و الگوی معلم به عنوان اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور است. معلم برای تحقق و عملیاتی کردن آنچه که از دانش‌آموزان انتظار دارند، اولاً خود باید از نظر رفتاری الگوی مناسبی برای دانش‌آموزان باشد و ثانیاً در حین تدریس درس‌هایی مانند فارسی، علوم، ریاضی، مطالعات اجتماعی و... با اتخاذ رویکرد برنامه‌دستی تلفیقی، همسو با معلمان قرآن و مریبان تربیتی، در راستای توسعه فرهنگ و معارف اسلامی گام‌های ارزشمندی بردارد.

معلم تراز سند تحول بنیادین صرفاً معلم ریاضی و علوم نیست، بلکه در یک نگاه جامع، در حوزه‌های متفاوتی مربی است. برای مثال معلم ریاضی، معلم اخلاق و رفتار دانش‌آموزان نیز هست و معلم علوم هم می‌تواند انگیزه دانش‌آموزان را از طریق کاوشگری و تلاش مداوم برای یافتن پاسخ پرسش‌هایی درباره پدیده‌های علمی مرتبط با جهان هستی، و وقایع و روابط میان آن‌ها شکوفاسازد و از این طریق اعتقادات مذهبی دانش‌آموزان را تقویت کند.

شاخص دیگر ایجاد پیوند بین فرصت‌های تربیتی با تجربه‌های واقعی است. تجربه‌ها و فرصت‌های یادگیری تربیتی که در مدرسه توسط معلمان فراهم می‌شوند، می‌باید بر ادراکات و مواجهه‌های دانش‌آموزان با محیط واقعی زیست آن‌ها منطبق باشد. بنابراین لازم است معلم و مربی تاجایی که امکان دارد، فرصت‌ها را منطبق با زندگی واقعی و شرایط رشدی دانش‌آموزان فراهم کنند. همچنین انعطاف‌پذیری برنامه‌ای باید بر اساس تفاوت‌های فردی تنظیم شود. توجه به الگوهای رشد متر بیان و تدریجی بودن تغییرات، همراه با توجه به ویژگی‌های مشترک و متفاوت متر بیان، امکانی برای برقراری عدالت تربیتی است. با این همه عدالت تربیتی ممکن است در مورد خصیصه‌های مشترک یادر مورد الگوهای مشابه تغییرات با تساوی و تشابه فرصت‌های تربیتی فراهم باشد. تمامی این اقدامات توسط مربیان و همیاران صورت می‌پذیرند.

شاخص دیگر برای معلمان تراز سند تحول (یا کارآمد) فراهم آوردن زمینه‌هایی برای مشارکت دانش‌آموزان در ارزشیابی است که در یادگیری آن‌ها

مهم‌ترین شاخص برای معلم کارآمد نقش هدایتگری و الگوی معلم به عنوان اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور است

یادها و خاطره‌ها

دکتر لیلا میرزایی
دانش آموخته فلسفه تعلیم و تربیت

تأثیر مثبت دارد. معلمان کارآمد در افزایش مهارت‌های تفکر و استدلال شاگردان خود می‌کوشند و آن‌ها را به مرحله تفکر سوق می‌دهند؛ به طوری که دانش‌آموزان به مدرسه محدود نخواهند شد. معلمان کارآمد بعد از ارزشیابی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، به آنان بازخوردهای اصلاحی و سازنده ارائه می‌کنند؛ یعنی در مرحله اول نقاط قوت دانش‌آموز منعکس می‌شوند و در مرحله دوم نقاط ضعف دانش‌آموز مورد شناسایی و بررسی قرار می‌گیرد. در مرحله سوم نیز توصیه‌ها و راهکارهای لازم برای افزایش نقاط قوت و کاهش یا رفع نقاط ضعف به وی ارائه می‌شود.

بدیهی است معلم کارآمد و محبوب (برای حفظ شأن و کرامت انسانی دانش‌آموزان و تقویت خودپنداره مثبت آنان، از به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزشیابی اضطراب‌آور و مایوس‌کننده، پرهیز می‌کند (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱).

معلم کارآمد فراگیرندگان را با مسئله‌های تفکربرانگیز مواجه و به اندیشیدن ترغیب می‌کند. برای چنین معلمی فرایند تفکر و اندیشه‌ورزی اهمیت دارد، نه محصول تفکر. اینکه دانش‌آموز بیندیشد مهم است، نه آنکه اندیشیدن دانش‌آموز الزاماً به ارائه پاسخ درست یک سؤال درسی بینجامد. اصرار بر ارائه پاسخ‌های درست، مانع تفکر دانش‌آموز است و لذا رساندن دانش‌آموز به مرز خودباوری و خودیادگیری و کمک به اینکه دانش‌آموز خود سازنده یادگیری خویش باشد، او را وادار می‌کند که تجربه کند، بیندیشد، به جست‌وجو دست بزند، پرسشگری کند و...؛ آن‌هم بدون هیچ‌گونه اضطراب و نگرانی از نتیجه آن.

محیط یادگیری دانش‌آموز باید به گونه‌ای باشد که او را به خطاپذیری تشویق کند نه خطاگریزی. ترس از خطا کردن مانع خلاقیت دانش‌آموز است. دانش‌آموز در کلاسی که احساس امنیت و آرامش می‌کند، بهتر می‌اندیشد تا در فضایی که در آن احساس خفقان و ناامنی می‌کند. معلم محبوب به دانش‌آموزان فرصت تفکر، تحقیق و پرسشگری می‌دهد؛ بدون آنکه در باره نتیجه و پیامد این امور به قضاوت بنشیند. معلم کارآمد شرایطی را مهیا می‌کند که دانش‌آموز در موقعیت یادگیری قرار گیرد. تدریس او «رادیویی» نیست که دانش‌آموز مجبور باشد فقط از راه گوش یاد بگیرد. تدریس او «تلویزیونی» هم نیست که دانش‌آموز فقط از راه چشم بخواند یاد بگیرد. در صحنه کلاس معلم باز یگر نیست و دانش‌آموزان صرفاً تماشاکننده این صحنه. معلم کارگردان و پشت صحنه از نظرها پنهان است. کسی که روی صحنه نقش ایفا می‌کند، دانش‌آموز است. *

* السلام علیک یا بنت امیر المؤمنین (ع)،

السلام علیک یا زینب کبری (س)

ولادت اسوه صبر و مفسر کربلا، حضرت زینب کبری (س)، و روز پرستار مبارک!

حضرت زینب (س) عصاره‌ای از علم، شهامت، صبر و هدایت است. او پس از کربلا نه تنها پرچم حقیقت را برافراشت، بلکه با وجود داغ‌های جانکاه، اسلام را از خطر تحریف نجات داد. سالروز میلاد مبارکش زمان مغتنمی است برای تیریک به پرستاران گران‌قدر ایران زمین.

منابع

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین جمهوری اسلامی ایران.
۲. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران.
۳. مرعشی، سیده زهرا (۱۳۹۷). «خصوصیات معلم در تراز انقلاب». چهارمین کنفرانس علوم انسانی و آموزش و پرورش، تهران.
۴. مقیمی، معصومه (۱۴۰۰). «ارائه مدل تربیت معلم تمدن‌ساز بر مبنای نظریه داده‌بنیاد». همایش ملی بیانیه گام دوم انقلاب، نقش دانشگاه فرهنگیان در ایجاد تمدن نوین اسلامی ایران. دانشگاه فرهنگیان، تهران.
۵. نیکزاد، مریم و عزیزی نژاد، بهاره (۱۳۹۹). «ارزیابی کیفیت طرح تدبیر مدیران بر اساس الگوی سیپ و تأثیر آن بر ارتقای عملکرد مدیریت در مدارس ابتدایی ناحیه یک شهر ارومیه در سال تحصیلی ۱۳۹۸». دومین کنفرانس ملی یافته‌های نوین یاددهی-یادگیری در دوره ابتدایی، بندرعباس.

* شهید محمد حسین فهمیده،

نماد ایثار و آگاهی در نوجوانی

شهید محمد حسین فهمیده یکی از درخشان‌ترین چهره‌های دفاع مقدس است که نامش با فداکاری، ایمان و آگاهی عجین شده است. او در سن ۱۳ سالگی با تصمیمی آگاهانه و بر پایه ایمان، جان خود را فدای حفظ اسلام و میهن کرد و به یکی از نمادهای جاویدان ایثار نوجوانان ایرانی تبدیل شد. روز ۸ آبان به مناسبت شهادت ایشان به عنوان روز نوجوان و بسیج دانش‌آموزی ثبت شده است. این روز نمادی از نقش‌آفرینی نسل جوان در تحولات بزرگ اجتماعی و دفاعی کشور محسوب می‌شود (مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۴۰۰).

* شهادت دخت گرامی پیامبر اکرم (ص)،

حضرت فاطمه (س)، تسلیت باد!

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «فاطمه بضعه منی، فمن اغضبها فقد اغضبنی»: فاطمه پاره تن من است. پس هر که او را برنجاند، مرا برنجاند است (شیخ صدوق، الخصال، حدیث ۵۸۰).

ماه آبان تقویم

۱ آبان / سالروز شهادت آیت الله حاج سید مصطفی خمینی؛
روز آمار و برنامه ریزی؛ بزرگداشت ابوالفضل بیهقی

۵ آبان / ولادت حضرت زینب (س) و روز پرستار

۸ آبان / شهادت محمد حسین فهمیده و روز نوجوان و بسیج دانش آموزی؛ روز پدافند غیر عامل

۱۰ آبان / شهادت اولین شهید محراب، آیت الله قاضی طباطبایی

۱۳ آبان / شهادت حضرت فاطمه (س)، به روایتی؛
تسخیر لانه جاسوسی آمریکا؛ روز ملی مبارزه با استکبار جهانی؛ روز دانش آموز

۱۴ آبان / روز فرهنگ عمومی

۱۵ آبان / ولادت حضرت امام سجاد (ع)، به روایتی

۱۸ آبان / روز کیفیت

۱۹ آبان / روز جهانی علم در خدمت صلح و توسعه

۲۴ آبان / روز کتاب و کتاب خوانی و کتابدار؛
بزرگداشت آیت الله علامه سید محمد حسین طباطبایی

۲۶ آبان / سالروز آزادسازی سوسنگرد

۳۰ آبان / روز حکمت و فلسفه؛ بزرگداشت ابونصر فارابی

* هر کتاب پنجره‌ای به دنیای تازه است: پنجره را باز کنیم.

۲۴ آبان روز کتاب و کتاب خوانی را گرامی می‌داریم. کتاب جادویی ترین دوست دنیاست؛ بی صدا حرف می‌زند، اما عمیق یاد می‌دهد. با هر صفحه‌ای که می‌خوانیم، دنیایی تازه را کشف می‌کنیم و ذهنمان روشن تر و قلبمان مهربان تر می‌شود. *

فاطمه (س)، چراغ فروزان خانه نبوت، که در تاریکی‌های دنیا پرتو امید و مهربانی می‌افروخت. گل یاس خاندان پیامبر (ص) و گل سرسید بانوان عالم؛ بانویی که عطر ایمان و صبرش جاودانه است. حضرت فاطمه (س) نه تنها دختر پیامبر (ص)، بلکه مادر مهربانی‌ها و مظهر پاکی و فداکاری است. حضرت فاطمه (س)، دختر گرامی پیامبر اکرم (ص)، پس از وفات پدر بزرگوارش در سال ۱۱ هجری قمری با مشکلات و فشارهای فراوانی روبه‌رو شدند. روایت‌های متعددی از شیعه و اهل سنت به وقوع ظلم و جفانسیبت به ایشان، پس از رحلت پیامبر (ص)، اشاره کرده‌اند که بر ایشان به شدت تأثیر گذاشت. شیخ مفید نیز در کتاب «الارشاد» بیان می‌کند که پس از پیامبر (ص) فشارهای سیاسی و اجتماعی علیه حضرت فاطمه (س) آغاز شد (شیخ مفید، ۴۱۱ ق: ۱۵۰).

* ۱۳ آبان روز دانش آموز را به دانش آموزان عزیز تبریک عرض می‌کنیم

هر ساله روز دانش آموز در ایران در ۱۳ آبان برگزار می‌شود و یادآور وقایع مهمی در تاریخ معاصر کشور است. این روز به مناسبت قیام دانش آموزان و دانشجویان در سال ۱۳۵۸ علیه حکومت شاه و دخالت‌های آمریکا چنین نام‌گذاری شده است. در این روز تعدادی از دانش آموزان و دانشجویان به دست نیروهای امنیتی رژیم پهلوی شهید شدند. به همین دلیل، ۱۳ آبان به عنوان روز دانش آموز گرامی داشته می‌شود (پیرنیا، ۱۴۰۳: ۲۲۰). تسخیر لانه جاسوسی آمریکا از اتفاقات مهم دیگر در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ است.

منابع

۱. شیخ مفید (۴۱۱ ق). الارشاد. جلد اول.
۲. حسن پیرنیا (۱۴۰۳) تاریخ معاصر ایران. چاپ سوم. نگاه. تهران.

پدیده‌ها

جوان

دیده

بداند!

ویژه پسران

مؤلف: رضا فرهادیان

سال انتشار: ۱۴۰۰

ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

این قسمت شامل بررسی تغییرات عاطفی، شکل‌گیری شخصیت، شکل‌گیری احساس پیچیده و همچنین چالش‌هایی هویتی است که جوانان در این دوره با آن‌ها روبرو هستند. پرسش اساسی «من کیستم؟» به عنوان محور اصلی این تحولات روانی مطرح می‌شود و نویسنده می‌کوشد با ارائهٔ چارچوب‌های فکری و راهکارهای عملی یافتن پاسخ صحیح، به جوانان کمک کند. یکی از جنبه‌های برجسته کتاب، تأکید بر «اهمیت راهنمایی مریمان اولیا» است.

جوانان در این دوره نیازمند راهنمایی‌های دلسوزانه و عالمانه هستند تا بتوانند از لغزش‌ها اجتناب و مسیر رشد را با موفقیت طی کنند. این راهنمایی‌ها شامل آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت اعتماد به نفس و ایجاد دیدگاهی مثبت نسبت به آینده می‌شوند. کتاب به «نخستین گام‌ها» در مسیر خودسازی و اجتماعی شدن می‌پردازد و بر اهمیت انتخاب‌های درست در مراحل اولیهٔ زندگی تأکید می‌کند. این انتخاب‌ها می‌توانند شامل نحوه گذران اوقات فراغت، انتخاب ارزش‌ها، دوستان، و شکل‌گیری نگرش نسبت به مسائل گوناگون باشد. *

این کتاب که به عنوان راهنمای جامع پسران در دوران پرتلاطم نوجوانی و جوانی تدوین شده، تا به حال به چاپ چهارم رسیده است. نویسنده با درک عمیق نیازها و چالش‌های این گروه سنی، به تفصیل به مسائل کلیدی رشد، تحول و هویت‌یابی می‌پردازد و پسران را در پیمودن مسیر زندگی، به خصوص در دوران بحرانی بلوغ، یاری می‌کند.

* موضوع‌های محوری و چارچوب کتاب

کتاب با مقدمه‌ای بر اهمیت دوران جوانی و جایگاه ویژه آن در ساختار زندگی فردی و اجتماعی آغاز می‌شود. نویسنده، جوانی را «مهم‌ترین دوران زندگی» توصیف می‌کند و بر ضرورت هدایت صحیح در این دوره حساس تأکید می‌کند. در ادامه، کتاب به تشریح «جوان و دوران بلوغ» می‌پردازد و طیف وسیعی از «پدیده‌های جسمی بلوغ» مانند تغییرات هورمونی، رشد فیزیکی و مسائل بهداشتی مرتبط را با زبانی ساده و علمی بیان می‌کند. این بخش به پسران کمک می‌کند با آگاهی از این تغییرات طبیعی، از اضطراب‌های احتمالی بکاهند و نگاهی واقع‌بینانه به بدن خود داشته باشند. در کنار تحولات جسمی، کتاب به طور گسترده به «پدیده‌های روحی و روانی بلوغ» می‌پردازد.

معرفی این کتاب را
آن بشنوید.

میلااد

باسعادت

حضرت زینب (س) و

روز پرستار

نویده نامجو فر
کارشناس ارشد مدیریت
آموزشی

بَابِ زَيْنَبَ

به وقت پنج جمادی تشعشعی از نور
گرفت خانه مولا علی و زهرا را
همان یگانه مظهر صبر و حیا و غم خواری
که زینت است در آن دار عشق، بابا را
شمیم چهره دردانه اش معطر کرد
ز عطر نافه مشکین فضای طوبا را
و بعد، رب جلاله به ذوق آرایید
ز نور آن مه وارسته عرش اعلا را
درون ظرف وجودش چه بی کران دارد
زشوکت و شجاعت و علم و عفاف، دریا را
به وقت حادثه در کربلا پرستار است
میان گریه و غم کودکان تنها را
در آن دمی که مزین به نام زینب شد
بیا شکوفه زینم فرش تاثیر را
و شادباش بگوییم به لطف این ایام
خجسته روز پرستار، امید دلها را

سرزمین آلاها

شهیده زینب نبی زاده

شهید محمد جلیل کشاورز

شهیده فهیمه مقیمی

شهید مصطفی یونسی

شهیده ریحانه سادات ساداتی

شهید پرویز عباسی آریمی

شهادت
مادر محترم
و دانش آموزان
وزیر جنگ ۱۳ روزه